

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΡΟΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

Πτυχιακή Εργασία

Η διαχείριση (ένταξη) του προσφυγικού θέματος μέσω των σπορ και άλλων σωματοποιημένων δραστηριοτήτων στο διεθνές και ελληνικό περιβάλλον.

Ονοματεπώνυμο φοιτήτριας: **Ιωάννα Τζίμα**

Επιβλέπων: **Ονούφριος-Σπυρίδων Παυλογιάννης, Διδάκτωρ Ιστορίας στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο.**

Κέρκυρα, Μάρτιος 2022

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	5
Κεφάλαιο 1ο Γενική θεώρηση προσφυγικού ζητήματος, ΕΕ – Ελλάδα.....	8
1.1 Εννοιολογική προσέγγιση.....	8
1.2 Οι έννοιες της ένταξης και της ενσωμάτωσης.....	11
1.3 Εθνικά μοντέλα ένταξης προσφύγων και μεταναστών.....	13
Κεφάλαιο 2ο: Γενικές μορφές ευρωπαϊκής πολιτικής απέναντι στους πρόσφυγες.....	14
2.1 Μεταναστευτική Πολιτική ΕΕ.....	15
Κεφάλαιο 3ο Η Συμβολή των Σπορ και άλλων σωματικοποιημένων δραστηριοτήτων στην ενταξη των προσφύγων σε νέες κοινωνίες.....	21
3.1 Σπορ και κοινωνική ένταξη.....	23
3.2 Σπορ για την ένταξη προσφύγων: προβλήματα και προκλήσεις.....	24
3.3 Κριτήρια για την αποτελεσματική λειτουργία των αθλητικών και σωματικών προγραμμάτων.....	26
3.4 Υποστήριξη εθελοντών.....	28
Κεφάλαιο 4ο: Χώρες ΕΕ και παραδείγματα ένταξης προσφύγων μέσω των σπορ.....	29
4.1 Δίκτυα για τη συμπερίληψη στα Σπορ.....	29
4.2 Οι Καλές Πρακτικές στα Σπορ.....	32
4.3 Παραδείγματα Ευρωπαϊκών χωρών.....	34
4.4 Παραδείγματα αθλητικών συλλόγων ΕΕ.....	38
Κεφάλαιο 5ο: Η περίπτωση της Ελλάδας και η ενσωμάτωση των προσφύγων μέσω των σπορ.....	40
5.1 Νομοθετικό πλαίσιο για την εκπαίδευση.....	42
5.2 Ένταξη μέσω σπορ.....	43
5.3 Πρωτοβουλίες και προγράμματα.....	43
Κεφάλαιο 6ο: Η συμβολή/περίπτωση άλλων σωματικοποιημένων δραστηριοτήτων.....	49
6.1 Θέατρο και ενσωμάτωση.....	49
6.2 Το θέατρο για την ενσωμάτωση σε διάφορες χώρες της ΕΕ.....	50
6.3 Το θέατρο στις εκπαιδευτικές πολιτικές ένταξης μεταναστών/προσφύγων στην Ελλάδα.....	52
Κεφάλαιο 7ο: Πολιτισμική διαχείριση του προσφυγικού/μεταναστευτικού ζητήματος μέσω των σπορ και των σωματικοποιημένων δραστηριοτήτων.....	53
7.1 Πολιτισμική Διαχείριση.....	53
7.2 Βασικοί όροι του επιστημονικού πεδίου της Πολιτισμικής Διαχείρισης.....	55
7.3 Ιστορική αναδρομή.....	57
7.4 Μοντέλα διαχείρισης της πολιτισμικής κληρονομιάς.....	57
7.5 Αθλητισμός ως μορφή πολιτισμικής διαχείρισης.....	59
Κεφάλαιο 8ο: Συνεντεύξεις με θέμα την ενσωμάτωση των προσφύγων/μεταναστών μέσω του τσίρκου.....	63
8.1 Συνέντευξη με τη Jil Maglio.....	64
8.2 Συνέντευξη με την Ανχέλικα Μαμωνά.....	66
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	70

Περίληψη

Η μετανάστευση είναι ένα θέμα διαχρονικό και ιδιαίτερα επίκαιρο λόγω των μαζικών μετακινήσεων πληθυσμών παγκοσμίως. Μεγάλο ποσοστό των αποδημούντων είναι πρόσφυγες. Σύμφωνα με στοιχεία της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ, μέχρι τα τέλη του 2018, 70,8 εκατομμύρια άνθρωποι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους, 6,6 εκ. μόνο από την εμπόλεμη ζώνη της Συρίας. Τα γεγονότα αυτά προκαλούν μια αλυσιδωτή αντίδραση που επηρεάζει τη παγκόσμια κοινότητα, την Ευρωπαϊκή Ένωση και κατ'επέκταση την ευαίσθητη ισορροπία της ελληνικής κοινωνίας. Η διαχείριση ενός ζητήματος τέτοιας έκτασης και σημασίας επιβάλλει την διάρθρωση πολιτικών και μέτρων, τόσο σε παγκόσμιο όσο και σε κρατικό επίπεδο, για την προστασία και την ομαλή ένταξη των προσφύγων-μεταναστών στις κοινωνίες υποδοχής.

Ο θεσμός που διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην κοινωνική ενσωμάτωση είναι η εκπαίδευση. Στη παρούσα εργασία θα εξεταστεί τη συμβολή των σπορ και των σωματοποιημένων δραστηριοτήτων όπως το θέατρο και το τσίρκο ως μέσο εναλλακτικής εκπαίδευσης που απευθύνονται σε ομάδες προσφύγων και μεταναστών.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Παυλογιάννη για την συνεργασία μας και την καθοδήγησή του στη πορεία συγγραφής της εργασίας μου, τον κ. Τζαναβάρη για τη βοήθειά του καθώς και τις Ανχέλικα Μαμωνά και Jill Maglio με τις οποίες είχα την ευκαιρία να συνομιλήσω και να μάθω για το εθελοντικό τους έργο.

Εισαγωγή

Η εργασία έχει θέμα τη πολιτισμική διαχείριση (ένταξη) του προσφυγικού θέματος μέσω των σπορ και των σωματικοποιημένων δραστηριοτήτων. Η επιλογή του συγκεκριμένου θέματος έγινε λόγω του ότι η εκτεταμένη μετανάστευση παραμένει ένα σύγχρονο πρόβλημα ανθρωπιστικού και πολιτισμικού ενδιαφέροντος και λόγω του προσωπικού μου ενδιαφέροντος για τον αθλητισμό. Η εκτεταμένη προσέλευση μεγάλων πληθυσμών ανομοιογενών μεταξύ τους στις χώρες τις Ε.Ε. υπαγορεύει νέες συνθήκες ύπαρξης, ζητήματα ιθαγένειας, συντονισμού των κρατικών μηχανισμών για την αποτελεσματική εγκατάσταση και ένταξη στις κρατικές και κοινωνικές δομές των προσφύγων, πρόληψη ρατσιστικών φαινομένων και προκαταλήψεων και ζύμωση της πολιτισμικής ταυτότητας. Ένα από τα ζητούμενα για τις ευρωπαϊκές κοινωνίες ερχόμενες αντιμέτωπες με τα παραπάνω είναι η διατήρηση της κοινωνικής συνοχής.

Ένα τόσο μεγάλο πολιτισμικό και κοινωνικό φαινόμενο χρήζει οπωσδήποτε επιστημονικής μελέτης και έρευνας. Μέσα από την έρευνα για την αναζήτηση ενός πολιτισμικού μοντέλου, ενός συστήματος για την καλύτερη διαχείριση του μεταναστευτικού και προσφυγικού ζητήματος, εξετάζονται οι έννοιες της αφομοίωσης, της ένταξης, της ενσωμάτωσης και της συμπερίληψης, οι οποίες εν τέλει καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τον τρόπο με τον οποίο απαντά στην μετανάστευση το κάθε κράτος.

Ο παλαιότερος όρος είναι η αφομοίωση (assimilation) ο οποίος έχει συνδεθεί στενά με την αποικιοκρατία. Κατά τη διαδικασία της αφομοίωσης οι διάφορες εθνοτικές και πολιτισμικές ομάδες απορροφώνται από τον κυρίαρχο πολιτισμό. Η αφομοίωση προϋποθέτει τον επιπολιτισμό του ξένου στη νέα κουλτούρα, δηλαδή την υιοθέτηση των πολιτισμικών χαρακτηριστικών της χώρα υποδοχής, τη γλώσσα, τα ήθη, τις συνήθειες. Η πολιτική αφομοίωσης δεν συνεπαγόταν την εξάλειψη των ιδιαιτεροτήτων των πληθυσμών που είχαν μεταναστεύσει πρόσφατα στη χώρα υποδοχής, αλλά τον περιορισμό τους στην ιδιωτική σφαίρα και την αποφυγή έκφρασή τους στον δημόσιο βίο.¹

Η κοινωνική ενσωμάτωση αναγνωρίζει τη κουλτούρα των διάφορων πολιτισμικών ομάδων οι οποίες όμως δέχονται επιρροές από τον πολιτισμό της χώρας υποδοχής. Μαζί όλες οι πολιτισμικές και εθνικές ομάδες διαμορφώνουν την εθνική ταυτότητα. Το ακριβές περιεχόμενο της ενσωμάτωσης ωστόσο αλλάζει από εποχή σε εποχή και σε κάθε εθνική κοινωνία, ανάλογα με τις αξίες τις και τον τρόπο με τον οποίο συγκροτείται.

Η έννοια της ένταξης αναφέρεται συγκεκριμένα στη κοινωνικοποίηση μέσω των βασικών

1 Schnapper D (2011), *Η κοινωνική ενσωμάτωση: Μια σύγχρονη προσέγγιση*, Αθήνα: Κριτική

φορέων του δημόσιου βίου και στην απόκτηση του δικαιώματος στη στέγαση, την εργασία, την υγεία και την εκπαίδευση.

Ο νεότερος όρος είναι αυτός της κοινωνικής συμπερίληψης. Ορίζεται ως το αποτέλεσμα μιας σύνθετης αλληλεπίδρασης μεταξύ προσωπικών και περιβαλλοντικών χαρακτηριστικών, το οποίο ενισχύει τις ευκαιρίες ενός ατόμου να αποκτήσει πρόσβαση σε πόρους και δραστηριότητες που βασίζονται στην κοινότητα, αναλαμβάνοντας αξιόλογους και αναμενόμενους κοινωνικούς ρόλους ανάλογους με την ηλικία, το φύλο και την κουλτούρα. Επιπλέον, η κοινωνική συμπερίληψη προϋποθέτει την εκτίμηση του ατόμου ως ικανό και άξιο εμπιστοσύνης ως προς την απόδοση των κοινωνικών ρόλων ανήκοντας σε ένα κοινωνικό δίκτυο που αποτελεί την πηγή της αμοιβαίας υποστήριξης.² Οι πρόσφυγες σύμφωνα με τη συμπεριληπτική θεωρία αποτελούν αναπόσπαστο κοινωνικό και δημιουργικό κομμάτι της κοινωνικής δραστηριότητας και συνδιαμορφώνουν τις συνθήκες ύπαρξής τους στη χώρα υποδοχής.

Αναζητώντας διαφορετικούς τρόπους ένταξης των προσφύγων στις κοινωνίες υποδοχής αναδείχθηκαν εναλλακτικές μέθοδοι και πεδία όπως τα σπορ και οι σωματικοποιημένες δραστηριότητες όπως ο χορός, το θέατρο και τέχνες του τσίρκου. Οι δραστηριότητες αυτές έχουν το χαρακτηριστικό γνώρισμα της εργοθεραπείας και μπορούν να λειτουργήσουν ψυχοθεραπευτικά για το άτομο, αφού συνδυάζουν την κίνηση και την τέχνη και επιτρέπουν στο άτομο να εκφραστεί μέσα στα πλαίσια μιας κοινότητας.

Σκοπός της παρούσας πτυχιακής εργασίας είναι η ανάδειξη του ρόλου των σπορ και των σωματικοποιημένων δραστηριοτήτων στη διαχείριση του μεταναστευτικού ζητήματος και της πολιτισμικής και κοινωνικής τους αξίας μέσω της χρήσης τους ως εργαλείο ενσωμάτωσης. Η αξία των σπορ στη διαδικασία της ένταξης και της συμπερίληψης σταδιακά αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο. Μέσα από την έρευνα βέβαια σχετικά με την ύπαρξη δομών και κινήσεων σε σχέση με την ένταξη μέσω των σπορ και ιδιαίτερα στην Ελλάδα παρατηρεί κανείς ότι υπάρχει έλλειψη ενδιαφέροντος και μέριμνας από την πλευρά του κράτους και ότι οι περισσότερες προσπάθειες γίνονται από μη κυβερνητικές οργανώσεις και από τοπικές πρωτοβουλίες πολιτών.

Συνεπώς χρειάζονται ακόμα πολλά βήματα προς αυτή την κατεύθυνση για να πούμε ότι η ένταξη μέσω των σπορ είναι κάτι που γίνεται συστηματικά και με διακριτά αποτελέσματα στον Ελλαδικό χώρο.

Τα πρώτα κεφάλαια της πτυχιακής αναφέρονται γενικά στο μεταναστευτικό ζήτημα κυρίως

2 Nowak, I., Świtaj, P., Charzyńska, K. & Anczewska, M. (2014), *Social inclusion through interventions targeting psychosocial difficulties in schizophrenia*. XII Annual International Conference of the Bulgarian Comparative Education Society (BCES) Sofia & Nessebar, Bulgaria 15-20 June 2014, pp. 318 – 325.

στον ευρωπαϊκό χώρο και τα τελευταία εξειδικεύονται στην ενσωμάτωση μέσω των σπορ και των σωματικοποιημένων δραστηριοτήτων.

Στο πρώτο κεφάλαιο παρατίθενται βασικοί ορισμοί γύρω από τη μετανάστευση, αναλύονται η έννοια της ένταξης και της ενσωμάτωσης και οι εθνικά μοντέλα ένταξης.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι γενικές μορφές ευρωπαϊκής πολιτικής απέναντι στους πρόσφυγες και τα κύρια σημεία της ευρωπαϊκής νομοθεσίας.

Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζεται η συμβολή των σπορ και των σωματικοποιημένων δραστηριοτήτων. Μελετούνται τα οφέλη του αθλητισμού, η συμβολή τους στην ένταξη μέσω του σχεδιασμού προγραμμάτων για πρόσφυγες/μετανάστες, οι προκλήσεις και τα βασικά κριτήρια κατά τη διαδικασία του σχεδιασμού και οι προαπαιτούμενες γνώσεις και δεξιότητες των εθελοντών σε προγράμματα που απευθύνονται σε πρόσφυγες.

Στο τέταρτο κεφάλαιο δίνονται παραδείγματα προγραμμάτων διάφορων ευρωπαϊκών χωρών σε κρατικό επίπεδο οργάνωσης αλλά και σε επίπεδο της πολιτείας και αθλητικών συλλόγων.

Το πέμπτο κεφάλαιο επικεντρώνεται στην περίπτωση της Ελλάδας, στη νομοθεσία για την ενσωμάτωση των προσφύγων και στις αντίστοιχες δράσεις.

Στο έκτο κεφάλαιο ερευνάται η περίπτωση του θεάτρου ως μέσου για την κοινωνική ενσωμάτωση.

Στο έβδομο κεφάλαιο μελετάται η κοινωνική ενσωμάτωση μέσω των σπορ και των σωματικοποιημένων δραστηριοτήτων ως μέθοδος πολιτισμικής διαχείρισης.

Στο όγδοο κεφάλαιο εσωκλείονται δύο συνεντεύξεις από εθελόντριες με θέμα την ενσωμάτωση των προσφύγων/μεταναστών μέσω του τσίρκου.

Σημαντικοί όροι: μετανάστευση, κοινωνική ενσωμάτωση, πολιτισμική διαχείριση, σπορ, σωματικοποιημένες δραστηριότητες.

1.1 Εννοιολογική προσέγγιση

Μετανάστευση

Μετακίνηση ενός ατόμου ή πληθυσμού ατόμων από μία περιοχή-χώρα-κράτος σε μία άλλη. Η παραμονή στη χώρα υποδοχής μπορεί να είναι μόνιμη ή προσωρινή. Διακρίνονται η «εσωτερική μετανάστευση», δηλαδή εντός των ορίων της χώρας και η «εξωτερική μετανάστευση», η οποία είναι διακρατική. Νόμιμη ονομάζεται η καταγεγραμμένη απ' το κράτος μετανάστευση και παράνομη η μη καταγεγραμμένη.

Η «σύγχρονη μετανάστευση», η οποία χρονικά συμπίπτει με το τέλος του β' παγκοσμίου πολέμου και την είσοδο στη βιομηχανική περίοδο, εξυπηρετεί οικονομικούς και κοινωνικούς σκοπούς (συνέχιση εκπαίδευσης, εύρεση εργασίας). Οι χώρες που αποστέλλουν μετανάστες σε άλλες χώρες ονομάζονται χώρες αποστολής. Οι χώρες απ' την άλλη που δέχονται τους αντίστοιχους μεταναστευτικούς πληθυσμούς ονομάζονται χώρες υποδοχής. Ιστορικά υπάρχουν περιπτώσεις χωρών που έχουν υπάρξει και δέκτες και πομποί μεταναστών, όπως για παράδειγμα η Ελλάδα, η οποία από χώρα αποστολής στο παρελθόν αναγκάστηκε να ανταποκριθεί από τη δεκαετία του 80' και μετά ως χώρα υποδοχής στα εισερχόμενα μεταναστευτικά ρεύματα.

Ως **μετανάστη** ορίζουμε εκείνο το μέλος της κοινωνίας που εγκαταλείπει εκούσια τη χώρα του, με σκοπό να εγκατασταθεί προσωρινά ή μόνιμα σε μια άλλη χώρα, περισσότερο αναπτυγμένη οικονομικά, με στόχο την αναζήτηση εργασίας.³

Ο όρος **πρόσφυγας** διαφέρει από αυτόν του μετανάστη εξαιτίας της πολιτικής χροιάς του. Περιγράφει τον άνθρωπο που εγκαταλείπει τη χώρα καταγωγής του/ης ή τον τόπο της τελευταίας ή συνήθους διαμονής του/ης εξαιτίας δικαιολογημένου φόβου δίωξης εξαιτίας της φυλής, της θρησκείας, της εθνικότητας, της συμμετοχής του/ης σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα ή των πολιτικών του/ης πεποιθήσεων (πραγματικών ή αποδιδόμενων) και για τον λόγο αυτό, δεν μπορεί ή δεν επιθυμεί να επιστρέψει στη χώρα του/ης.⁴ Η φυγή του είναι επιβεβλημένη λόγω των σοβαρών καταστρατηγήσεων των ανθρώπινων δικαιωμάτων και σαν φυσικό πρόσωπο που φέρει το χαρακτηρισμό του «πολιτικού πρόσφυγα» προστατεύεται από ειδικό καθεστώς της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ. Περαιτέρω, σύμφωνα με τη Σύμβαση του 1951 και το Πρωτόκολλο του 1967 για το καθεστώς των προσφύγων, προβλέπεται και η ένταξή τους στις χώρες υποδοχής και

3. Μπάγκας & Παπαδοπούλου (2002), *Μεταναστευτικές τάσεις και ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική*, Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ

4. Διεθνής Αμνηστία. <https://www.amnesty.org/en/what-we-do/refugees-asylum-seekers-and-migrants/>

κατοχυρώνονται κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα που βοηθούν στη διαδικασία αυτή.⁵

Αν και οι έννοιες μετανάστης και πρόσφυγας αντιπροσωπεύουν δυο διαφορετικές ομάδες ανθρώπων, αντιμετωπίζουν κοινά προβλήματα στην προσπάθειά τους να ενταχθούν στις κοινωνίες υποδοχής. Οι τελευταίες επίσης έχουν κοινή προσέγγιση στο μεταναστευτικό – προσφυγικό ζήτημα με τις εκάστοτε πολιτικές ένταξης και ενσωμάτωσης.

Κάθε χώρα για να διαχειριστεί τον νέο όγκο ανθρώπων που εισέρχονται εντός των ορίων της χρειάζεται να σχηματίσει τη **μεταναστευτική πολιτική** της. Η μεταναστευτική πολιτική θα μπορούσε να οριστεί ως η συνισταμένη των κρατικών μέτρων, που παρουσιάζονται με τη μορφή θεσμικών πλαισίων, και υιοθετημένων κοινωνικών πρακτικών που αναφέρονται στη διαχείριση των μεταναστευτικών πληθυσμών.⁶ Η μεταναστευτική πολιτική κάθε κράτους προσπαθεί να ορίσει πρότυπα για τον τρόπο που αυτό αντιμετωπίζει τα εισερχόμενα μεταναστευτικά κύματα και στη συνέχεια αντεπεξέρχεται στις ανάγκες του ήδη εγκατεστημένου πληθυσμού.

Παράγοντες που διαμορφώνουν την μεταναστευτική πολιτική του κράτους υποδοχής

- α. η ιστορική πορεία και παράδοση του κράτους-έθνους,
- β. το πολιτικό σύστημα του κράτους υποδοχής,
- γ. τα αίτια/κίνητρα των μεταναστευτικών ροών,
- δ. τα μορφολογικά χαρακτηριστικά των μεταναστών,
- ε. οι τεθέντες στόχοι της μεταναστευτικής πολιτικής του κράτους υποδοχής.

Οι χώρες της ΕΕ πέρα από κάποιες συναποφασισμένες οδηγίες για τη μετανάστευση ενεργούν αυτόβουλα η καθεμία ανάλογα με την περίπτωση και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της. Τον τρόπο που θα επιλέξει κάθε κράτος να διαχειριστεί το ζήτημα της μετανάστευσης επηρεάζει η εθνική ταυτότητα του και οι αντιλήψεις του γύρω από αυτή. Και όπως γίνεται συνήθως στις στιγμές “δοκιμασίας”, με το φαινόμενο της μετανάστευσης υποβάλλεται σε ακτινογραφία το βαθύτερο σύστημα αξιών και νοημάτων της κοινωνίας μας και έτσι αναδεικνύονται διάφορες “αθέατες” μέχρι πρόσφατα πλευρές της ταυτότητάς μας⁷

Ο σχηματισμός μιας ενιαίας ευρωπαϊκής πολιτικής για το μεταναστευτικό ζήτημα είναι ζητούμενο

5. UNHCR. *Η Σύμβαση του 1951 σχετικά με το Καθεστώς των Προσφύγων*. Ανακτήθηκε από:
<https://www.unhcr.org/gr/wp-content/uploads/sites/10/2018/01/04-symvasiprotokollo.pdf>
http://www.unhcr.org.cy/fileadmin/user_upload/INTEGRATION_OF_REFUGEES.pdf.

6. Μπάγκαβος & Παπαδοπούλου (2002), *Μεταναστευτικές τάσεις και ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική*, Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ

7. Λ. Λαμπριανίδης, Α. Λυμπεράκη (2001), *Αλβανοί μετανάστες στη Θεσσαλονίκη: Διαδρομές ευημερίας και παραδρομές δημόσιας εικόνας*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

Αθανάσιος Μαρβάκης (2001), *Μετανάστες στην Ελλάδα*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

για την αποτελεσματικότερη αποσυμφόρηση των μεταναστευτικών καταυλισμών (hotspot) και τη γρηγορότερη ένταξή τους στην κοινωνία.

Πολυπολιτισμικότητα (multiculturalism)

Ο όρος πολυπολιτισμικότητα αναφέρεται στο πραγματικό δεδομένο της συνύπαρξης πολιτισμικά διαφοροποιημένων κοινωνικών ομάδων στο πλαίσιο ενός οργανωτικά ενιαίου πολιτικού μορφώματος και συνεπάγεται ένα πλέγμα πρακτικών προβλημάτων και δικαιοπολιτικών διλημμάτων, στο οποίο το προνόμιο του καταναγκασμού ασκείται από μια ομάδα που εκφράζει μία και μόνη πολιτισμική εκδοχή. Στις ευρωπαϊκές κοινωνίες οι οποίες είναι δημοκρατικές η ομάδα αυτή αντιπροσωπεύει την πλειοψηφία των πολιτών του εκάστοτε κράτους.

Σύμφωνα με τη πολυπολιτισμική θεωρία καμία κουλτούρα δεν είναι καλύτερη ή καταλληλότερη από τις άλλες. Χωρίς τη προσπάθεια όμως μιας κοινής πλεύσης η πολυπολιτισμικότητα σημαίνει ύπαρξη παράλληλων κοινωνιών, τριβών μεταξύ αυτών και αναπόφευκτων συγκρούσεων. Για να αποφευχθεί η περιθωριοποίηση κάποιων κοινωνικών ομάδων απαραίτητη κρίνεται η ίση μεταχείριση που περιλαμβάνει την αναγνώριση και κατοχύρωση δικαιωμάτων των μειονοτήτων.

Οι περισσότεροι στοχαστές φαίνονται να υπολαμβάνουν ότι επειδή ακριβώς οι παράγοντες που επιδρούν στη διαμόρφωση, άσκηση και προβολή των αιτημάτων αναγνώρισης και προστασίας συλλογικών πολιτισμικών ταυτοτήτων είναι πολλοί και ποικίλοι, το πρόβλημα της πολυπολιτισμικότητας δεν επιδέχεται μια μοναδική απάντηση, ούτε ενιαία αντιμετώπιση (βλ. π.χ. Walzer 1992: 166 επ., Raz 1994: 67 επ.).⁸

1.2 Οι έννοιες της ένταξης και της ενσωμάτωσης

Η κοινωνική ενσωμάτωση (social intergration) είναι γενικά η διαδικασία ανάμειξης μιας ομάδας ατόμων όπως οι ομάδες μειονοτήτων (άτομα με αναπηρίες, άτομα εθισμένα στα ναρκωτικά και το αλκοόλ, ηλικιωμένοι, πρόσφυγες, άποροι/ μη προνομιούχοι πολίτες, εθνικές και θρησκευτικές μειονότητες) με το κύριο σώμα της κοινωνίας, με σκοπό τη συμπερίληψη τους και τη προσβασιμότητα σε ίσες ευκαιρίες, δικαιώματα και υπηρεσίες της κοινωνίας. Ο όρος κοινωνική ενσωμάτωση στο πεδίο των κοινωνικών και πολιτισμικών σπουδών περιγράφει μια κατάσταση κατά την οποία διαφορετικές εθνοτικές ομάδες, ενώ διατηρούν τα χαρακτηριστικά της ομάδας τους και τη μοναδικότητα τους, συμμετέχουν επίσης στις βασικές δομές της οικονομίας και της διακυβέρνησης της χώρας όπου διαμένουν μόνιμα.⁹ . Πιο συγκεκριμένα εννοείται η πλήρης

8. Παπαρρηγόπουλος, Ξενοφών (2015). *Η πολυπολιτισμικότητα ως σύγχρονο πρόβλημα*. Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας, 2.1.10.12681/sas.607

9. Βέικου Μ., Λαλαγιάννη Β. (2015), *Μετανάστευση, κοινωνικές και πολιτισμικές εκφάνσεις*. [ηλεκτρ. βιβλ.]

κοινωνική ένταξη υπό την έννοια της πρόσβασης στην αγορά εργασίας, στην υγεία, στην κατοικία, στην εκπαίδευση, στην επαγγελματική κατάρτιση, στην εκμάθηση της γλώσσας, στις κοινωνικές υπηρεσίες και στην άσκηση δικαιωμάτων και υποχρεώσεων όπως και ο γηγενής πληθυσμός»¹⁰

Ο όρος ένταξη (inclusion/insertion) χρησιμοποιείται για να περιγράψει δύο παραπλήσιες, αλλά και παραλλασσόμενες διαδικασίες. Σε ένα πρώτο επίπεδο, δηλαδή, η ένταξη αφορά στην τυπική ή πρωτογενή κοινωνικοποίηση (inclusion), η οποία πραγματοποιείται μέσω θεμελιωδών φορέων, όπως η οικογένεια, το σχολείο και οι τυπικές κοινωνικές σχέσεις. Σε ένα δεύτερο επίπεδο ο όρος αφορά στην δευτερογενή κοινωνικοποίηση (insertion), η οποία πραγματοποιείται μέσω της εργασιακής απασχόλησης, μέσω της ιδιοκτησίας κατοικίας, μέσω της κατανάλωσης, της συμμετοχής σε συνδικαλιστικούς ή άλλους συλλογικής υφής φορείς ή μέσω της συμμετοχής στον δημόσιο βίο.¹¹

Το περιεχόμενο της κοινωνικής ένταξης και της ενσωμάτωσης αλλάζει ανάλογα με τον χαρακτήρα και το ιδεολογικό υπόβαθρο της εθνικής κοινωνίας στην οποία αναφέρεται. Αν θα μπορούσε να γίνει μια γενική διάκριση όμως των δύο όρων θα ήταν ότι η ένταξη καλύπτει τον δημόσιο βίο του ατόμου και η ενσωμάτωση τον ιδιωτικό. Πιο συγκεκριμένα, με τη ένταξη εννοείται η κοινωνικοποίηση στη σφαίρα της καθημερινής ζωής του ατόμου και περιλαμβάνει την απασχόληση, τη κατοικία, τη γλώσσα και την εκπαίδευση μέσω του σχολείου. Αντίθετα η ενσωμάτωση αφορά περισσότερο εσωτερικές διαδικασίες αλλαγής στον πολιτισμικό πυρήνα του ατόμου και επηρεάζει αξίες όπως η οικογένεια, η θρησκεία, τα ήθη και τα έθιμα, οι κοινωνικές σχέσεις.

Το θεωρητικό πεδίο της έννοιας της «ενσωμάτωσης» έχει μελετηθεί από επιστήμες όπως η Κοινωνιολογία, η Ψυχολογία και η Κοινωνική Ανθρωπολογία. Στη λειτουργική θεωρία και στη θεωρία των κοινωνικών συστημάτων ο όρος ενσωμάτωση (integration) αποτελεί βασική έννοια. Κατά την κοινωνιολογική θεωρία των κοινωνικών συστημάτων μάλιστα, διακρίνονται δύο τρόποι ενσωμάτωσης: η συστημική και η κοινωνική. Ο David Lockwood ορίζει ότι η συστημική ενσωμάτωση λειτουργεί μέσω των θεσμών και των οργανώσεων (δηλαδή του κράτους, του νομικού συστήματος, των αγορών, κ.α.) ενώ η κοινωνική ενσωμάτωση αναφέρεται στην ένταξη νεοεισερχόμενων ατόμων σε ένα σύστημα και στη δημιουργία αμοιβαίων σχέσεων ανάμεσα στα άτομα και στάσεων για το κοινωνικό σύστημα συνολικά.¹² Σύμφωνα με τον Woodward, η ένταξη έχει τρεις διαστάσεις, την πολιτική, την οικονομική και την κοινωνική και αυτές ανταποκρίνονται

Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/5227>

10. Ήρα Έμκε Πουλοπούλου (2007), *Η Μεταναστευτική πρόκληση*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

11. Kotoulas, Ioannis. (2011). Ιωάννης Ε. Κωτούλας, *Ορολογία του μεταναστευτικού ζητήματος* [Terminology of Migration Studies].

12. Lockwood, D. (1964), *Social integration and System Integration in G. K. Zollschan and H. W. Hirsch (ed), Explorations in Social Change*, Boston: Houghton Mifflin. Α

σε τρία υποσυστήματα αντίστοιχα: το κράτος, την αγορά και την κοινωνία των πολιτών.¹³ Αντίθετα ως κοινωνικό αποκλεισμό ορίζουμε, την παρεμπόδιση απορρόφησης κοινωνικών και δημόσιων αγαθών, όπως είναι π.χ. η εκπαίδευση, η υγειονομική περίθαλψη κ.λπ., η έλλειψη των οποίων οδηγεί συνήθως στην οικονομική ανέχεια και στην περιθωριοποίηση¹⁴.

Κατά τον Prof. Dr. Herbert Hartmann, η διαδικασία της ενσωμάτωσης μπορεί να διαχωριστεί σε τέσσερα βήματα:

1. Στέγαση, διαμονή (δομική ενσωμάτωση)
2. Εξοικείωση, πολιτισμική ενσωμάτωση
3. Κοινωνική ενσωμάτωση, ιδιωτικός τομέας
4. Ενσωμάτωση ταυτότητας, προσωπική σύνδεση¹⁵

Στο παρελθόν η «ενσωμάτωση» ταυτιζόταν με τον όρο της «αφομοίωσης». Η αφομοίωση (assimilation) απαιτεί την «αποπολιτισμοποίηση» των μεταναστών/προσφύγων, την απώλεια δηλαδή των ιδιαίτερων πολιτισμικών χαρακτηριστικών τους, της προηγούμενης εθνικής τους ταυτότητας και την υιοθέτηση των πολιτισμικών χαρακτηριστικών της κοινωνίας υποδοχής, τον εκ νέου «επιπολιτισμό» τους.¹⁶

Η τακτική της αφομοίωσης των ομάδων που διαφοροποιούνται του γηγενή πληθυσμού η οποία προσβλέπει στη διατήρηση μιας διαχρονικής και अपαράλλαχτης εθνικής ταυτότητας έχει φανεί ανεπαρκής ως προς την επίτευξη της ευρυθμίας του κοινωνικού συνόλου. Στις σύγχρονες κοινωνίες ο νέος στόχος είναι η εκπροσώπηση όλων των ομάδων, μέσα από τα παρεχόμενα δικαιώματα και τη δυνατότητα συμμετοχής σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής δραστηριότητας. Σε αντίθεση με την αφομοίωση η ενσωμάτωση δεν προϋποθέτει την εγκατάλειψη της ατομικής πολιτισμικής ταυτότητας. Κάθε κράτος είναι βέβαια ένα οικοσύστημα, το οποίο διέπεται απ'τους δικούς του πολιτισμικούς και πολιτικούς κώδικες στους οποίους οι μετανάστες/πρόσφυγες χρειάζεται να προσαρμοστούν. Η ενσωμάτωση σημαίνει ανεξαρτησία, αλλά αναγνώριση της κουλτούρας της κοινωνίας υποδοχής ως καθοδηγητικό γνώμονα.

Η κοινωνική ενσωμάτωση είναι μια χρονοβόρα και δυναμική διαδικασία συνένωσης και αμοιβαίας εξέλιξης. Χρειάζεται σύγκλιση διαφορετικών προσεγγίσεων, συζητήσεις, επικοινωνία, συμφωνίες, αναγνώριση των διαφορών και των κοινών ευθυνών και υποχρεώσεων. Στη μελέτη περίπτωσης αυτής της εργασίας οι δύο διαστάσεις αφορούν τους μετανάστες/ πρόσφυγες και την εκάστοτε χώρα υποδοχής. Η χώρα υποδοχής απ'την μια οφείλει να έχει οργανωθεί και να έχει

13 Woodward, A. & Kohli, M. (2001), *Inclusions and Exclusions in European Societies*, London and New York: Routledge

14 Κασιμάτη, Κ. (2003), *Πολιτικές μεταναστευσης και στρατηγικές ένταξης: Η περίπτωση των Αλβανών και Πολωνών μεταναστών*, Αθήνα: Gutenberg.

15 Prof. Dr. Herbert Hartmann (2008), *Integration Through Sport*, ISCA.

16 Schnapper D. (2006), *Κρίνοντας το ρατσισμό*, Αθήνα: Πατάκη

δημιουργήσει ένα πλαίσιο για την ένταξη των εισερχόμενων στους κόλπους της μεταναστευτικών πληθυσμών. Οι μετανάστες απ' την άλλη χρειάζεται να είναι πρόθυμοι να αναπτύξουν επαγγελματικές δεξιότητες, να μάθουν τη γλώσσα και τις πολιτισμικές συνήθειες της χώρας υποδοχής.

1.3 Εθνικά μοντέλα ένταξης προσφύγων και μεταναστών.

Στο παρελθόν το μεγαλύτερο όγκο μεταναστευτικών/προσφυγικών ρευμάτων στην Ευρώπη δέχθηκαν η Γερμανία, η Μεγάλη Βρετανία και η Γαλλία. Τα πρότυπα ένταξης για τους μετανάστες εξαρτώνται τόσο από την κουλτούρα της χώρας προέλευσής τους, όσο και από την κουλτούρα της κοινωνίας που τους υποδέχεται. Κατά συνέπεια κάθε μία από αυτές τις χώρες δημιούργησε το δικό της μοντέλο ένταξης για την εξασφάλιση της αρμονικής συμβίωσης των διαφορετικών πολιτισμών. Αυτά είναι το Αγγλοσαξονικό, το Γερμανικό και το Γαλλικό μοντέλο και αποτελούν τα τρία βασικότερα και κυρίαρχα μοντέλα ένταξης στην Ευρώπη.

Το αγγλοσαξονικό μοντέλο συναντάται στην Μεγάλη Βρετανία, την Ολλανδία και τις σκανδιναβικές χώρες και έχει πολυπολιτισμικό χαρακτήρα. Θεωρεί την πολιτισμική διαφορετικότητα ως μια ιδιότητα που εμπλουτίζει τον κοινωνικό ιστό των χωρών στις οποίες εγκαθίστανται οι πρόσφυγες/μετανάστες. Προτεραιότητά του αποτελεί η αποδοχή των εθνοτικών ομάδων ως πολιτισμικών οντοτήτων και η θεσμοθέτηση κανόνων κατά των διακρίσεων. Το μοντέλο αυτό στοχεύει στη διατήρηση της πολιτισμικής ταυτότητας των μεταναστών και την εξοικείωση της κυρίαρχης ομάδας με αυτή και έτσι επιδιώκει την αλλαγή της νοοτροπίας του κοινωνικού συνόλου. Τις τελευταίες δεκαετίες δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στο σχηματισμό πολιτικών ένταξης και κοινωνικής συνοχής.

Στο πυρήνα του γερμανικού μοντέλου βρίσκεται η πεποίθηση ότι η κυριότερη συμβολή των μεταναστών/προσφύγων είναι οικονομικής φύσης. Ως το 1999 η γερμανική υπηκοότητα δινόταν με βάση τη πατρότητα, τη γλώσσα, τον πολιτισμό και την θρησκεία. Αυτό δημιουργούσε ένα αφιλόξενο περιβάλλον για την αφομοίωση ξένων εθνικών μειονοτήτων, των οποίων η ενσωμάτωση δεν αποτελούσε προτεραιότητα. Σήμερα το γερμανικό μοντέλο στα ευρωπαϊκά πλαίσια για την κοινωνική ενσωμάτωση των προσφύγων/μεταναστών μετασχηματίζεται σταδιακά σε ένα πιο αφομοιωτικό, πολυπολιτισμικό μοντέλο.

Το γαλλικό μοντέλο είναι εν μέρη έχε στοιχεία και από τα δύο προηγούμενα μοντέλα. Ενώ είναι ορατή η πολιτισμική συνεισφορά των εθνικών μειονοτήτων, στην πολιτική σφαίρα υπάρχει αντίσταση στην ένταξη τους και στη θεώρησή τους ως σημαντικό κομμάτι της χώρας. Συνεπώς ο χαρακτήρας του μοντέλου είναι περισσότερο αφομοιωτικός και εκδηλώνεται με δράσεις που

συμβάλουν στην προσαρμογή των μεταναστών στο νέο κοινωνικό περιβάλλον και την υποχρεωτική οικειοποίηση του πολιτισμού της χώρας στην οποία μεταβαίνει. Στόχος δηλαδή είναι η καθολική επανακοινωνικοποίηση των μεταναστών/προσφύγων στις αρχές και τις αξίες της χώρας υποδοχής.

Κεφάλαιο 2ο: Γενικές μορφές ευρωπαϊκής πολιτικής απέναντι στους πρόσφυγες

Μετά την εμπειρία του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και τις αιματηρές συγκρούσεις μεταξύ των γειτονικών χωρών της Ευρώπης σχηματίζεται το 1950 η Ευρωπαϊκή Ένωση, με στόχο τη διασφάλιση της ειρήνης και την οικονομικής ευημερία μεταξύ των κρατών μελών της. Η Ε.Ε είναι μια οικονομική και πολιτική ένωση και μετράει σε μέλη 27 ευρωπαϊκές χώρες. Με τα χρόνια ο ρόλος της διευρύνθηκε και πλέον περιλαμβάνει τομείς της πολιτικής όπως το κλίμα, το περιβάλλον, την υγεία, τις εξωτερικές σχέσεις και την ασφάλεια, τη δικαιοσύνη και τη μετανάστευση.¹⁷

Οι μορφές των μεταναστευτικών πολιτικών κάθε χώρας διαφέρουν ανάλογα με την ιστορία της και το σκοπό διαχείρισης των εισερχόμενων πληθυσμών στην επικράτειά της. Για παράδειγμα η ανοιχτή μεταναστευτική πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών, η αποκαλούμενη πολιτική χωνευτηρίου εθνοτήτων, αποβλέπει στην απόκτηση και αφομοίωση πολιτών και όχι απλώς εργατικού δυναμικού. Μεταναστευτικοί πληθυσμοί προσδοκώντας να ζήσουν το αμερικάνικο όνειρο διαμόρφωσαν την Αμερική στην ατμομηχανή της παγκόσμιας καπιταλιστικής ανάπτυξης.

Σε αντίθεση με τις Η.Π.Α, για τις οποίες η μετανάστευση ήταν ο τρόπος σύστασης των κοινωνιών τους, στις χώρες της Ε.Ε. η ρύθμιση κατανομής και ανταλλαγής πληθυσμών γινόταν πάντοτε με στόχο τη συγκρότηση των εθνικών κρατών. Με τη βιομηχανική ανάπτυξη που γνώρισαν οι δυτικές ευρωπαϊκές κοινωνίες και ύστερα και ο ευρωπαϊκός νότος, οι διακρατικές συμφωνίες για τη μετανάστευση, γίνονταν με ελεγχόμενο και νόμιμο χαρακτήρα, με σκοπό την εισαγωγή οικονομικών μεταναστών που θα ενισχύσουν την αναπτυσσόμενη οικονομία των ευρωπαϊκών κρατών. Μετά την οικονομική κρίση της δεκαετίας του 70' και με το ξέσπασμα της ανεργίας περιοριστική η νόμιμη είσοδος και εγκατάσταση των μεταναστών και αναπόφευκτα η παράνομη εισροή μεταναστών άρχισε να βγαίνει εκτός ελέγχου. Η μεταναστευτική πολιτική με συμμετοχή στην αγορά εργασίας ήταν πλέον αδύναμη και άλλες κοινωνικές πολιτικές χρησιμοποιήθηκαν για την ανακούφιση των μεταναστευτικών πληθυσμών.

2.1 Μεταναστευτική Πολιτική ΕΕ

Για τη συνολική διαχείριση του μεταναστευτικού ζητήματος στον ευρωπαϊκό χώρο η Ε.Ε. έχει θεσπίσει ένα σύνολο κανόνων και οδηγιών με στόχο τον έλεγχο, τον περιορισμό και την οργάνωση των μεταναστευτικών ρευμάτων. Το περιεχόμενο του συνόλου των οδηγιών και των κανόνων σε

¹⁷ Επίσημος ιστότοπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Europa.eu. *Η ιστορία της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Ανακτήθηκε από: https://europa.eu/european-union/about-eu/history_el

σχέση με τους στόχους αποτελεί τη μεταναστευτική πολιτική της Ε.Ε. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο διαδραματίζει σημαντικό ρόλο σε αυτή την προσπάθεια θέτοντας τις στρατηγικές προτεραιότητες.

Οι δύο βασικοί άξονες γύρω απ'τους οποίους διαρθρώνεται η μεταναστευτική πολιτική είναι:

α. η ρύθμιση και ο έλεγχος της μετανάστευσης και της εισόδου στη χώρα, τα κριτήρια για τη διαμονή ή την επιστροφή των μεταναστών και τα μέτρα για τη καταπολέμηση της λαθρομετανάστευσης.

β. η κοινωνική πολιτική ένταξης και ενσωμάτωσης των ήδη εγκατεστημένων στα χωρικά όρια μεταναστών.¹⁸

Το ζήτημα της μετανάστευσης, της διάβασης των συνόρων και του ασύλου τίθεται επί τάπητος πρώτη φορά από την Ε.Ε με τη συνθήκη του Άμστερνταμ, που υπογράφηκε το 1997. Τα θέματα αυτά απέκτησαν κεντρική σημασία χάρη στη συνθήκη και μεταφέρθηκαν από τον τρίτο πυλώνα στον πρώτο. Με αυτόν τον τρόπο επισφραγίστηκε ο κοινοτικός χαρακτήρας αυτών των τομέων της πολιτικής, που είναι δεσμευτικός σε επίπεδο ΕΕ.¹⁹

Η συνθήκη του Άμστερνταμ δημιούργησε τις νομικές βάσεις για μία κοινοτική πολιτική μετανάστευσης και ασύλου. Οι στόχοι της πολιτικής αυτής εξειδικεύθηκαν από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Τάμπερε (Οκτώβριος 1999) και, αφού αναπτύχθηκαν περαιτέρω στο πλαίσιο διαδοχικών Ευρωπαϊκών Συμβουλίων, επανεξετάστηκαν από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Χάγης (4 & 5 Νοεμβρίου 2004).²⁰

Τον Οκτώβριο του 1999, στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Τάμπερε, η Ε.Ε δεσμεύτηκε να εργαστεί προς την εγκαθίδρυση ενός Κοινού Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασύλου και μιας κοινής προσέγγισης που θα εξασφαλίζει την κοινωνική ένταξη των μεταναστών που διαμένουν νόμιμα στην ΕΕ. Βασικό γνώμονα αποτελούσαν η παροχή δικαιωμάτων και υποχρεώσεων αντιστοίχων με εκείνες των πολιτών της Ε.Ε, η καταπολέμηση των διακρίσεων στην οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική ζωή και η λήψη μέτρων κατά της ξενοφοβίας και του ρατσισμού.

Την αναγκαιότητα συντονισμού των εθνικών πολιτικών ένταξης και των πρωτοβουλιών της Ε.Ε. υπογραμμίζει το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της 4ης και 5ης Νοεμβρίου του 2004 με το πρόγραμμα της Χάγης. Τη 19η Νοεμβρίου του ίδιου χρόνου εγκρίνονται κοινές βασικές αρχές για τη στήριξη ενός συνεκτικού ευρωπαϊκού πλαισίου στον τομέα της ένταξης υπηκόων των τρίτων χωρών. Δημοσιεύεται μια πράσινη βίβλος σχετικά με την κοινοτική προσέγγιση διαχείρισης των

18 Schnapper D. (1992), *Europe of migrants: essays in the politics of immigration*, Paris: Francois Bourin.

19 Λάβδας, Κ. (2002), *Δημιουργία και Εξέλιξη των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων* τ. Β', ΕΑΠ, Πάτρα 2002, σ. 33-34.

20 Γαβριήλ Αμίτσης (2012), *Μελέτη καλών πρακτικών κοινωνικής ένταξης μεταναστών σε τοπικό επίπεδο: Δράση «προγράμματα ένταξης YTX από τοπικές αρχές», Λευκωσία.*

οικονομικών μεταναστεύσεων, με κεντρικό σημείο τις ισχυρές πολιτικές ένταξης που πρέπει να συνοδεύουν τα μέτρα εισδοχής.²¹ Αποτέλεσμα αυτών των προσπαθειών αποτελεί μια σειρά από εννιά βασικές κοινές αρχές αντίστοιχα σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Σε αυτές τις αρχές εμπεριέχονται ειδικά μέτρα που σε εθνικό επίπεδο προβλέπουν την αναδιαμόρφωση των εγχώριων κοινωνικών θεσμών έτσι ώστε να συμπεριλάβουν και τους μετανάστες στη λειτουργία τους.²²

Με βάση το άρθρο 63α της Συνθήκης της Λισσαβόνας προβλέπεται ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση αναπτύσσει κοινή μεταναστευτική πολιτική, η οποία έχει ως στόχο να εξασφαλίζει, σε όλα τα στάδια, την αποτελεσματική διαχείριση των μεταναστευτικών ροών, τη δίκαιη μεταχείριση των υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα στα κράτη-μέλη καθώς και την πρόληψη και καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης και της εμπορίας ανθρώπων.²³ Σύμφωνα με το άρθρο 80 της Συνθήκης οι πολιτικές της Ε.Ε για τους συνοριακούς ελέγχους, το άσυλο και τη μετανάστευση πρέπει να διέπονται από τις αρχές της αλληλεγγύης και της δίκαιης κατανομής ευθυνών μεταξύ των κρατών μελών.

Συγκεκριμένα για την ένταξη το άρθρο 79 (4) της συνθήκης, ορίζει ότι αυτή είναι αρμοδιότητα κατά κύριο λόγο των κρατών μελών ενώ παράλληλα η ΕΕ συντονίζει τις σχετικές με την ένταξη ενέργειες και θεσπίζει μέτρα για την παροχή κινήτρων και τη στήριξη των κρατών μελών της, με στόχο την προώθηση της ένταξης των υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα στο έδαφός τους.²⁴ Η ένταξη των δικαιούχων διεθνούς αμνηστίας προβλέπεται και από την Οδηγία 2011/95/ΕΕ και βασίζεται στην ίση μεταχείριση με τους γηγενείς πολίτες της κάθε χώρας στους τομείς της υγείας, της απασχόλησης, της εκπαίδευσης και της επαγγελματικής κατάρτισης.²⁵

Το πρόγραμμα της Στοκχόλμης ψηφίστηκε από το Ευρωπαϊκό κοινοβούλιο το 2009 και αντικατέστησε τα αντίστοιχα του Τάμπερε και της Χάγης. Καθορίζει τις προτεραιότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τον χώρο δικαιοσύνης, ελευθερίας και ασφάλειας για την περίοδο 2010-14.²⁶ Αυτές είναι η πρόσβαση των πολιτών στη δικαιοσύνη, η στρατηγική εσωτερική ασφάλεια, η πρόσβαση στον ευρωπαϊκό χώρο, η εξωτερική πολιτική, η μεταναστευτική πολιτική, οι πολιτικές ένταξης και το κοινό ευρωπαϊκό σύστημα ασύλου. Πιο συγκεκριμένα, στο πεδίο της κοινωνικής

21 COM 2005, 389 τελικό, Βρυξέλλες 1.9.2005, Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή Περιφερειών, σ.3

22 COM 2005, 389 τελικό, Βρυξέλλες 1.9.2005, Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή Περιφερειών, σ.3-11

23 Ελληνική Δημοκρατία, Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. *Ευρωπαϊκή πολιτική για την ένταξη*. Ανακτήθηκε από: <https://migration.gov.gr/migration-policy/integration/politiki-entaxis-se-eyropaiko-kai-diethnes-eripedo/>

24 Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Επίσημη εφημερίδα της ΕΕ. 26.10.2012, Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, C 326/49,

25 Οδηγία 2011/95/ΕΕ του Ευρωπαϊκού κοινοβουλίου και του συμβουλίου της 13ης Δεκεμβρίου 2011, L 337/9, Επίσημη εφημερίδα της ΕΕ, 20.12.2011.

26 Πρόγραμμα της Στοκχόλμης στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISUM%3Ajl0034>

ένταξης μεταναστών τονίζεται ότι η επιτυχημένη ένταξη των νομίμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών παραμένει θεμελιώδης για τη μεγιστοποίηση των οφελών της μετανάστευσης. Η ένταξη αποτελεί μια δυναμική, αμφίδρομη διαδικασία αμοιβαίας αλληλεπίδρασης, που απαιτεί τις προσπάθειες των εθνικών, περιφερειακών και τοπικών αρχών, αλλά και την ευρύτερη δέσμευση της κοινωνίας υποδοχής και των μεταναστών.

Τις τελευταίες δεκαετίες η κοινωνική ένταξη των μεταναστών είναι ένα ζήτημα που βρίσκεται ακόμα στην επικαιρότητα και την πολιτική ατζέντα της Ε.Ε., αφού τα μεταναστευτικά κύματα συνεχίζουν να κατευθύνονται προς τις χώρες τις ευρωπαϊκές χώρες.

Η ευρωπαϊκή νομοθεσία καλύπτει συνοπτικά τα παρακάτω σημεία.²⁷

Όσον αφορά την οικονομική μετανάστευση:

- Προστασία της οικογενειακής συνένωσης (COM (2001) 624, 02/07/2001).
- Προϋποθέσεις εισόδου και χορήγησης τίτλου διαμονής υπηκόων τρίτων χωρών με σκοπό τη μισθωτή απασχόληση και την άσκηση ανεξαρτήτων οικονομικών δραστηριοτήτων (COM (2001) 386, 24/09/2001).
- Προϋποθέσεις χορήγησης τίτλου διαμονής μακράς διάρκειας (COM (2001) 127, 13/03/2001).
- Προϋποθέσεις χορήγησης τίτλου διαμονής μικρής διάρκειας (COM (2002) 0071, 11/02/2002).
- Σύσταση μηχανισμού συντονισμού για τη σύγκλιση όλων των πολιτικών των κρατών-μελών (COM (2000) 757, 22/11/2000).
- Δημιουργία ενός Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου Μετανάστευσης
- Διοικητική Συνεργασία ως προς τη φύλαξη των εξωτερικών συνόρων, των θεωρήσεων, του ασύλου και της μετανάστευσης (COM(2000) 567).
- Καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης, της παράνομης εισόδου και διαμονής³⁷ και της αμοιβαία αναγνώριση των αποφάσεων απομάκρυνσης
- Δημιουργία θεσμοποιημένων οργάνων και ερευνητικών προγραμμάτων και μελετών για την κοινή διαχείριση του μεταναστευτικού φαινομένου.
- Ενσωμάτωση των μεταναστευτικών πολιτικών στις εξωτερικές πολιτικές της Ε.Ε. (απόφαση του Συμβουλίου του Λάακεν, 14-15/12/2001) ώστε η διαχείρισή τους να

²⁷ Ευρωπαϊκή Νομοθεσία στη διεύθυνση: <https://www.europa.eu.int/eur-lex/el/index.html>

επιτευχθεί μέσα σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο θεσμοποιημένης συνεργασίας της Ε.Ε. με το διεθνές περιβάλλον. 39

- Ένταξη των πολιτικών ενσωμάτωσης των μεταναστών για την κάθε εθνική κοινωνία στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την Απασχόληση (COM (2001) 387, 11/07/2001).
- Ανάγκη ενσωμάτωσης των μεταναστών στις χώρες υποδοχής με στόχο την κατάργηση των διακρίσεων (COM (2001) 387, 11/07/2001) ²⁸

Οι κυριότερες νομοθετικές ρυθμίσεις για τους πρόσφυγες συνοψίζονται στις εξής:

- Θέσπιση ελάχιστων κανόνων για τις διαδικασίες χορήγησης ασύλου και τους όρους υποδοχής των αιτούντων (COM (2001) 181, 25/09/2001).
- Προσδιορισμός του κράτους που είναι αρμόδιο για την εξέταση της αίτησης ασύλου και της απόφασης επί της αίτησης, με βάση τη Σύμβαση του Δουβλίνου που υπογράφηκε το 1991 και εξασφαλίζει ότι η απόφαση που παίρνει ένα κράτος-μέλος θα εφαρμόζεται από τα υπόλοιπα κράτη-μέλη (COM (2001) 447, 13/08/2001)40.
- Ορισμός της έννοιας του πρόσφυγα και προσέγγιση των μορφών επικουρικής προστασίας (COM (2001) 510, 12/09/2001).
- Θέσπιση του Ταμείου για τους Πρόσφυγες και του συστήματος EURODAC (καθορισμός συστήματος αντιπαραβολής δακτυλικών αποτυπωμάτων των αιτούντων άσυλο).
- Καθορισμός των ελάχιστων προδιαγραφών προσωρινής προστασίας (COM (2001) 303, 31/10/2000) και (COM (2001) 55, 20/07/2001) ²⁹

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο από το 1997 έως το 2001, προχώρησε στην έκδοση των ακόλουθων αποφάσεων και οδηγιών στο πεδίο της κοινής μεταναστευτικής πολιτικής:

Οδηγία περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως της φυλετικής ή εθνοτικής τους καταγωγής (οδηγία 43/2000, ΕΕ L 180 της 19/7/2000, που εγκρίθηκε τον Ιούνιο του 2000)

Οδηγία για τις διακρίσεις στην απασχόληση λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού (COM(99) 565 τελικό) (υποβλήθηκε τον Οκτώβριο του 1999)

28 Χρήστος Μπάγκαβος, Δέσποινα Παπαδοπούλου, (2002) *Μεταναστευτικές τάσεις και ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική*. Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ – ΑΔΕΔΥ.

29 Χρήστος Μπάγκαβος, Δέσποινα Παπαδοπούλου, (2002) *Μεταναστευτικές τάσεις και ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική*. Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ – ΑΔΕΔΥ.

Απόφαση του Συμβουλίου για τη θέσπιση κοινοτικού προγράμματος δράσης για την καταπολέμηση των διακρίσεων 2001-2006 (COM (2000) 649) (που εγκρίθηκε τον Οκτώβριο του 2000)

Οδηγία για το δικαίωμα στην οικογενειακή επανένωση (που υποβλήθηκε τον Δεκέμβριο του 1999) τροποποιημένη απόδοση τον Οκτώβριο του 2000

Οδηγία για το καθεστώς των υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν επί μακρό χρονικό διάστημα σε κράτος μέλος (Φεβρουάριος του 2001);

Οδηγία για τις προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής λόγω σπουδών ή επαγγελματικής κατάρτισης (πρώτο εξάμηνο του 2001)

Οδηγία για τις προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής λόγω μη αμειβόμενων δραστηριοτήτων (πρώτο εξάμηνο του 2001)

Οδηγία για τις προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής λόγω αμειβόμενης απασχόλησης ή απασχόλησης ως ελεύθερου επαγγελματία (πρώτο εξάμηνο του 2001)

Ανακοίνωση για την πολιτική επαναπατριsmού (πρώτο εξάμηνο του 2001)

Γίνεται αντιληπτό από τα παραπάνω ότι οι ευρωπαϊκές νομοθεσίες καλύπτουν σε ένα μεγάλο ποσοστό τον πρώτο άξονα, δηλαδή τον έλεγχο και τα κριτήρια εισόδου στη χώρα ενώ ο δεύτερος άξονας παραμελείται. Ως προς την ένταξη των εισερχόμενων πληθυσμών η μέριμνα είναι αποσπασματική. Ενώ αναγνωρίζεται η ανάγκη για ενσωμάτωση και εξάλειψη των διακρίσεων από την ευρωπαϊκή νομοθεσία, πρακτικά για τους πρόσφυγες υπάρχουν πολύ λίγες ευκαιρίες να ενταχθούν στην αγορά εργασίας, στην εκπαίδευση και στη κοινωνική και πολιτική ζωή της χώρας υποδοχής.

Ανάλογα με την ιστορία, την πολιτική θέση και το εθνικό αφήγημα των χωρών υποδοχής, η έννοια της ενσωμάτωσης και της μεταναστευτικής πολιτικής αλλάζει περιεχόμενο. Δύο αρκετά διαφορετικά παραδείγματα μέσα στον ευρωπαϊκό χώρο αποτελεί η Γαλλία και η Γερμανία. Η πρώτη πρότυπο ολοκληρωτικής αφομοίωσης των αποικιακών πληθυσμών με αποτέλεσμα την εξάλειψη της πολιτισμικής τους ταυτότητας αλλά και την πλήρη παροχή πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών δικαιωμάτων. Αντίθετα το γερμανικό παράδειγμα επιδιώκει την απλή επαγγελματική ένταξη των μεταναστών και τη προσωρινή διαμονή τους στη χώρα.

Ανεξάρτητα όμως από τις αποχρώσεις της αναγνώρισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που συνήθως βρίσκονται σε συνάρτηση με την ωριμότητα και την ετοιμότητα της κοινωνίας υποδοχής και των δημοκρατικών θεσμών, η απόλαυση κοινού θεσμικού καθεστώτος των κοινωνικών δικαιωμάτων (δικαίωμα στην εργασία, στην εκπαίδευση, στη στέγαση, στην υγεία, στην κοινωνική

προστασία και ασφάλιση, στην ελεύθερη άσκηση θρησκευτικών πρακτικών και πολιτισμικών παραδόσεων, κλπ.) βρίσκεται σε όλες τις κατευθυντήριες αρχές των αποφάσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Σύνοδοι, Αποφάσεις, Συνδιασκέψεις Κορυφής).³⁰

Ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα στις σύγχρονες ευρωπαϊκές κοινωνίες αποτελεί η ένταξη των παιδιών της δεύτερης γενιάς μεταναστών, δηλαδή των παιδιών που γεννήθηκαν στη χώρα υποδοχής. Οι εκπαιδευτικοί θεσμοί κατέχουν ένα ξεχωριστό ρόλο ευθύνης και οπωσδήποτε αποτελούν τους βασικούς εάν όχι τους μοναδικούς μηχανισμούς ένταξης και αποκλεισμού για τα παιδιά αυτά, έτσι ώστε να ενσωματωθούν ομαλά αργότερα στην κοινωνία υποδοχής ή αντίθετα να αποκλεισθούν.³¹ Είναι εμφανές ότι πέρα απ' τις μεταναστευτικές πολιτικές που έχουν να κάνουν με τον πρώτο άξονα που αναφέρθηκε παραπάνω (φύλαξη συνόρων και λαθρομετανάστευση) οι χώρες τις Ε.Ε. πρέπει να εστιάσουν τη προσοχή τους στην εκπαίδευση ως κύριο και βασικό μέσο ένταξης των μεταναστών και να ενισχυθούν οι πολιτικές που την προωθούν.

30 Χρήστος Μπάγκαβος, Δέσποινα Παπαδοπούλου, (2002) *Μεταναστευτικές τάσεις και ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική*. Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ – ΑΔΕΔΥ.

31 Moussourou L.M. (2002), *Integration of Immigrant Children in School: The Case of Greece*, paper presented at the Seminar Immigration and Family, Helsinki, European Observatory on the Social Situation, Demography and Family, Austrian Institute for Family Studies.

Κεφάλαιο 3ο Η Συμβολή των Σπορ και άλλων σωματικοποιημένων δραστηριοτήτων στην ενταξη των προσφύγων σε νέες κοινωνίες.

Σπορ αποκαλούνται όλες οι μορφές σωματικής δραστηριότητας, οι οποίες, μέσω περιστασιακής ή οργανωμένης συμμετοχής, έχουν στόχο την έκφραση ή τη βελτίωση της φυσικής κατάστασης και πνευματικής υγείας, δημιουργώντας κοινωνικές σχέσεις ή επιτυγχάνοντας επιδόσεις σε αγώνες όλων των επιπέδων.³²

Τα σπορ και ο αθλητισμός αποτελούν ένα πολιτισμικό φαινόμενο. Αυτό γίνεται εμφανές ιδιαίτερα στα μέσα μαζικής ενημέρωσης όπου καθημερινά τα σπορ παράγουν απόψεις και αναπαραστάσεις τις οποίες η κοινωνία ενσωματώνει στο σημείο που πλέον μιλάμε για μια προοδευτική «σπορτικοποίηση» της κουλτούρας.³³ Δηλαδή, μεταφέροντας τα λόγια του Bausinger, «φαίνεται τα σπορ να αποτελούν ολοένα και περισσότερο το κυρίαρχο πλαίσιο για την ερμηνεία των σύγχρονων συμβολικών πρακτικών.»

Ο τρόπος που βλέπουμε και χρησιμοποιούμε τον αθλητισμό σήμερα αλλάζει συνεχώς ως αποτέλεσμα του συνεχή μετασχηματισμού των σύγχρονων κοινωνιών. Εξαιτίας της σημασίας τους για τις σύγχρονες κοινωνίες ο αθλητισμός και τα σπορ αποτελούν πλέον αντικείμενο μελέτης των κοινωνικών επιστημών.

Η συμμετοχή σε σπορ και σωματικοποιημένες δραστηριότητες μπορεί να έχει θετικά αποτελέσματα τόσο στην ανάπτυξη του ατόμου όσο και του κοινωνικού συνόλου. Τα σπορ συντελούν στη βελτίωση της σωματικής και ψυχικής υγείας και στη γνωστική, συναισθηματική και ψυχοκινητική ανάπτυξη των παιδιών. Αποτελούν δυναμικές κοινωνικές εμπειρίες οι οποίες κάτω από τις σωστές συνθήκες και με την αφοσίωση των προπονητών στην εκπαιδευτική διαδικασία μπορούν να ωφελήσουν τον χαρακτήρα του ατόμου. Πιο συγκεκριμένα ο αθλητισμός μπορεί να επηρεάσει τρεις πτυχές του χαρακτήρα που αφορούν τη λήψη προοπτικής και την ενσυναίσθηση, τον ηθικό συλλογισμό και τον παρακινητικό προσανατολισμό.³⁴ Η ηθική εκπαίδευση των παιδιών μέσω του μαθήματος της φυσικής αγωγής δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά για απόκτηση ικανότητας για ηθικές κρίσεις, ανάληψη ρόλων, αίσθηση ευθύνης και ανάπτυξη στοργής

32 Λευκή Βίβλος - Λευκή Βίβλος για τον αθλητισμό {SEC(2007) 932} {SEC(2007) 934} {SEC(2007) 935} {SEC(2007) 936}/* COM/2007/0391 τελικό */

33 Bortoletto, N., & Porrovecchio, A. (2018). *Social inclusion through sports: A short comparison of Italy and France*. Society Register, 2(1), 39-58.

34 Bredemeier BL, Shields DL. (2006). *Sports and Character Development*. Journal of physical activity & health 2006 Apr;3(2):255-256.

(ενδιαφέροντος) για τους άλλους ανθρώπους.³⁵ Σαφώς ο αθλητισμός δεν εγγυάται την ηθική ανάπτυξη. Η ηθικές αξίες όμως μπορούν να διδαχτούν μέσω του αθλητισμού. Σύμφωνα με τους Shields και Bredemeier ο αθλητισμός συμβάλλει στην ανάπτυξη της ηθικής μόνο μετά από μακροχρόνια κατάρτιση και παρέμβαση³⁶.

Ο αθλητισμός ενσωματώνει το παιχνίδι αν και αυτό κατά την ευρεία έννοια του είναι παλαιότερο. Ο πρωταρχικός σκοπός του παιχνιδιού είναι η ψυχαγωγία. Εξίσου όμως σημαντικές πτυχές του είναι η μάθηση, η επικοινωνία αξιών και η στρατηγική σκέψη. Διέπεται από σαφής και προκαθορισμένους κανόνες και στόχους. Συχνά δίνεται κάποιο έπαθλο αν και το μεγαλύτερο κίνητρο είναι η απόδειξη της πνευματικής και σωματικής ικανότητας. Με τη συμμετοχή στο παιχνίδι αναπτύσσεται η εγγύτητα και η συναισθηματική αμοιβαιότητα των παιχτών καθώς και ο υγιής ανταγωνισμός, ο οποίος αποτελεί βασικό συστατικό της διαδικασίας. Ο παίχτης κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων ιδανικά βρίσκεται στη πνευματική κατάσταση «ροής», είναι δηλαδή πλήρως συγκεντρωμένος στην εργασία που κάνει.

Ο αθλητισμός είναι μια κοινότητα ανθρώπων και διέπεται από τις αρχές της κοινότητας και της κοινοτικής συμπεριφοράς. Η κοινότητα προκύπτει απτ'την ανάγκη για την ανάπτυξη και διατήρηση κοινωνικών δεσμών, ενισχύει το αίσθημα του ανήκειν και δημιουργεί τα πλαίσια για την περαιτέρω διερεύνηση της ταυτότητας του ατόμου. Στον αθλητισμό όπως και στις κοινότητες η αυτοδιάθεση είναι το θεμελιώδες συστατικό για το σχηματισμό τους. Για να συμμετέχει το άτομο μοιράζεται ένα κομμάτι του εαυτού του, αφήνεται ευάλωτο και επενδύει. Ο αθλητισμός αποτελεί πύλη για την προσωπική ανάπτυξη του ατόμου και κατά προέκταση της αθλητικής κοινότητας η οποία αποτελεί μια μικρογραφία της ευρύτερης κοινωνίας που την περικλείει.

Η σημασία των αξιών του αθλητισμού είναι στενά συνδεδεμένη με τη σημασία του τόσο ως παράγοντας και ως περιβάλλον κοινωνικοποίησης: ο αθλητισμός μπορεί να προσφέρει κανόνες, μοντέλα, πρότυπα συμπεριφοράς και κατευθύνσεις για την ανάπτυξη μιας αυξανόμενης συνειδητοποίησης του κοινωνικού πλαισίου³⁷ Μερικές από τις κοινωνικές ιδιότητες που χαρακτηρίζουν ένα κοινωνικοποιημένο άτομο είναι η ικανότητα συνεργασίας με άλλους, ο σεβασμός που δείχνει ο ένας στον άλλον κλπ. Με τον αθλητισμό το άτομο αναπτύσσει κοινωνικές δεξιότητες όπως η συνεργασία, η διεκδίκηση, η ευθύνη και η δέσμευση.³⁸ Μέσα από τη συνεργασία

35 Yang, Xiaolin & Telama, Risto & Leino, M & Viikari, J. (1999), *Factors explaining the physical activity of young adults: The importance of early socialization*. Scandinavian journal of medicine & science in sports. 9. 120-7.

36 Bredemeier BL, Shields DL. (2006), *Sports and Character Development*. Journal of physical activity & health, 2006 Apr.

37 Bortoletto, N., & Porrovecchio, A. (2018). *Social inclusion through sports: A short comparison of Italy and France*. Society Register, 2(1), 39-58.

38 Proios Miltiadis, Athanailidis Ioannis, Giannitsopoulou Evgenia, *The impact of physical activities on the*

που προϋποθέτουν ιδιαίτερα τα ομαδικά παιχνίδια αναπτύσσονται φιλίες. Η φιλία έχει μεγάλη αξία καθώς καλύπτει την ανάγκη για συντροφικότητα, αποδοχή, καθοδήγηση, αμοιβαία στήριξη και κατά συνέπεια ενισχύει την αυτοπεποίθηση του ατόμου.

3.1 Σπορ και κοινωνική ένταξη

Όπως προαναφέρθηκε η εκπαίδευση είναι το κλειδί για την κοινωνική ενσωμάτωση. Τα σπορ όταν χρησιμοποιούνται ως εκπαιδευτική διαδικασία μπορούν να αποτελέσουν ισχυρό εργαλείο για την κοινωνική ενσωμάτωση των προσφύγων και των κοινωνικά περιθωριοποιημένων μειονοτήτων. Λόγω της φύσης τους προσεγγίζουν την εκπαίδευση με ένα εντελώς διαφορετικό τρόπο απ' το συμβατικό της σχολικής αίθουσας και καταφέρνουν να κερδίσουν το ενδιαφέρον των παιδιών. Ο σωματικός τρόπος μάθησης είναι αποτελεσματικός στα παιδιά αφού γίνεται πιο εύκολα κατανοητός. Ακόμα περισσότερο καταργεί τους γλωσσικούς περιορισμούς και επιτρέπει σε παιδιά που δεν είναι εξοικειωμένα με την γλώσσα τις χώρες στην οποία διαμένουν να συμμετέχουν. Οι πρόσφυγες μέσω των σπορ μαθαίνουν πιο εύκολα τις νόρμες και τις αξίες της χώρας υποδοχής. Μέσα σε αυτό το κοινό πλαίσιο επιτυγχάνεται η αλληλεπίδραση διαφορετικών κοινωνικών ομάδων και εθνικοτήτων με αποτέλεσμα τη μείωση των προκαταλήψεων και την ανάπτυξη κοινού ήθους.

Οι μελέτες έχουν δείξει ότι η σωματική δραστηριότητα βελτιώνει τη διάθεση και μειώνει τα συμπτώματα της κατάθλιψης καθώς και το άγχος που μπορεί να βιώνουν κοινωνικά αποκλεισμένοι άνθρωποι. Η ενασχόληση με κάποιο σπορ δίνει επίσης μια διέξοδο σε άτομα που είναι περιθωριοποιημένα και ευκαιρίες για κοινωνική αναγνώριση και απασχόληση. Τα σπορ είναι ένα δημοκρατικό κοινωνικό οικοδόμημα στο οποίο οι συμμετέχοντες δεν κρίνονται με βάση το χρώμα του δέρματος και της πολιτισμικής κληρονομιάς, αλλά με βάση τη συμμετοχή και την προσωπική βελτίωση.³⁹

Σημαντική πτυχή της κοινωνικής ένταξης μέσω του αθλητισμού είναι η «σωματική παιδεία». Ορίζεται ως η δεξιότητα να ασκείται κάποιος, με ικανότητα και αυτοπεποίθηση σε μια ευρεία ποικιλία σωματικών δραστηριοτήτων σε πολλαπλά περιβάλλοντα που ωφελούν την υγιή ανάπτυξη ολόκληρου του ατόμου.⁴⁰ Τα άτομα που κινούνται κατα αυτόν τον τρόπο τείνουν να είναι πιο επιτυχημένοι σε ακαδημαϊκό και κοινωνικό επίπεδο⁴¹ καθώς κατανοούν πως να μεταφέρουν τις

development of the females' character. Journal of human sport and exercise, vol.5, no.3, 2010

39 Breton, G. & Jenson, J. (1992), *Globalization and citizenship: Some contemporary issues*. In C. Andrew, L. Cardinal, et al. (Eds.), *Ethnicity in the age of globalization* (pp. 537-546). Ottawa, ON: ACFAS-Outaouais.

40 Mandigo, Francis, Lodewyk and Lopez (2009), *Physical Literacy for Educators*, Physical & Health Education Journal, Autumn 2009; 75, 3.

41 Florian Kiuppis (2018), *Inclusion in sport: disability and participation*. Sport in Society, 21:1, 4-21.

διανοητικές και σωματικές ικανότητες για να πετύχουν απ' τον ένα τομέα στον άλλο. Η σωματική παιδεία χαρακτηρίζεται από την ευελιξία και την ευπροσαρμοστικότητα που αποτελούν σημαντικές αξίες για την ένταξη.

Το παιχνίδι αποτελεί ιδανική ευκαιρία για την εκπαίδευση των συμμετεχόντων. Για να λειτουργήσει το παιχνίδι ως μέσο για την ένταξη οι προπονητές χρειάζεται να δημιουργούν ένα ομαδικό και φιλικό περιβάλλον. Είναι θεμιτή η ανάπτυξη στρατηγικής για τη διαχείριση των ομάδων από τους εκπαιδευτικούς, η οποία θα αφορμάται από τις αρχές της φυσικής αγωγής. Η σωματική και συναισθηματική ασφάλεια των συμμετεχόντων και η παροχή ίσων ευκαιριών πρέπει να είναι πρώτο μέλημα των εκπαιδευτών φυσικής αγωγής. Κατά αυτόν τον τρόπο εμπνέεται η εμπιστοσύνη που θα δώσει ώθηση στην ενεργητικότητα και την αυτοπεποίθηση τους. Ότι συμβαίνει στο παιχνίδι συνδέεται με την πραγματική κοινωνική ζωή του ατόμου και οι δεξιότητες που αποκτούνται κατά τη διάρκεια του έχουν θετικό αντίκτυπο σ' αυτή.

3.2 Σπορ για την ένταξη προσφύγων: προβλήματα και προκλήσεις

Γλωσσικά εμπόδια. Είναι επιθυμητή η χρήση μεθόδων για τη καθοδήγηση των συμμετεχόντων κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων χωρίς περίπλοκες λεκτικές αναπαραστάσεις. Πιο συγκεκριμένα συνίσταται η εκπαίδευση των προπονητών στη μη λεκτική έκφραση και επικοινωνία και την οπτική αναπαράσταση οδηγιών.

Δυσκολία στην συνεργασία με τα καταφύγια προσφύγων. Οι διοργανωτές αθλητικών δραστηριοτήτων για πρόσφυγες αναφέρουν ότι συχνά δεν είναι εφικτή η δημιουργία σταθερών ομάδων. Ένας απ' τους λόγους είναι ότι εξ αρχής η επικοινωνία με τα καταφύγια συχνά εξαρτάται από την δέσμευση ενός μόνο ανθρώπου μέσα απ' το καταφύγιο με τον οποίο διατηρείται επαφή. Επίσης τα πιο απομακρυσμένα κέντρα διαμονής μεταναστών και προσφύγων δεν ενημερώνονται για τις δράσεις που διοργανώνονται στα κέντρα των πόλεων και σε συνδυασμό με την έλλειψη υποδομών για αθλητικές δραστηριότητες στον ίδιο των χώρο διαμονής χάνονται ευκαιρίες για την άθληση των προσφύγων.

Προσέγγιση των γυναικών και κοριτσιών. Παρατηρείται ότι η συμμετοχή των γυναικών στις αθλητικές δραστηριότητες είναι πολύ μικρότερη απ' ότι των αντρών. Αυτό συμβαίνει αφενός εξαιτίας των καθιερωμένων ανδροκρατούμενων δομών όπως π.χ. το ποδόσφαιρο, σπορ το οποίο σπάνια έχει γυναίκα προπονήτρια και γυναικείες ομάδες. Αφετέρου οι γυναίκες πρόσφυγες έχουν ελάχιστα αθλητικά πρότυπα και εμπειρίες στα σπορ από τη χώρα καταγωγής τους. Πολλές φορές η νοοτροπία των οικογενειών τους είναι να υποθέτουν εκ των προτέρων ότι τα σπορ δεν θα

ενδιέφεραν ένα κορίτσι, η πραγματικότητα όμως είναι πολύ διαφορετική.

Η νομική κατάσταση των προσφύγων και οι συνθήκες διαβίωσης. Οι πρόσφυγες βρίσκονται σε διαφορετικά στάδια ασυλίας, ασφάλειας και νομικών υποχρεώσεων και συχνά υπόκεινται σε περιορισμούς όσο αναφορά την ελευθερία μετακινήσεών τους. Χώρες όπως η Ελλάδα και οι Ιταλία αποτελούν ενδιάμεσοι σταθμοί στο ταξίδι της μετανάστευσης προς τη βόρεια Ευρώπη. Πολλοί πρόσφυγες δεν έχουν σταθερή κατοικία κατά τη διαμονή τους και υποβάλλονται σε συνεχής γραφειοκρατικές διαδικασίες. Όλες αυτές οι πτυχές της καθημερινότητας των προσφύγων μπορεί να παρεμποδίζουν την συμμετοχή τους σε αθλητικές δραστηριότητες καθώς τα σπορ δεν αποτελούν προτεραιότητα λαμβάνοντας υπόψιν τα προβλήματα με τα οποία έρχονται αντιμέτωποι.

Έλλειψη πόρων. Λόγω της δυσχερούς οικονομικής κατάστασης των προσφύγων οι αθλητικοί σύλλογοι και οι πρωτοβουλίες πρέπει να παρέχουν τον αθλητικό εξοπλισμό και τη δυνατότητα μεταφορικού μέσου όταν χρειάζεται. Η ικανοποίηση αυτών των αναγκών αποτελεί πρόκληση όπως και η εύρεση επαρκούς προσωπικού (εθελοντών).

Διαφορετικά επίπεδα και εμπειρία. Οι συμμετέχοντες έχουν διαφορετικές προσδοκίες κατά τη συμμετοχή τους στις αθλητικές δραστηριότητες, με κάποιους να βλέπουν τα σπορ ως μια χαλαρή δραστηριότητα για διασκέδαση και κάποιους άλλους που ήδη βρίσκονται σε ένα ανταγωνιστικό επίπεδο να θέλουν να βελτιώσουν την απόδοσή τους και να ανέλθουν επαγγελματικά στον χώρο των σπορ. Η ενασχόληση με τα σπορ σε επαγγελματικό επίπεδο δεν είναι πάντα μια δυνατότητα που προσφέρεται στους πρόσφυγες και ειδικά από μη επαγγελματίες εθελοντές. Από την άλλη και οι ίδιοι οι αθλητικοί σύλλογοι δύσκολα ενσωματώνουν τους πρόσφυγες στις μόνιμες ομάδες τους και τείνουν να προσφέρουν ελάχιστες δραστηριότητες ανοιχτές για όλα τα επίπεδα λόγω έλλειψης ανθρώπινου δυναμικού και χώρου ή επικέντρωσης στο επίπεδο και την απόδοση και όχι την κοινωνική ενσωμάτωση.

Τραυματικές εμπειρίες προσφύγων. Οι πρόσφυγες είναι άτομα που έχουν εξαναγκαστεί να φύγουν από τη χώρα τους και συνήθως έχουν επιβιώσει μέσα από έντονα στρεσογόνες καταστάσεις τόσο πίσω στη πατρίδα τους όσο και στο ταξίδι τους προς τη χώρα υποδοχής. Το τραύμα που είναι κάτι που τους ακολουθεί και μπορεί να επηρεάσει τη συμπεριφορά τους και να εκδηλωθεί υπό συνθήκες που θα το πυροδοτήσουν. Δυστυχώς οι περισσότεροι εκπαιδευτές και εθελοντές δεν έχουν την ικανότητα να αναγνωρίσουν το τραύμα και να το ξεχωρίσουν από άλλες ψυχικές διαταραχές και πόσο μάλλον να καθοδηγήσουν τα άτομα που το βιώνουν.

3.3 Κριτήρια για την αποτελεσματική λειτουργία των αθλητικών και σωματικών προγραμμάτων.

Η επιτυχία των πρότζεκτ για την κοινωνική ενσωμάτωση των προσφύγων μέσω του αθλητισμού και των σπορ εξαρτάται από συγκεκριμένους παράγοντες οι οποίοι αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και διαφέρουν ανάλογα την περίπτωση χώρας και κοινότητας.

Καθοριστικός παράγοντας για την μακροζωία οποιοδήποτε εγχειρήματος είναι η βιώσιμη χρηματοδότηση και οι ομάδες που ενδιαφέρονται για την ενσωμάτωση μέσω των σπορ πάσχουν σε αυτό τον τομέα. Συνήθως τα προγράμματα καλούνται να διεκπεραιώσουν εθελοντές, οι οποίοι σε συνδυασμό με την ελλειπή ενημέρωση και τον περιορισμένο χρόνο που έχουν αδυνατούν να ερευνήσουν και να ενημερωθούν αναλυτικά για τρέχουσες χρηματοδοτήσεις και τα προγράμματα για τα οποία μπορούν να υποβάλλουν αιτήσεις. Η στήριξη από τη κυβέρνηση και αντίστοιχους οργανισμούς είναι βραχύχρονη και αποσπασματική (συνήθως 1-2 χρόνια) και έτσι οι πρωτοβουλίες καταλήγουν να έχουν σύντομη ημερομηνία λήξης. Αποτέλεσμα της ελλιπούς χρηματοδότησης είναι πρώτον η αποτυχία παρακολούθησης των προγραμμάτων και της συμβολής τους σε βάθος χρόνου και δεύτερον ο κίνδυνος προσαρμογής τους στα κριτήρια των χρηματοδοτήσεων.

Σημαντική είναι η πολιτισμική ευαισθητοποίηση των ανθρώπων που ασχολούνται με προγράμματα ενσωμάτωσης. Με τον όρο αυτό εννοείται η συνειδητοποίηση των πολιτισμικών διαφορών και η καλύτερη διαχείρισή τους. Πολλοί οργανισμοί ενώ δείχνουν ενδιαφέρον στην δημιουργία πρωτοβουλιών για τους πρόσφυγες αποθαρρύνονται γρήγορα καθώς φτάνουν στα όρια των δυνατοτήτων τους όταν έρχονται αντιμέτωποι με τις απαιτήσεις ενός τέτοιου πρότζεκτ. Η στήριξη και η εκπαίδευση από οργανισμούς με γνώσεις και δεξιότητες στη διεξαγωγή προγραμμάτων για μειονότητες όπως οι πρόσφυγες είναι σίγουρα πολύτιμη. Επίσης η εμπλοκή μεταναστών στο ρόλο του προπονητή ή του συντονιστή των δράσεων βοηθάει στην κατάρριψη των εμποδίων που δημιουργεί η πολιτισμική απόσταση και η αίσθηση της επιβολής των δραστηριοτήτων. Η συμπερίληψη αυτή συχνά επιτυγχάνεται με τη δημιουργία μονοπατιών προς τον εθελοντισμό και την επαγγελματική αποκατάσταση αρχικά μέσω της συμμετοχής σε ανοιχτές δραστηριότητες, την εγγραφή ως μέλος κάποιου τοπικού συλλόγου που μπορεί να οδηγήσει στον εθελοντισμό και ίσως στην ειδίκευση στο τομέα της υγείας και του αθλητισμού. Τέλος χρειάζεται να δοθεί προσοχή στην ενημέρωση των προσφύγων σχετικά με τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες και τη νομοθεσία της χώρας υποδοχής έτσι ώστε η μετάβαση στο νέο περιβάλλον να γίνει ευκολότερη και με σεβασμό στα κατεστημένα ήθη και αξίες.

Η βελτίωση της διοικητικής δομής των συλλόγων πολλές φορές παραβλέπεται λόγω της ανάγκης για γρήγορα αποτελέσματα και την υλοποίηση των προγραμμάτων. Δεδομένου ότι το ανθρώπινο δυναμικό των περισσότερων πρωτοβουλιών είναι εθελοντές με περιορισμένο χρόνο για να διαθέσουν σε οργάνωση, υπάρχει ελλειψής διοικητική δύναμη για το συντονισμό των πρωτοβουλιών, την διασφάλιση επιτυχής απόδοσης των προγραμμάτων, την εύρεση κατάλληλων τοποθεσιών και χρηματοδοτήσεων. Επιπλέον η περίπλοκη φύση των πολιτικών δομών και των αιτήσεων για επιχορηγήσεις δυσχεραίνει το ήδη βεβαρυμένο έργο των εθελοντών. Χωρίς τη σωστή δομική οργάνωση και των καταμερισμό των εργασιών η αξιολόγηση των δράσεων και η συλλογή δεδομένων, σημαντικό κομμάτι για την ποιοτική βελτίωση των προγραμμάτων, καθίσταται ανέφικτη.

Η μεταβιβασιμότητα του περιεχόμενου ενός πρότζεκτ είναι μια διαδικασία που πρέπει να γίνεται με μεγάλη προσοχή. Περιφερειακοί παράγοντες όπως το πολιτικό κλίμα, η ευρύτερη στάση του πληθυσμού, οι υπάρχουσες δομές της εκάστοτε χώρας και το επίπεδο εμπειρίας και ικανοτήτων των διοργανωτών στις παρεμβάσεις επηρεάζουν σημαντικά το κατά πόσο μια προσέγγιση μπορεί να αντιγραφεί. Οι παραπάνω παράγοντες χρήζουν μελέτης και ανάλογης προσαρμογής του περιεχομένου του πρότζεκτ. Καταλύτης και εδώ βρίσκεται η αξιολόγηση η οποία επιτρέπει στους συλλόγους και τους οργανισμούς να βελτιωθούν επιλέγοντας τις καταλληλότερες αποφάσεις για την εξέλιξή τους.

Για να κατορθωθεί η ένταξη των μειονοτήτων μέσω των спор προϋπόθεση αποτελεί η πολυπολιτισμική και διεπιστημονική έρευνα και η κατανόηση των διαδικασιών του κοινωνικού αποκλεισμού. Σύμφωνα με επιστημονικό άρθρο των ακαδημαϊκών Καμπερίδου, Παναγιωτόπουλου και Πατσαντάρα περιλαμβάνει:

- (α) να διερευνηθούν οι τρόποι που μπορεί να δημιουργηθεί, αναπαράγεται και διατηρείται ένα ήθος ειρηνευτικών ή μη βίαιων πρακτικών επίλυσης συγκρούσεων,
- (β) να εξεταστούν πολύπλοκα πρότυπα παρά μεμονωμένες συμπεριφορές ώστε να προσδιοριστούν μέτρα για να βοηθήσουν τους προπονητές, τα στελέχη του αθλητισμού, τις ομοσπονδίες, τους συλλόγους, τους γονείς και τους αθλητές στις μη βίαιες πρακτικές επίλυσης συγκρούσεων,
- (γ) να διερευνηθεί πώς η κοινωνική λογοτεχνία και τα προγράμματα σπουδών μπορούν να αποτελέσουν αποτελεσματικό μέρος ενός ολιστικού ακαδημαϊκού μοντέλου που χτίζει αυτοεκτίμηση και ακεραιότητα,
- (δ) να διαμορφωθεί ένας «κώδικας συμπεριφοράς» που θα υπογράψουν προπονητές, αθλητές, παίκτες κλπ με επιπτώσεις/μέτρα/τιμωρίες (δηλαδή εάν χρησιμοποιηθούν «αόρατες» μορφές βίας, όπως προσβολή ή η προσβλητική γλώσσα ή παρατηρήσεις κατά της φυλής, του φύλου ενός ατόμου,

της θρησκείας, του σεξουαλικού προσανατολισμού, κ.λπ.), και
(ε) να προετοιμαστεί και οργανωθεί μια ευρεία εκστρατεία για την αλλαγή στάσεων με νέους μέντορες και πρότυπα, τα αντίθετα από αυτά που προβάλλονται στα μέσα μαζικής ενημέρωσης σήμερα⁴²

3.4 Υποστήριξη εθελοντών

Ίσως ο σημαντικότερος συντελεστής στην ενσωμάτωση των προσφύγων μέσω των σπορ και των σωματικοποιημένων δραστηριοτήτων είναι οι εθελοντές. Εθελοντισμός είναι η δέσμευση χρόνου και ενέργειας του ατόμου για το όφελος της κοινωνίας, των τοπικών κοινοτήτων και ατόμων εκτός της οικογένειας και του προσωπικού τους κύκλου και σκοπών. Οι εθελοντικές δραστηριότητες αναλαμβάνονται απ'το άτομο με προσωπική του θέληση και χωρίς χρηματικό αντίτιμο.⁴³ Ως προπονητές σε ομάδες με πρόσφυγες οι εθελοντές χρειάζονται στήριξη σε τομείς όπως οι γνώσεις και η ενημέρωση, τα εκπαιδευτικά εργαλεία και τη μεθοδολογική εξειδίκευση και το δίκτυο συνεργασιών.

Η ενημέρωση για τις συνθήκες της καθημερινότητας των προσφύγων και των περιορισμών στους οποίους υπόκεινται είναι βοηθητική για την προσαρμογή των προσδοκιών των προπονητών. Επιπλέον η βαθύτερη κατανόηση των πολιτισμικών και θρησκευτικών χαρακτηριστικών των ομάδων συμπεριλαμβανομένων τις διαιτητικές συνήθειες, τις νόρμες που αφορούν τη φυσική επαφή και τη σωματικότητα βοηθούν τους προπονητές να ανταποκριθούν στις ανάγκες της ομάδας. Καίριας σημασίας είναι να μπορούν να αναγνωρίσουν σημάδια ψυχικού τραύματος για την άμεση ανταπόκριση σε έντονες καταστάσεις επιθετικότητας ή κρίσης πανικού. Οι προπονητές δεν είναι ειδικοί ψυχικής υγείας αλλά πρέπει να είναι σε ετοιμότητα να ζητήσουν τη βοήθεια του κατάλληλου ειδικού αν αυτή χρειαστεί.

Οι αθλητικοί σύλλογοι και οργανώσεις πρέπει να παρέχουν πληροφορίες προς τους εθελοντές-προπονητές και τους πρόσφυγες πάνω σε ζητήματα νομικής φύσης όπως η ασφάλεια, θέματα ευθύνης, περιορισμοί μετακινήσεων και αιτήσεις για άδειες συμμετοχής σε δραστηριότητες. Η δημιουργία μιας ονλάιν πλατφόρμας με τις πρωτοβουλίες και τους οργανισμούς που δραστηριοποιούνται στον τομέα των σπορ για πρόσφυγες θα ήταν χρήσιμη στην γρηγορότερη και ευρύτερη ενημέρωση. Σχετικά με ζητήματα ρατσισμού και κοινωνικού αποκλεισμού πρέπει να παρέχονται στους εθελοντές σαφής κατευθυντήριες γραμμές σύμφωνα με τις οποίες ο οργανισμός/

42 Patsantaras, N., Kamperidou, I., & Panagiotopoulos, P. (2007), *Social Inclusion or Racism and Xenophobia? Conference: Presentation at the 13th IASL Congress Sports Justice, Present and Future, Mexico City, November 13 - 16, 2007.*

43 Department of Rural and Community Development (2000), *The White Paper Supporting Voluntary Activity*, Ireland

αθλητικός σύλλογος αντιμετωπίζει τέτοια περιστατικά.

Οι προπονητές χρειάζονται μια σειρά από μη λεκτικές μεθόδους που να τους επιτρέπει να εξηγήσουν τις δραστηριότητες και να συνδυάζουν τη γλωσσική εκμάθηση με τις ασκήσεις. Κάποιες άλλες προτεραιότητες είναι η ανάπτυξη εκπαιδευτικών στόχων, στρατηγικών επίλυσης διενέξεων και του ομαδικού πνεύματος.

Η δημιουργία ενός δίκτυο συνεργασιών είναι απαραίτητο για τη στήριξη του έργου των εθελοντών. Αυτό μεταφράζεται σε επαφή με δομές συμβουλευτικής υποστήριξης και με τα καταφύγια των μεταναστών, σε συνεργασία με μεταφραστές, διαμεσολαβητές και οργανισμούς που μπορεί να ενδιαφέρονται να βοηθήσουν.

Τα σπορ έχουν τη δυνατότητα να προωθήσουν την κοινωνικοποίηση, αλλά επίσης να αναπαράγουν δυσλειτουργικά μοτίβα κοινωνικών συμπεριφορών. Για αυτό το λόγο χρειάζονται προσεκτικά σχεδιασμένες και κοινωνικά υπεύθυνες παρεμβάσεις με σκοπό τη δημιουργία συμπεριληπτικών προγραμμάτων.

4.1 Δίκτυα για τη συμπερίληψη στα Σπορ

Οι πρόσφυγες και οι μετανάστες στην Ευρώπη, ιδιαίτερα οι γυναίκες και τα κορίτσια, αντιμετωπίζουν εμπόδια στη προσπάθειά τους να συμμετάσχουν σε σπορ και αθλητικές δραστηριότητες. Υπάρχει ελάχιστη εκπροσώπηση τους και συχνά αποκλεισμός από θέσεις εξουσίας, όπως και στατικότητα στην ανέλιξη τους σε θέσεις εκτός των παιχτών.

Η πρωτοβουλία έντιμου παιχνιδιού στο VIDC συγκέντρωσε το 2010 μια ομάδα από ΜΚΟ και αθλητικούς οργανισμούς επτά ευρωπαϊκών χωρών για να συζητήσουν και να δώσουν λύσεις στα προβλήματα στον χώρο των σπορ. Οι οργανισμοί αυτοί είναι η Camino (Γερμανία), η Football Association of Ireland (FAI Ιρλανδία), η Sindicato dos Jogadores Profissionais de Futebol (SJPF Πορτογαλία), η Liikkukaa – Sports for All (Φινλανδία), η Mahatma Gandhi Human Rights Organisation (Ουγγαρία), η Unione Italiana Sport per tutti (UISP Ιταλία) και η Vienna Institute for International Dialogue and Cooperation (VIDC) / Fairplay Initiative (Αυστρία). Το αποτέλεσμα ήταν ο σχεδιασμός του δικτύου για τη συμπερίληψη στα σπορ (Sport Inclusion Network, SPIN) το οποίο ως στόχο έχει να ενθαρρύνει την συμμετοχή και τη συμπερίληψη των προσφύγων, των εθνικών μειονοτήτων και των αιτούντων άσυλο στο χώρο των σπορ και αγωνίζεται για το δικαίωμά τους να αθλούνται σε ένα ασφαλές περιβάλλον χωρίς το φόβο του αποκλεισμού και της παρενόχλησης.⁴⁴

Η βασική ιδέα του SPIN ήταν να αυξήσει την ευαισθητοποίηση, τη δικτύωση και την ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών μεταξύ των ευρωπαϊκών και εθνικών φορέων του αθλητισμού. Ο οδηγός καλών πρακτικών περιλαμβάνει παραδείγματα από διαφορετικές ευρωπαϊκές χώρες και περιγράφει στρατηγικές, δραστηριότητες, συνέπειες και προκλήσεις της ένταξης των προσφύγων και των αιτούντων άσυλο εντός των οργανωμένων δομών των αθλητικών δραστηριοτήτων. Ο οδηγός έχει συνταχθεί και οριστικοποιηθεί από την Camino.

Μερικές από τις κυριότερες δραστηριότητες του δικτύου SPIN είναι:

- Η ανάπτυξη και παροχή υψηλής ποιότητας προπονήσεων και εκπαιδευτικών εργαλείων για τους ενδιαφερόμενους στο χώρο του αθλητισμού.

⁴⁴ Sport Inclusion Network: a brief history στο <https://sportinclusion.net/spin-network-a-brief-history/?fsize=1%252F%2F>

- Προβληματισμός, ανάλυση και έρευνα: δημιουργία μιας βάσης στοιχείων για την κοινωνική ένταξη μέσω αθλητικών παρεμβάσεων και πρακτικών.
- Διευκόλυνση δράσεων σε ερασιτεχνικό-τοπικό επίπεδο και υποστήριξη ερασιτεχνικών συλλόγων για την ενίσχυση των δραστηριοτήτων τους στον τομέα του αθλητισμού και της ένταξης.
- Ενδυνάμωση και παροχή πρακτικής υποστήριξης σε μικρές ομάδες και προώθηση μεταναστευτικών και μειονοτικών αυτοοργανωμένων ομάδων ως βασικών παραγόντων για την κοινωνική αλλαγή.
- Συνηγορία και πίεση για αλλαγή πολιτικής σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.
- Ευαισθητοποίηση του κοινού μέσω δημόσιων παρεμβάσεων και εκστρατειών (επιρροή δημόσιος λόγος, ανάπτυξη αντίθετων αφηγήσεων).
- Προώθηση της ανταλλαγής βέλτιστων πρακτικών μεταξύ των οργανισμών που συνεργάζονται με περιθωριοποιημένες ομάδες.
- Προώθηση της χρήσης διαδικτυακών εκπαιδευτικών εργαλείων και ανταλλαγής πληροφοριών.⁴⁵

Πλατφόρμα Δικτύωσης IRTS

Χιλιάδες ενδιαφερόμενοι φορείς και εταίροι που βρίσκονται σε όλη την Ευρώπη έχουν αφοσιωθεί στη δημιουργία και την παροχή λύσεων στη διεθνή πρόκληση των μαζικά εισερχόμενων πληθυσμών. Έχουν δοκιμάσει και καινοτομήσει στη διευκόλυνση της ένταξης των προσφύγων μέσω του αθλητισμού και της φυσικής δραστηριότητας στις κοινότητες τους. Με την υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Διεθνής Ένωση Αθλητισμού και Πολιτισμού συγκεντρώνει τις λύσεις και την υπάρχουσα εμπειρία στον τομέα της Ένταξης των Προσφύγων μέσω του Αθλητισμού (IRTS) μέσω ενός νέου δικτύου, της Πλατφόρμας Δικτύωσης Ενσωμάτωσης Προσφύγων μέσω του Αθλητισμού (IRTS).

Η Πλατφόρμα Δικτύωσης IRTS στοχεύει να ενδυναμώσει τα άτομα που εργάζονται ή εθελοντικά για την ένταξη των προσφύγων μέσω αθλητικών ρόλων, προσφέροντας αυτοπροσώπως και διαδικτυακά ευκαιρίες για συνάντηση, μάθηση, αναγνώριση των πρωτοβουλιών τους και

⁴⁵ SPIN, *SPIN NETWORK STATUTE – FINAL DRAFT*. ΣΤΟ https://sportinclusion.net/files/SPIN_Network_Statute_final_draft.pdf

σύνδεση με ανθρωπιστικές οργανώσεις υψηλού προφίλ. Η πλατφόρμα είναι επίσης ένας κόμβος πόρων για επαγγελματίες και εθελοντές που εργάζονται σε δραστηριότητες με πρόσφυγες και άλλες πρωτοβουλίες που εστιάζουν στην κοινωνική ένταξη.

Οι ευκαιρίες που προσφέρονται για τους ενδιαφερόμενους στη πλατφόρμα δικτύωσης IRTS είναι:

Το πρόγραμμα καθοδήγησης. Αυτή η πρωτοβουλία έχει σκοπό να συνδέσει άτομα με εμπειρία στο τομέα της ενσωμάτωσης των προσφύγων μέσω των σπορ με άτομα που έχουν πρόσφατα ξεκινήσει και αναζητούν συμβουλές και καθοδήγηση ώστε η δράση τους να έχει μεγαλύτερο αντίκτυπο.

Σύστημα επιβράβευσης. Αναγνώριση πρωτοβουλιών και συνεργασιών που είχαν αντίκτυπο στις κοινότητες τους.

Διαδικτυακά μαθήματα. Τρία νέα διαδικτυακά μαθήματα θα εξοπλίσουν τους πάροχους λύσεων με δοκιμασμένες προσεγγίσεις, συμβουλές ειδικών και συναδέλφων του τομέα, και διόδους στήριξης και χρηματοδότησης.

Εκδηλώσεις: Σχέδιο για το μεγαλύτερο συνέδριο ενδιαφερομένων μέχρι στιγμής για την Ένταξη των Προσφύγων μέσω του αθλητισμού στο πλαίσιο του Συνεδρίου MOVE, τον Οκτώβριο του 2021, με ακόλουθη προωθητική εκδήλωση το 2022.⁴⁶

4.2 Οι Καλές Πρακτικές στα Σπορ

Η έννοια της καλής πρακτικής (good / best practices) αντιστοιχεί σε κάθε πολιτική που επιτυγχάνει θετικά αποτελέσματα (outcomes) σε σχέση με τους στόχους της και έχει ουσιαστικό αντίκτυπο (impact) στην βελτίωση της ζωής των πληθυσμιακών ομάδων που καλείται να εξασφαλίσει ή στην αντιμετώπιση του προβλήματος που επιδιώκει να αντιμετωπίσει.⁴⁷ Η Unesco ορίζει τις καλές πρακτικές ως «πρότυπα προγράμματα ή πολιτικές που στοχεύουν στη βελτίωση της ζωής των ατόμων ή των ομάδων που υφίστανται φτώχεια ή κοινωνικό αποκλεισμό. Συνήθως αποτελούν προϊόν συνεργασίας των εθνικών ή τοπικών αρχών, ΜΚΟ των τοπικών κοινοτήτων, του ιδιωτικού τομέα και της ακαδημαϊκής κοινότητας. Περιλαμβάνουν ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων από κάθε γωνιά του κόσμου». Τα κοινά χαρακτηριστικά των πρακτικών είναι:

- Η καινοτομία - Ανάπτυξη νέων και δημιουργικών λύσεων σε προβλήματα φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού.
- Η ποιοτική διαφορά - Επίδειξη θετικών και απτών αποτελεσμάτων για τα άτομα, τις

⁴⁶ Integration of refugees through Sport Platform στο <https://irts.isca.org/project/>

⁴⁷ OECD (1996), *Technology, Productivity and Job Creation: Best policy practices*.

ομάδες /κοινότητες στις οποίες αναφέρονται.

- Η διάρκεια των αποτελεσμάτων - Συμβολή στη διαρκή εξάλειψη της φτώχειας ή του κοινωνικού αποκλεισμού.
- Η επαναληπτικότητα - Οι καλές πρακτικές λειτουργούν ως πρότυπα για το σχεδιασμό πολιτικών και πρωτοβουλιών σε άλλες περιοχές.

Η Ευρωπαϊκή Πολιτική στα παραπάνω χαρακτηριστικά προσθέτει την αποδοτικότητα (value for money) και τη πολιτική συνάφεια.

Ο οδηγός εφαρμογής «Κοινωνική ενσωμάτωση των προσφύγων μέσω των σπορ» (IRTS) των UMFI (Ισλανδία), SISU (Σουηδία), International Academy of Physical Education in Ollerup (Δανία), Akershus Idrettskrets (Νορβηγία), Street Games/Hattrick (Ηνωμένο Βασίλειο), UISP (Ιταλία), University of Kent, DTJ/DTB (Γερμανία), συμπυκνώνει τις αρχές που πρέπει να υπάρχουν ως βάση για τη προώθηση μιας κουλτούρας συμπερίληψης μέσα στις αθλητικές λέσχες όπως και κατά τη διαμόρφωση προγραμμάτων και δραστηριοτήτων για τους πρόσφυγες. Αυτές είναι οι εξής:⁴⁸

Ο καθορισμός και η συγκέντρωση σε μία ομάδα στόχο. Δεν είναι όλα τα προγράμματα κατάλληλα για όλους. Το κάθε πρόγραμμα χρειάζεται να είναι ξεκάθαρο σε ποιες ομάδες ατόμων απευθύνεται. Οι ομάδες στόχοι μπορεί να διαμορφώνονται ανάλογα με το φύλο, την ηλικία, τη δομή φιλοξενίας, αν έχουν ήδη άδειες παραμονής ή τώρα ξεκινούν τη διαδικασία ένταξης κλπ.

Ένταξη και ενεργή συμμετοχή. Η κοινότητα υποδοχής πρέπει να είναι έτοιμη να συμπεριλάβει τους νεοφερμένους και να βοηθήσει ενεργά στη διαδικασία, λαμβάνοντας υπόψιν τις δικές τους νέες οπτικές και προτάσεις για το πως θέλουν να συμπεριληφθούν.

Συνεργασία και κοινοτική προσέγγιση. Όσοι περισσότεροι φορείς εμπλέκονται και συνεργάζονται μεταξύ τους για ένα κοινό σκοπό τόσο πιο αποτελεσματική είναι η δράση τους. Γι'αυτό οι συνεργασίες που προέρχονται από όλη την κοινότητα για την ενσωμάτωση των προσφύγων μέσω των σπορ είναι θεμιτή, καθώς η εμπειρία από κάθε τομέα μπορεί να φανεί χρήσιμη.

Στρατηγικός σχεδιασμός και ηγεσία. Είναι σημαντικός ο καθορισμός των στόχων και των σκοπών κατά τον σχεδιασμό δραστηριοτήτων για την ενσωμάτωση των προσφύγων, οι οποίοι θα οδηγήσουν στο προσδιορισμό των ευθυνών κατά τη διεξαγωγή του έργου.

Διαπολιτισμική κατανόηση. Το πόσο συμπεριληπτικό είναι ένα περιβάλλον καθορίζεται από

⁴⁸ International Sport and Culture Association (2018), *Implementation guide for integration of refugees through sport*, Copenhagen.

την επίγνωση της προετοιμασίας που χρειάζεται για να υποδεχτεί τους νεοφερμένους, να γνωρίζει ποια είναι τα ευαίσθητα θέματα, πως να επικοινωνεί και να συνεχίσει αυτό που κάνει πιο συμπεριληπτικά. Η συμπερίληψη είναι μια αμφίδρομη διαδικασία. Με αυτό κατά νου οι ήδη υπάρχοντες σύλλογοι και αθλητικές λέσχες μπορούν να αποτελέσουν ένα μέρος όπου οι πρόσφυγες θα μάθουν νέα πρότυπα, έθιμα και παραδόσεις αλλά και να μοιραστούν τα δικά τους με τους άλλους.

Εκπαίδευση. Οι οργανώσεις που ασχολούνται ενεργά με την ενσωμάτωση των προσφύγων μέσω των σπορ χρειάζονται εκπαιδευτικά εργαλεία για την εύρυθμη λειτουργία τους. Πολλές φορές οι προπονητές και οι εθελοντές δεν ξέρουν πως να προσεγγίσουν και να αλληλεπιδράσουν με τους πρόσφυγες. Οι αθλητικοί σύλλογοι οφείλουν να έχουν επίγνωση της κατάστασης και να εκτιμήσουν αν τα άτομα που έχουν στη διάθεσή τους είναι έτοιμα και να τα εκπαιδεύσουν ή και να προσλάβουν εθελοντές με της ζητούμενες ικανότητες πάνω στο τομέα.

4.3 Παραδείγματα Ευρωπαϊκών χωρών

Φινλανδία

Η φινλανδική κυβέρνηση από το 2016 έχει αναγνωρίσει τη σημασία των σπορ για την κοινωνική ενσωμάτωση των προσφύγων. Ο υπουργείο εκπαίδευσης και πολιτισμού όπως και το υπουργείο οικονομικών χρηματοδοτεί πρότζεκτ που προωθούν την ενσωμάτωση μέσω των σπορ και τη ψυχική και σωματική υγεία των προσφύγων.

Στη Φινλανδία το κόστος της συνδρομής και του εξοπλισμού σε αθλητικούς συλλόγους είναι υψηλό για τις οικογένειες με χαμηλό εισόδημα και τους πρόσφυγες, στον αντίποδα όμως πολλοί οργανισμοί προσπαθούν να διεξάγουν αθλητικά προγράμματα προσβάσιμα σε όλους.

Ξεχωριστή αναφορά πρέπει να γίνει στη Liikkukaa! –Sports For All ένα εθνικό οργανισμό-ομπρέλα με 80 οργανισμούς-μέλη σε διάφορα μέρη της Φινλανδίας που εμπλέκουν άμεσα περίπου 15.000 άτομα. Στόχος του είναι η προώθηση της κοινωνικής συνοχής, της ψυχικής και σωματικής υγείας και του σεβασμού της διαφορετικότητας μέσω αθλητικών και ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων. Ο οργανισμός ιδρύθηκε το 2001 και από τότε έχει οργανώσει αθλητικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις και συμμετείχε ενεργά σε σεμινάρια και εργαστήρια τόσο ως διοργανωτής όσο και ως ειδικός. Το δίκτυο της Liikkukaa αποτελείται από εθνικούς και διεθνείς εταίρους. Εκτός από την αύξηση των μελών και την ανάπτυξη υπηρεσιών, η πρόθεση της Liikkukaa είναι να επεκτείνει το εθνικό και

διεθνές δίκτυο και να εμβαθύνει περαιτέρω τη συνεργασία μαζί τους. Η Liikkukaa έχει μεγάλη εμπειρία στις προκλήσεις και τα οφέλη που παρουσιάζει η μετανάστευση και η ποικιλομορφία. Μέσω του δικτύου μελών και συνεργατών, ο οργανισμός διατηρεί ισχυρή σύνδεση με το έργο αθλητικών συλλόγων στη Φινλανδία.

Πορτογαλία

Η πορτογαλική κυβέρνηση έχει δεσμευτεί να παρέχει στήριξη στους πρόσφυγες και το κάνει με τη δημιουργία έργων υποδομής, προγραμμάτων για την ενσωμάτωση των προσφύγων και την παροχή συμβουλευτικής στήριξης. Τα σπορ και ιδιαίτερα το ποδόσφαιρο χρησιμοποιούνται από πολλούς οργανισμούς που δουλεύουν με πρόσφυγες και περιθωριοποιημένες ομάδες. Ο ύπατος αρμοστής για τους πρόσφυγες έχει αναπτύξει στρατηγικό πρόγραμμα για τη συμπερίληψη νέων που προέρχονται από ευπαθή κοινωνικά στρώματα χρησιμοποιώντας τα σπορ. Έργο κάνουν και οι μη κυβερνητικές οργανώσεις.

Υπατη Αρμοστεία Μετανάστευσης: Πρόγραμμα Επιλογών

Το «πρόγραμμα επιλογών» είναι ένα από τα πιο αναγνωρισμένα κοινωνικά προγράμματα για νέους. Προωθείται από τη Πορτογαλική Υπατη Αρμοστεία για τη Μετανάστευση και έχει ως στόχο τη παροχή επιτήρησης και εργαλείων για την αποτροπή των διακρίσεων. Σύμφωνα με αξιολογήσεις η συνεχής επιτυχία του απ' το 2001 οφείλεται στη στρατηγική ενδυνάμωσης που εφαρμόζει, η οποία βασίζεται στην αντιμετώπιση των νέων ως πρωταγωνιστές που στηρίζονται βελτιώνοντας τις ικανότητές τους. Σε μια νέα εκδοχή του προγράμματος, η Ένωση Πορτογάλων Ποδοσφαιριστών στηρίζει τους πρόσφυγες και τους μετανάστες μέσα από ποδοσφαιρικές προπονήσεις στα πλαίσια ενός συμπεριληπτικού πρωταθλήματος με το όνομα «Liga Escolhas». Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στην εκπαίδευση των συμμετεχόντων και στην επιτήρηση της σχολικού και οικογενειακού τους περιβάλλοντος.

Ιρλανδία

Η θετική αντίληψη ότι τα σπορ μπορούν να γίνουν γέφυρα για την ενεργή ένταξη των προσφύγων στις νέες κοινότητες σε συνδυασμό με κρατικές πολιτικές και μηχανισμούς έχουν δημιουργήσει σε μεγάλο βαθμό ένα φιλικό περιβάλλον για τους αιτούντες άσυλο. Ενώ όμως τα σπορ μπορούν να επιδράσουν ευεργετικά στην ένταξη ανοίγοντας νέους δρόμους, ο αθλητισμός δεν μπορεί να λειτουργήσει μόνος του όσο αναφορά την ενσωμάτωση.

Ποδοσφαιρική Ομοσπονδία Ιρλανδίας: Ενσωμάτωση μέσω του ποδοσφαίρου

Το πρότζεκτ «Ενσωμάτωση μέσω του ποδοσφαίρου» της Ποδοσφαιρικής Ομοσπονδίας Ιρλανδίας (ΠΟΙ) είναι ένα εγχείρημα με σκοπό τη συνεργασία με τοπικές πρωτοβουλίες και τη συμπερίληψη προσφύγων και ντόπιων στις αθλητικές δραστηριότητες. Υποστηρίζεται από το Ταμείο Ασύλου, Μετανάστευσης και Ένταξης της Ε.Ε. υπό την αιγίδα του Υπουργείου Δικαιοσύνης και Ισότητας.

Το πρόγραμμα έχει σχεδιαστεί με πυρήνα την ανάπτυξη του ποδοσφαίρου και τη συνεργασία των τοπικών κοινοτήτων. Συμβαδίζει με την εθνική πολιτική ένταξης/στρατηγική για την ένταξη των μεταναστών. Το εύρος των οργανισμών που συνεργάζονται είναι μεγάλο και περιλαμβάνει ΜΚΟ, σχολεία, τοπικές αρχές, κέντρα καταλυμάτων για πρόσφυγες κ.α.

Ξεκινώντας το Μάιο του 2017 και με 3χρονο πρόγραμμα λειτουργίας, το πρότζεκτ ψάχνει να ενθαρρύνει και να στηρίξει 17 τοπικούς συλλόγους το χρόνο για να πυροδοτήσει την αύξηση της συμμετοχής στο ποδόσφαιρο. Η στρατηγική προσέγγισης απαρτίζεται από:

- I. συλλογικό κάλεσμα σε κοινοτικές ομάδες και ποδοσφαιρικούς συλλόγους για σχηματισμό συλλογικών συμμαχιών
- II. συνακόλουθες συναντήσεις με τους συλλόγους και τις ομάδες για να συζητηθούν τα βήματα, ο ρόλος και οι πράξεις της κάθε συνεργασίας.

Οικονομική στήριξη παρέχεται από τη ΠΟΙ για τις δράσεις των συνασπισμών. Όσον αφορά τον αντίκτυπο, οι στόχοι για βιωσιμότητα είναι πέρα από τον κύκλο του έργου και βλέπει τη συνεργατική προσέγγιση και τη χρηματοδότησή του ως μηχανισμό κλειδί για την επίτευξη αυτού του στόχου.

Γερμανία

Παρόλο που τα σχέδια για την ενσωμάτωση των προσφύγων μέσω των σπορ δεν ήταν κάτι καινούργιο επισταμένη προσοχή άρχισε να δίνεται από το 2015. Στα πλαίσια των αθλητικών δραστηριοτήτων για την ένταξη έχει αναπτυχθεί μια σειρά από κυβερνητικά προγράμματα σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, που χρηματοδοτούνται από τα αντίστοιχα ομοσπονδιακά και κρατικά υπουργεία. Η Γερμανική Ποδοσφαιρική Ομοσπονδία είναι επίσης αφοσιωμένος συντελεστής προσφέροντας προγράμματα ειδικά για τους πρόσφυγες. Επιπλέον το έργο της ενσωμάτωσης υπηρετούν αρκετοί εθελοντές σε τοπικούς αθλητικούς συλλόγους, για τους οποίους οι αθλητικοί σύλλογοι έχουν αναπτύξει πληροφοριακό υλικό και είναι δυνατή η συμμετοχή σε εξειδικευμένα εργαστήρια, προπονήσεις και εκδηλώσεις.

Η αξιολόγηση των προγραμμάτων έχει δείξει ότι η ενσωμάτωση μέσω του αθλητισμού δεν

λειτουργεί χωρίς άλλες ευκαιρίες για εργασία, στέγαση, γλωσσική εκμάθηση και καθοδήγηση. Πολλοί αθλητικοί σύλλογοι για να ανταποκριθούν σ' αυτές τις ανάγκες συνδυάζουν τις αθλητικές δραστηριότητες με υπηρεσίες συμβουλευτικής υποστήριξης. Μια νέα πρωτοβουλία είναι το πρόγραμμα προσόντων για πρόσφυγες το οποίο επιτρέπει στους ίδιους να γίνουν εκπαιδευτές/προπονητές.

Γερμανική Ολυμπιακή Επιτροπή: υποδοχή μέσω σπορ

Το Ομοσπονδιακό Υπουργείο Εσωτερικών και η Ομοσπονδιακή Υπηρεσία Μετανάστευσης και Προσφύγων προωθούν τα τελευταία 25 χρόνια το ομοσπονδιακό πρόγραμμα «Ενσωμάτωση μέσω των σπορ». Το πρόγραμμα απευθύνεται προς όλους τους πρόσφυγες ανεξαρτήτου της καταγωγής και της κατάστασης διαμονής τους στη χώρα και συνοδεύεται από το πρότζεκτ «Υποδοχή μέσω των Σπορ» το οποίο ξεκίνησε η Γερμανική Ολυμπιακή Επιτροπή το 2015. Το πρότζεκτ υποστηρίζει οικονομικά το Ομοσπονδιακό Υπουργείο Εσωτερικών και η Ομοσπονδιακή Υπηρεσία Μετανάστευσης και Προσφύγων και συμμετέχουν 200 αθλητικοί σύλλογοι σε όλη τη Γερμανία.

Αυτοί οι αθλητικοί σύλλογοι προσφέρουν μεγάλη ποικιλία αθλητικών δραστηριοτήτων όπως: ράγκμπι, κρίκετ, βόλεϋ, μπάσκετ, γυμναστική κ.α. Οι δραστηριότητες που προσφέρονται καθορίζονται σε μεγάλο βαθμό από τις ανάγκες των προσφύγων και την προηγούμενη αθλητική τους εμπειρία. Οι προπονητές σε αυτούς τους συλλόγους λαμβάνουν εκπαίδευση η οποία ενδυναμώνει τις διαπολιτισμικές τους ικανότητες.

Στην αρχή ο στόχος του πρότζεκτ «Υποδοχή μέσω των Σπορ» ήταν να κάνει προσβάσιμα τα σπορ στους πρόσφυγες και να προσφέρει δραστηριότητες αναψυχής. Αργότερα στο επίκεντρο βρέθηκε η ενθάρρυνση της ενεργού συμμετοχής των προσφύγων στην ανάπτυξη νέων ευκαιριών κατάρτισης και η παρακίνηση τους στον εθελοντισμό στα πλαίσια των αθλητικών συλλόγων. Πλέον το πρόγραμμα στοχεύει να προσεγγίσει περισσότερες γυναίκες και κορίτσια.

Ιταλία

Στην Ιταλία κάποιοι οργανισμοί έχουν δημιουργήσει κατευθυντήριες γραμμές και προτάσεις για τη χρήση των σπορ ως εργαλείο για την ενσωμάτωση των προσφύγων. Για παράδειγμα, το 2012, η Ιταλική Ολυμπιακή Επιτροπή υπέγραψε συμφωνία με την Ένωση Ιταλικών Δήμων για να ενθαρρύνει και να διευκολύνει την πρόσβαση στον αθλητισμό για ανηλίκους, αιτούντες άσυλο και πρόσφυγες. Η Ιταλική επιτροπή επίσης εξέδωσε μανιφέστο για τη σημασία των σπορ για τα πρότζεκτ ενσωμάτωσης.

Εντούτοις, δεν υπάρχουν επίσημες στρατηγικές για την ενσωμάτωση των προσφύγων μέσω των σπορ ούτε σε εθνικό-κυβερνητικό επίπεδο ούτε σε περιφερειακό. Κάποια τοπικά σώματα και υπουργεία επιχορηγούν προγράμματα για την ενσωμάτωση μέσω του αθλητισμού. Το εθνικό γραφείο κατά των διακρίσεων το οποίο είναι προσαρτημένο στο εθνικό τμήμα ίσων ευκαιριών επίσης προωθεί οικονομικά πρότζεκτ που αφορούν τα σπορ. Ουσιαστικά το έργο των συλλόγων και των ΜΚΟ είναι καίριο για την προώθηση των σπορ.

Στην Ιταλία τα σπορ είναι απ'τους κύριους τομείς όπου οι θεσμικές διακρίσεις επιρεάζουν τους πρόσφυγες και τη δεύτερη γενιά μετανάστευσης χωρίς υπηκοότητα. Στις αθλητικές ομάδες ακόμα και στις ερασιτεχνικές υπάρχει όριο στον αριθμό των μη Ευρωπαίων παιχτών που μπορούν να συμμετέχουν. Επιπροσθέτως, ο κανονισμός της FIFA που απαιτεί την έγκριση απ'την ομοσπονδία της πατρίδας των παιχτών για την ένταξη σε μια νέα ένωση αποτελεί μια επιπλέον δυσκολία για τους πρόσφυγες/μετανάστες. Οι ερασιτεχνικοί αθλητικοί σύλλογοι και οι ΜΚΟ είναι αρκετά ενεργοί σε αυτό τον τομέα, προσπαθώντας να αποσυμπιέσουν την κατάσταση με τη δημιουργία πιο συμπεριληπτικών προγραμμάτων για τους πρόσφυγες.

Ουγγαρία

Η περίπτωση της Ουγγαρίας έχει προκαλέσει διεθνώς το ενδιαφέρον λόγω των οπισθοδρομικών πολιτικών τις όσο αναφορά τους πρόσφυγες και τους μετανάστες. Οι ουγγρικές μεταναστευτικές πολιτικές έχουν γίνει αίτιο αντιπαράθεσης, αφού απαγορεύει ρητά στους πρόσφυγες την είσοδο στη χώρα και οποιαδήποτε μορφή στήριξης προς αυτούς. Η κυβέρνηση έχει κλείσει όλα τα προσφυγικά καταλύματα και τα χει μετατρέψει σε κέντρα κράτησης, όπου οι αιτούντες άσυλο και οι πρόσφυγες κρατούνται μέχρι οι υποθέσεις τους να εκδικαστούν μέσω βίντεο. Ο δημόσιος τομέας όχι μόνο έχει αποσύρει τις χρηματοδοτήσεις αλλά και οποιοδήποτε άλλο μέσο βοήθειας που αφορά την είσοδο ή την εγκατάσταση των προσφύγων.

Σε συνέχεια των αυταρχικών πολιτικών και της δεξιάς ρητορικής, η κυβέρνηση επιβάλλει κυρώσεις σε οργανισμούς που προσφέρουν βοήθεια σε πρόσφυγες, με την επιβολή υψηλότερου φόρου σε οποιαδήποτε χρηματοδότηση λαμβάνουν. Αυτό έχει προκαλέσει σημαντικά προβλήματα στη σταθερότητα και το μέλλον αυτών των οργανισμών και πρωτοβουλιών.

Ο Οργανισμός Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Μαχάτμα Γκάντι (MGHRO), στη Βουδαπέστη, έχει πραγματοποιήσει αθλητικές δραστηριότητες, εστιασμένες ειδικά στην ένταξη των μεταναστών και των προσφύγων και στην ευαισθητοποίηση της ουγγρικής κοινότητας. Το έργο του MGHRO έχει στηρίξει ανά τα χρόνια η Ουγγρική Ποδοσφαιρική Ομοσπονδία προσφέροντας οικονομική και

τεχνική βοήθεια. Ωστόσο, αυτή η υποστήριξη έχει διακοπεί ως αποτέλεσμα της όξυνσης του πολιτικού κλίματος ενάντια των προσφύγων.⁴⁹

4.4 Παραδείγματα αθλητικών συλλόγων ΕΕ

Βόρεια Ιρλανδία. Simply Judo Club

Το Simply Judo στη βόρεια Ιρλανδία, μέλος της Βρετανικής ένωσης Judo, ξεκίνησε το 2017 ένα πρόγραμμα ενσωμάτωσης το οποίο προσδοκεί την αλληλεπίδραση των προσφυγικών οικογενειών με την τοπική κοινότητα. Στο πρόγραμμα συμμετέχουν 60 παιδιά, εκ των οποίων τα μισά είναι γηγενείς και τα άλλα μισά από διάφορες χώρες όπως η Συρία, η Σομαλία, το Σουδάν, η Κίνα, το Κονγκό, και η Νιγηρία. Τα μαθήματα γίνονται δύο φορές τη βδομάδα και τα παιδιά χωρίζονται σε μεικτές ομάδες. Τα παιδιά αναπτύσσουν φιλίες μεταξύ τους και οι γονείς από άλλες χώρες έχουν την ευκαιρία να γνωρίσουν τους ντόπιους γονείς. Τη πρωτοβουλία στηρίζουν ο Αθλητισμός Βόρειας Ιρλανδίας, Υπουργείο Κοινοτήτων και δύο ακόμα αθλητικές εταιρίες. Επίσης χρηματοδοτείται από το Υπουργείο Κοινοτήτων. Η χρηματοδότηση σε συνδυασμό με τον χρόνο που εθελοντικά αφιερώνουν οι προπονητές έχουν εξασφαλίσει την αφιλοκερδή απ'το σύλλογο παροχή μαθημάτων και στολών τζούντο όπως και άδειες για τα παιδιά που συμμετέχουν στο πρόγραμμα. Το πρότζεκτ έχει κερδίσει εθνικό βραβείο για το έργο του και ήταν στη λίστα του 2017 για τα βρετανικά βραβεία εκπαίδευσης.

Ηνωμένο Βασίλειο. Λέσχη Πινγκ Πονγκ του Μπράιτον: έργο ενσωμάτωσης προσφύγων

Το 2007 ιδρύθηκε η λέσχη πινγκ πονγκ του Μπράιτον στο Κέντρο νέων του Μπράιτον. Ξεκίνησε με δύο τραπέζια και πλέον η λέσχη αριθμεί 1250 μέλη, με δικό της κέντρο με δέκα τραπέζια και 100 ακόμα σε όλη την πόλη σε πάρκα, πλατείες, σχολεία, στεγαστικά καταφύγια, κέντρα για αστέγους, αθλητικά κέντρα, ψυχιατρικές κλινικές και δύο φυλακές εκτός πόλης. Η αποστολή της λέσχης είναι η βελτίωση της υγείας, ο εορτασμός της διαφορετικότητας και η ενίσχυση της κοινότητας. Υπάρχουν μαθήματα απευθύνονται σε νέους ανεξαρτήτου ηλικίας και κοινωνικού υπόβαθρου, σε ηλικίες άνω των 50, σε ενήλικες με μαθησιακές δυσκολίες και σε παιδιά χωρίς κηδεμονία. Η λέσχη πινγκ πονγκ του Μπράιτον ανήκει στις αναγνωρισμένες λέσχες καταφυγίου, έχει βραβευτεί δηλαδή από το «City of Sanctuary UK». Το βραβείο αυτό απονέμεται σε πόλεις και σχολεία τα οποία κάνουν ενεργή προσπάθεια για την υποδοχή των μεταναστών και των αιτούντων

⁴⁹Victoria Schwenzer, SPIN (2018), *Sport Welcomes Refugees: A guide to good practice in Europe*, Berlin: Camino.

άσυλο. Η λέσχη αποτελεί μέρος καταφυγίου και ενσωμάτωσης ιδιαίτερα για ασυνόδευτους ανήλικους. Το πρόγραμμα για τους ασυνόδευτους ανήλικους είχε τόση επιτυχία στην εκμάθηση της γλώσσας και την προαγωγή της φιλίας με παιδιά της κοινότητας που είχε δεχτεί σημαντική επιχορήγηση από το δημόσιο φορέα «Sport England».

Αυστρία. Λέσχη Ράγκμπι ένωσης Donau Wien: Το ράγκμπι ανοίγει σύνορα

Το ράγκμπι ανοίγει σύνορα είναι μια πρωτοβουλία της λέσχης ράγκμπι «Viennese Rugby Club Donau Wien» και προσφέρει εβδομαδιαία προπονήσεις για νέους με προσφυγικό/ μεταναστευτικό υπόβαθρο. Επιπλέον οι συντονιστές του πρότζεκτ οργανώνουν εκδρομές, πάρτυ και μαθήματα μαγειρικής. Η λέσχη έχει ως προτεραιότητα τη διαπολιτισμική ανταλλαγή και συνεργασία, την κατάλυση των συνόρων με στόχο η Αυστριακή κοινωνία να γίνει πιο φιλόξενη σε νέους από διάφορα μέρη του κόσμου. Η ομάδα της λέσχης αποτελείται από εθελοντές διάφορων εθνικοτήτων και επαγγελματικού ιστορικού. Το πρόγραμμα χρηματοδοτείται από δωρεές και έχει κερδίσει εθνικό βραβείο για το έργο του το 2015.

DJK Göggingen: τμήμα κρίκετ

Ο αθλητικό σύλλογος DJK Göggingen έχει εθελοντική παρουσία στο προσφυγικό τομέα από το 2015 και αποτελεί κομμάτι του ομοσπονδιακού προγράμματος «Ενσωμάτωση μέσω των Σπορ». Από το 2016 έχει υποδεχτεί 200 πρόσφυγες ως μέλη. Σε συνεργασία με το κέντρο εθελοντισμού του Αουγκσμπουργκ, η λέσχη έχει αναπτύξει πρόγραμμα προπονήσεων και σχέδιο καθοδήγησης ειδικά για τους ασυνόδευτους ανήλικους, το οποίο είναι ανοιχτό και για όλους τους πρόσφυγες. Το πρόγραμμα περιλάμβανε κολύμβηση, ποδόσφαιρο, πινγκ πονγκ, μπόουλινγκ και κρίκετ. Το κρίκετ δεν είναι διαδεδομένο στη Γερμανία αλλά είναι αγαπητό σε χώρες όπως το Πακιστάν και το Αφγανιστάν. Οι προπονήσεις κρίκετ είχαν τόσο μεγάλη ζήτηση που η λέσχη καθιέρωσε το τμήμα Κρίκετ. Πέρα απ' τις δραστηριότητες η λέσχη παρέχει στους πρόσφυγες και επαγγελματικές ευκαιρίες, για παράδειγμα στη διαιτησία. Εναλλακτικά, υπάρχει η δυνατότητα να εργαστούν εθελοντικά.

Olympos Würzburg Rowing Club: πρότζεκτ STAR

Το 2016 ο κωπηλατικός σύλλογος Olympos Würzburg ξεκίνησε το πρότζεκτ STAR με το οποίο προσφέρει δωρεάν μαθήματα κωπηλασίας, κολύμβησης, ποδοσφαίρου και βόλεϋ σε πρόσφυγες. Οι

εθελοντές επίσης βοηθάνε τα μέλη με την εκμάθηση της γλώσσας και γραφειοκρατικά ζητήματα, όπως η αναζήτηση σπιτιού. Τα μαθήματα δεν χρειάζονται ιδιαίτερη προηγούμενη εμπειρία και γίνονται σε ξεχωριστές ομάδες για αγόρια και κορίτσια. Συγκεκριμένα, επειδή η κωπηλασία είναι τεχνικά δύσκολο άθλημα, οι καινούργιοι μαθητές μαθαίνουν από τους πιο έμπειρους κωπηλατώντας μαζί τους. Αυτό το αλληλοδιδασκτικό σύστημα βοηθάει στη ταχύτερη μάθηση και τη δημιουργία δεσμών μεταξύ των νέων και των τακτικών μελών της λέσχης. Περισσότεροι από 200 νέοι πρόσφυγες έχουν συμμετάσχει από το 2015 και πάνω από 60 έχουν μάθει τα βασικά της κωπηλασίας. Τη πρωτοβουλία χρηματοδοτεί το Γερμανικό Υπουργείο Μετανάστευσης μέσω ενός προγράμματος για τη γερμανική αθλητική νεολαία.

Κεφάλαιο 5ο: Η περίπτωση της Ελλάδας και η ενσωμάτωση των προσφύγων μέσω των σπορ

Η Ελλάδα από παράδειγμα χώρας αποστολής κατά τον 19ο και 20ο αιώνα μετατράπηκε σε χώρα υποδοχής μεταναστών λόγω των τεράστιων μεταναστευτικών ρευμάτων από τις πρώην κομμουνιστικές χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης και από τις εμπόλεμες ζώνες της Μέσης Ανατολής. Αυτή η αλλαγή ρόλου στον παγκόσμιο χάρτη των πληθυσμιακών μετακινήσεων σηματοδότησε για την ελληνική κοινωνία μια σειρά από βαθιές κοινωνικό-οικονομικό-πολιτικές αλλαγές που βρίσκονται σήμερα σε πλήρη εξέλιξη.⁵⁰

Μετά τον πρώτο νόμο που ρύθμιζε θέματα σχετικά με τη μετανάστευση, τον ν. 1975/1991 χρειάστηκαν πάνω από δεκαπέντε χρόνια ώστε η κοινωνική ένταξη των μεταναστών να συμπεριληφθεί στην ελληνική δημόσια πολιτική. Ο ν. 3386/2005 εστίασε στο τρίπτυχο νομιμότητα-ασφάλεια δικαιωμάτων-κοινωνική ένταξη δημιουργώντας για πρώτη φορά ένα πλαίσιο άσκησης της μεταναστευτικής πολιτικής. Συγκεκριμένα ο νόμος στο άρθρο 65§1 ορίζει: «Η κοινωνική ένταξη αποσκοπεί στη χορήγηση δικαιωμάτων στους υπηκόους τρίτων χωρών, τα οποία διασφαλίζουν αφενός την αναλογικώς ισότιμη συμμετοχή τους στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή της χώρας και, αφετέρου, αποβλέπουν στην υποχρέωση σεβασμού των θεμελιωδών κανόνων και αξιών της ελληνικής κοινωνίας, ώστε να ικανοποιούνται οι στόχοι των δράσεων του ολοκληρωμένου προγράμματος, ..., με παράλληλη διατήρηση της εθνικής τους ταυτότητας».⁵¹ Στις επόμενες παραγράφους παρουσιάζονται οι παράμετροι ενός ολοκληρωμένου προγράμματος δράσης για την ένταξη, αφορμώμενοι πάντα από τον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Έμφαση δίνεται στην πιστοποιημένη γνώση της ελληνικής γλώσσας, την παρακολούθηση εισαγωγικών μαθημάτων ιστορίας, πολιτισμού και του τρόπου ζωής της ελληνικής κοινωνίας, την ένταξη στην αγορά εργασίας και την ενεργό κοινωνική συμμετοχή (άρθρο 66 παρ. 4).

Με το νόμο 3536/2007 συστήνεται η Εθνική Επιτροπή για την κοινωνική Ένταξη των μεταναστών, με αρμοδιότητες την πρόταση δράσεων για την κοινωνική ένταξη, τον κοινωνικό διάλογο και την κατάρτιση και παρακολούθηση επιχειρησιακών προγραμμάτων κοινωνικής ένταξης.

Σχετικά με τους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης, η δράση τους στο πεδίο της ένταξης ενισχύθηκε με το Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων, που υιοθετήθηκε με το Ν. 3463/2006 (ΦΕΚ Α'

⁵⁰ Dominique Schnapper (2011), *Η κοινωνική ενσωμάτωση: Μια σύγχρονη προσέγγιση*, Αθήνα: Κριτική

⁵¹ Ν.3386/2005. *Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην ελληνική επικράτεια*, στο <https://www.e-nomothesia.gr/kat-allodapoi/n-3386-2005.html>

114/8.6.2006). Αυτό το θεσμικό πλαίσιο διέυρνε τις αρμοδιότητες των ΟΤΑ και στον τομέα της «Κοινωνικής Προστασίας και Αλληλεγγύης». Συνοπτικά αυτός περιλαμβάνει την εφαρμογή πολιτικών και τη συμμετοχή σε δράσεις που στοχεύουν στη κοινωνική μέριμνα και στήριξη των ευπαθών κοινωνικών ομάδων με την παροχή υπηρεσιών, υποδομών, χρηματικών βοηθημάτων και ειδών πρώτης ανάγκης σε κατοίκους που αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα διαβίωσης. Παρόλα αυτά οι αρμοδιότητες των ΟΤΑ περιορίζονται σε τοπικό επίπεδο.

Στο πλαίσιο των Δήμων, ο πρώτος νόμος που εξασφαλίζει την ύπαρξη ενός γνήσιου μηχανισμού κοινωνικής ένταξης των μεταναστών είναι ο Ν.3852/2010 «Νέα αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης Πρόγραμμα Καλλικράτης», προβλέποντας στο άρθρο 78 ότι οι Δήμοι αναλαμβάνουν την ευθύνη συγκρότησης και λειτουργίας των Συμβουλίων Ένταξης Μεταναστών (ΣΕΜ). Τα ΣΕΜ έχουν συμβουλευτικό ρόλο και ο σκοπός τους είναι η ένταξη των μεταναστών στη τοπική κοινωνία. Καταγράφουν και διερευνούν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες που κατοικούν μόνιμα στα όρια ενός δήμου ως προς την αλληλεπίδραση τους με τις δημόσιες αρχές και την ένταξή τους στην τοπική κοινωνία.

5.1 Νομοθετικό πλαίσιο για την εκπαίδευση

Η εκπαίδευση όπως είδαμε αποτελεί την κυρίαρχη κοινωνική συνιστώσα όσο αναφορά ένταξη. Η μέριμνα του ελληνικού κράτους για την εκπαίδευση αρχίζει να γίνεται εμφανής στις αρχές της δεκαετίας του '70', με αφορμή τα ρεύματα παλιννόστησης προς την Ελλάδα. Τα διοικητικά μέτρα για την διαπολιτισμική εκπαίδευση χωρίζονται σε τρεις περιόδους:⁵²

α) Δεκαετία του '70: Γίνονται τα πρώτα άτολμα κρατικά βήματα για την εκπαίδευση των αλλοδαπών και παλιννοστούντων μαθητών στη χώρα μας.

β) 1980 – 1996: Σημειώνεται η ραγδαία δημογραφική μεταβολή στην Ελλάδα, με την άφιξη των μεταναστών και των ομογενών Ποντίων και Βορειοηπειρωτών. Ίδρυση Τάξεων Υποδοχής (Τ.Υ.), Φροντιστηριακών Τμημάτων (Φ.Τ.) και Σχολείων Υποδοχής Παλιννοστούντων.

γ) 1996 μέχρι και σήμερα: Δημιουργία νέου θεσμικού πλαισίου (Ν.2413/96). Εκσυγχρονισμός Τ.Υ. και Φ.Τ., ίδρυση Ι.Π.Ο.Δ.Ε. Υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων που απευθύνονται στα άτομα με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες.

Πιο συγκεκριμένα το υπουργείο παιδείας και θρησκευμάτων για την θωράκιση των μέτρων

⁵² Νικολάου, Γ. (2008), *Εκπαιδευτικές πολιτικές διαχείρισης της πολιτισμικής ετερότητας στην Ελλάδα και την Ευρώπη*. Στο Μαυροσκούφης, Δ. (επιμ.), *Οδηγός Επιμόρφωσης: Διαπολιτισμική εκπαίδευση και αγωγή*, Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ, ΕΠΠΑΣ.

που αφορούν τη διαπολιτισμική εκπαίδευση έχει λάβει μια σειρά από διοικητικά μέτρα.

- α) Ψήφιση του Νόμου 2413/96 για την «Παιδεία Ομογενών και Διαπολιτισμική Εκπαίδευση»
- β) Λειτουργία Ειδικής Γραμματείας Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, η οποία σχεδιάζει και εξασφαλίζει την αποτελεσματική υλοποίηση της πολιτικής στα θέματα αυτά.
- γ) Ίδρυση του Ινστιτούτου Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης (ΙΠΟΔΕ), που υποστηρίζει επιστημονικά και επιτελικά το έργο του ΥΠΕΠΘ.
- δ) Αναμόρφωση και εκσυγχρονισμός των Τάξεων Υποδοχής, των Φροντιστηριακών Τμημάτων και μετατροπή επιλεγμένων σχολείων σε Διαπολιτισμικά.
- ε) Υλοποίηση προγραμμάτων με τη συμβολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ύψους 5 δις περίπου, μέσα από το Β' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης και με προοπτική συνέχισής τους με το Γ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης έως το 2006.

Εκτός από τα μέτρα του ΥΠΕΠΘ υπάρχουν και άλλοι φορείς που δραστηριοποιούνται στο χώρο της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης όπως το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, το Κέντρο Εκπαιδευτικής έρευνας, η Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης και οι Νομαρχιακές Επιτροπές Λαϊκής Επιμόρφωσης. Επίσης πολλά απ'τα σχολεία στα οποία φοιτούσε μεγάλος αριθμός μαθητών με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες μετατράπηκαν σε Σχολεία Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, όπως και τα σχολεία των Παλιννοστούντων.

Τέλος παρά το θεσμικό πλαίσιο όμως που προβλέπει τη διδασκαλία των μητρικών γλωσσών των μεταναστών στο επίπεδο της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, το ελληνικό σχολείο λειτουργεί μονογλωσσικά στοχεύοντας την ταχεία εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας από τους αλλόγλωσσους μαθητές, αγνοώντας το πολιτισμικό τους υπόβαθρο.

5.2 Ένταξη μέσω σπορ

Στην Ελλάδα ενώ τα οφέλη των σπορ ως εργαλείο για την ενσωμάτωση των προσφύγων είναι ευρέως αποδεκτά, παρατηρείται έλλειψη σε συγκεκριμένες κρατικές οδηγίες και κατευθυντήριες γραμμές οι οποίες θα εξασφάλιζαν τη πρόσβαση των προσφύγων σε αθλητικές δραστηριότητες.

Παρά την ύπαρξη κάποιων κρατικών προγραμμάτων που τρέχουν με την οικονομική στήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Εράσμους+), η πλειονότητα των δραστηριοτήτων υλοποιούνται με πρωτοβουλία της κοινωνίας των πολιτών, με αποτέλεσμα τη μικρή τους διάρκεια και εμβέλεια.

Επιπλέον παρά την ύπαρξη συντονισμένων ομάδων εργασίας της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες που ασχολούνται με διάφορα ζητήματα προστασίας και ένταξης δεν υπάρχει δραστηριότητα στον τομέα των σπορ. Κατά τη διάρκεια του 2015-2016 μερικοί αθλητικοί οργανισμοί έλαβαν μέρος σε ανθρωπιστικές δράσεις, όπως η Ελληνική Ομοσπονδία Κρίκετ η οποία μοίραζε μαγειρικά σκεύη, κουβέρτες και άλλα απαραίτητα αγαθά.

Πολλοί αθλητικοί σύλλογοι δυσκολεύονται να κατανοήσουν το νομικό πλαίσιο γύρω από την κατάσταση των προσφύγων, κάτι που τους αποθαρρύνει απ'το να υποδεχτούν πρόσφυγες. Απ'την άλλη οι επαγγελματικές ομάδες είναι πρακτικά αδύνατο να συμπεριλάβουν μετανάστες/πρόσφυγες λόγω της έλλειψης των απαραίτητων πιστοποιητικών εγγράφων. Ωστόσο η Ελληνική Ποδοσφαιρική Ομοσπονδία έχει ανοίξει τη συζήτηση για το πως μπορεί να αντιμετωπιστεί το ζήτημα των πιστοποιητικών και παράλληλα έχει δεσμευτεί να δέχεται πέντε παίκτες το χρόνο χωρίς τα απαραίτητα έγγραφα.

Τέλος ένα άλλο θέμα είναι ότι στην Ελλάδα λόγω της απουσίας κατευθυντήριων γραμμών από το κράτος, τα άτομα που ασχολούνται με τις αθλητικές δραστηριότητες για πρόσφυγες δεν πληρούν πάντα τα στοιχειώδη κριτήρια για τον ρόλο του προπονητή.

5.3 Πρωτοβουλίες και προγράμματα

Πρόγραμμα Καλλιπάτειρα

Το πρόγραμμα "Καλλιπάτειρα" εφαρμόστηκε στα σχολεία σε συνέχεια του προγράμματος "Ολυμπιακή Παιδεία" το διάστημα 2006 – 2008. Στοχεύει στη διεύρυνση του εκπαιδευτικού ρόλου της Φυσικής Αγωγής σε θέματα ισότητας, στην προβολή των αξιών της ισότιμης συμμετοχής στον αθλητισμό και στη διάδοση των αξιών αυτών στην κοινωνία.⁵³ Το πρόγραμμα στηρίζεται σε θεωρητικές διαλέξεις και κινητικές δραστηριότητες στην αυλή του σχολείου και το γυμναστήριο. Στοχεύει να φέρει στο εκπαιδευτικό γίνεσθαι τα προβλήματα των σύγχρονων κοινωνιών μέσα από το παιχνίδι και τη διαφορετική προσέγγιση των κινητικών δραστηριοτήτων.

Πρόγραμμα MATCH

Το «MATCH: ευκαιρίες κοινωνικής ένταξης» είναι ένα διετές πρόγραμμα στο οποίο συμμετέχουν διοργανώσεις από έξι διαφορετικές χώρες (Βοσνία και Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Ισπανία, Ολλανδία, Ελλάδα) και συγχρηματοδοτείται από το ευρωπαϊκό ERASMUS+. Ο στόχος

⁵³ Συλλογικό (2008), Από τα σπορ στη καθημερινή ζωή: Όλοι διαφορετικοί, όλοι ίσοι, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. Στο http://lab.pe.uth.gr/psych/images/vivlio-ekpaideutikou-kallipatira/vivlio-ekpaideutikou/TEACHERS_BOOK_BODY_crop.pdf

του είναι η κοινωνική ένταξη ευάλωτων κοινωνικών ομάδων μέσω των σπορ.

Την ελληνική παρουσία στο πρόγραμμα εξασφάλισε το Ελληνικό Φόρουμ Προσφύγων, το οποίο είναι ένα σωματείο μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα από προσφυγικές και μεταναστευτικές κοινότητες, φυσικά πρόσωπα κι επαγγελματίες που εργάζονται από κοινού στην υποστήριξη και στην ενδυνάμωση των αιτούντων άσυλο, των προσφύγων, των μεταναστών και των ανιθαγενών.⁵⁴

Πρόγραμμα ASPIRE

Το ASPIRE είναι ένα διεθνές πρότζεκτ για την κοινωνική ενσωμάτωση των ανθρώπων που βρίσκονται στα όρια της περιθωριοποίησης, όπως οι πρόσφυγες. Βασικός του στόχος είναι η εξακρίβωση και καθιέρωση τρόπων με τους οποίους οι αθλητικοί σύλλογοι μπορούν να συνεισφέρουν στην κοινωνική ενσωμάτωση των προσφύγων και μεταναστών. Μακροπρόθεσμα προσβλέπει να προσφέρει βοήθεια μέσω επιβεβαιωμένων πρακτικών σε ζητήματα σχετικά με την ένταξη, αξιοποιώντας τα σπορ ως μέσο για τη πρόσβαση σε κοινωνικές υπηρεσίες για τους πρόσφυγες. Για τους παραπάνω σκοπούς δημιουργήθηκε στα πλαίσια του προγράμματος μια ειδική εκπαιδευτική ενότητα για αθλητικούς οργανισμούς. Η εκπαίδευση αυτή εφαρμόστηκε στην Ελλάδα και σε διάφορες χώρες της Ευρώπης.

Πρόγραμμα Yoga and Sports with Refugees

Το «Yoga and Sports with Refugees» είναι ένα πρόγραμμα άθλησης και απασχόλησης που παρέχεται από τη ΜΚΟ «Yoga and Sport for Refugees» στο νησί της Λέσβου. Το πρόγραμμα είναι σε εφαρμογή από το 2017 και χρηματοδοτείται κυρίως από δωρεές, αλληλέγγυες οργανώσεις και τοπικούς εταίρους και στοχεύει στην ενδυνάμωση των παιδιών, των νέων και ενηλίκων προσφύγων και μεταναστών που ζουν σε προσφυγικούς καταυλισμούς προκειμένου να ενταχθούν στην κοινότητα και να βελτιώσουν τη σωματική και ψυχική τους υγεία. Περισσότεροι από 2.500 ενήλικες και 30 προπονητές έχουν εγγραφεί στο πρόγραμμα κάθε χρόνο.

Οι προπονήσεις γίνονται 6 μέρες τη βδομάδα, με πολλές διαφορετικές επιλογές αθλημάτων για πρόσφυγες και μετανάστες που διαμένουν σε καταυλισμούς κοντά στις εγκαταστάσεις, με δωρεάν εγγραφή και συμμετοχή. Οι δραστηριότητες που παρέχονται είναι το τρέξιμο, η κολύμβηση, γιόγκα, χορός, πολεμικές τέχνες και γυμναστήριο, ειδικές δραστηριότητες για γυναίκες και ομαδικά αθλήματα όπως το ποδόσφαιρο, το μπάσκετ και το βόλεϋ. Το πρόγραμμα προσφέρει επίσης εργαστήρια συμβουλευτικής και δεξιοτήτων απασχόλησης που σχετίζονται με τον τομέα του αθλητισμού. Οι πρόσφυγες ενθαρρύνονται να δημιουργούν τις δικές τους πρωτοβουλίες και λαμβάνουν εκπαίδευση και επαρκή εξοπλισμό για να συνεχίσουν να πραγματοποιούν τις

⁵⁴ Ελληνικό φόρουμ προσφύγων στο <https://refugees.gr/skopos/>

δραστηριότητές τους.

Τον Σεπτέμβριο του 2020 το πρόγραμμα επεκτάθηκε στην Αθήνα. Μέσω της συνεργασίας με τη Habibi Works και το Κέντρο Μεταποικιακών Σπουδών ΚΟΙΖ, ξεκίνησε το πρόγραμμα «Habibi and Sport with Refugees» στα Ιωάννινα το 2021. Καθημερινά προσφέρονται περισσότερες από 20 διαφορετικές αθλητικές δραστηριότητες σε περίπου 400 άτομα. Το μοντέλο λειτουργίας της κοινότητας είναι μοναδικό με πάνω από 70 από τους προηγούμενους και σημερινούς προπονητές να προέρχονται από προσφυγικό υπόβαθρο.

Πρόγραμμα Together in Sport

Το ευρωπαϊκό πιλοτικό πρόγραμμα «Together in Sport» υλοποιείται από τη ΜΕΤΑδραση σε συνεργασία με την Ελληνική Ολυμπιακή Επιτροπή και τη Γερμανική Αθλητική Συνομοσπονδία. Πρόκειται για ένα αθλητικό πρόγραμμα που απευθύνεται σε παιδιά πρόσφυγες/αιτούντες άσυλο ηλικίας 7 – 17 ετών καθώς και σε συνομηλίκους τους από την τοπική κοινωνία. Τα παιδιά έχουν την ευκαιρία να συμμετάσχουν σε αθλητικές δραστηριότητες σε διάφορα αθλήματα, θεωρητική εκπαίδευση καθώς και σε ψυχαγωγικές και πολιτιστικές δραστηριότητες εκπαιδευτικού χαρακτήρα (επισκέψεις σε μουσεία, αρχαιολογικούς χώρους και αθλητικές εγκαταστάσεις κ.λπ.).

Το πρόγραμμα Together in Sport στοχεύει στη:

- Καλλιέργεια και διάδοση αξιών όπως ο σεβασμός, το ομαδικό πνεύμα και η διαπολιτισμική αποδοχή.
- Γνωριμία των συμμετεχόντων με τις αξίες της Ολυμπιακής Παιδείας.
- Βελτίωση της καθημερινότητας των παιδιών/εφήβων προσφύγων και στην ενίσχυση του αισθήματος του ανήκειν.
- Ενίσχυση υφιστάμενων δομών και πρωτοβουλιών υποδοχής και φροντίδας των παιδιών προσφύγων σε τοπικό επίπεδο.
- Ανάδειξη νέων καναλιών επικοινωνίας μέσω του αθλητισμού, προκειμένου να καταστεί δυνατή η ειρηνική συνύπαρξη μεταξύ παιδιών από διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο.
- Μείωση των επιφυλάξεων της τοπικής κοινωνίας απέναντι στους αιτούντες άσυλο και στη βελτίωση και ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής.⁵⁵

Στο πρόγραμμα συμμετέχουν εξειδικευμένοι προπονητές και παρέχεται δωρεάν αθλητικός εξοπλισμός στους συμμετέχοντες. Δράσεις υλοποιούνται στην Αττική, τα Ιωάννινα και την Καβάλα.

⁵⁵ Together in Sport στο <https://metadrasi.org/campaigns/together-in-sport-gr/>

Το πρόγραμμα Steady

Το πρόγραμμα Steady απευθύνεται σε πρόσφυγες με αναπηρία και στοχεύει στην αύξηση της αθλητικής συμμετοχής των Εκτοπισμένων Νέων με Αναπηρίες (ΕΝΑ), προωθώντας τον εθελοντισμό και την ισότιμη πρόσβαση των προσφύγων και των μεταναστών με αναπηρία στον οργανωμένο Παραολυμπιακό και Μαζικό Αθλητισμό. Οι συνεργάτες του προγράμματος έχουν μακρόχρονη εμπειρία στον αναπηρικό αθλητισμό και την κοινωνική ένταξη. Έχει διάρκεια τριών χρόνων (2019 – 2021) και χρηματοδοτείται από το πρόγραμμα Erasmus + Sport της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Το έργο του προγράμματος συντονίζεται από την Ελληνική Παραολυμπιακή Επιτροπή και περιλαμβάνει τη δημιουργία Εγχειριδίου Καλών Πρακτικών το οποίο θα βοηθήσει και θα ενθαρρύνει οργανισμούς να χρησιμοποιούν τον αθλητισμό ως μέσο για την ενδυνάμωση και την ένταξη των προσφύγων και των μεταναστών με αναπηρίες στις τοπικές τους κοινότητες και τη συμμετοχή των προσφύγων με αναπηρία σε προγράμματα αθλητικής κατάρτισης και σε αθλητικές δραστηριότητες όπως η Ευρωπαϊκή Εβδομάδα Αθλητισμού καθώς και η Εβδομάδα Δράσης STEADY.⁵⁶

Ποδοσφαιρική ομάδα: Αθλητική Ελπίδα Προσφύγων

Η μη κυβερνητική Οργάνωση Γη στο πλαίσιο της κοινωνικής ένταξης των προσφύγων μέσω των σπορ ίδρυσε το 2016 τη ποδοσφαιρική ομάδα Αθλητική Ελπίδα Προσφύγων, η οποία αποτελείται από πρόσφυγες και μετανάστες. Στόχος της πρωτοβουλίας είναι η δημιουργική ενασχόληση των προσφύγων και η λειτουργία της ως δίαυλου με την τοπική κοινωνία. Η ομάδα έχει συμμετάσχει σε περισσότερους από 120 αγώνες και 10 ποδοσφαιρικά τουρνουά, ενώ πάνω από 180 πρόσφυγες από 22 διαφορετικές χώρες έχουν πάρει μέρος σε επίσημα παιχνίδια και προπονήσεις.⁵⁷

ΤΕΦΑΑ Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Εκπαιδευτικό πρόγραμμα εκμάθησης χορού στο στυλ «χιπ-χοπ»

Το τμήμα ΤΕΦΑΑ του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας προσκάλεσε Έλληνες και πρόσφυγες μαθητές από γυμνάσια της πόλης των Τρικάλων σε ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα εκμάθησης χορού

⁵⁶ Steady στο <https://www.steady-project.eu/about/?lang=el>

⁵⁷ Οργάνωση Γη, *Αθλητική Ελπίδα Προσφύγων* στο <https://www.organizationearth.org/hopefc>

Χιπ Χοπ με σκοπό τη προαγωγή της υγείας μέσω της συμμετοχής των παιδιών σε προγράμματα άσκησης και τη προώθηση της ένταξης και της αποδοχής των προσφύγων μαθητών. Πέρα από την απόκτηση βασικών γνώσεων για το συγκεκριμένο είδος χορού (χιπ-χοπ), οι συμμετέχοντες αναπτύσσουν τις κοινωνικές τους δεξιότητες, απολαμβάνοντας ομαδικές δραστηριότητες και χορογραφίες.

Πρόγραμμα FutbolNet της Barcelona

Το ΤΕΦΑΑ ΠΘ με τους εκπαιδευτές και τους εθελοντές φοιτητές του τμήματος πέρασαν τρεις μήνες παίζοντας παιχνίδια και ποδόσφαιρο 2 φορές την εβδομάδα με μια ομάδα αγοριών και κοριτσιών, Ελλήνων και προσφύγων μαθητών της πόλης των Τρικάλων. Στόχος του προγράμματος δεν ήταν η εκμάθηση δεξιοτήτων ποδοσφαίρου, αλλά μέσα από το ποδόσφαιρο και το συνεργατικό παιχνίδι να διδαχθούν τα παιδιά βασικές αρχές του αθλητισμού όπως τον σεβασμό, τη συνεργασία, την προσπάθεια και την ομαδική δουλειά με απώτερο στόχο την ομαλή ενσωμάτωση των παιδιών στην κοινωνία μας. Αυτό που δουλεύτηκε περισσότερο ήταν ο «σεβασμός». «Σεβασμό στους συμπαίκτες μου», «σεβασμό στην οικογένειά μου», «σεβασμό στους κανόνες του παιχνιδιού» «σεβασμό προς όλους».

Το πρόγραμμα στηρίχθηκε σε μια πρωτοβουλία του Δανικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες στην Ελλάδα (DRC Greece) τον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης με την υποστήριξη του Ταμείου Ασύλου Μετανάστευσης και Ένταξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την e-trikala.⁵⁸

Πρόγραμμα Curing the Limbo

Το Curing the Limbo (2018-2021) είναι ένα ευρωπαϊκό πιλοτικό πρόγραμμα του δήμου Αθηναίων που υλοποιείται με τη συνεργασία του Πανεπιστημίου Αθηνών, της Catholic Relief Services (CRS), της International Rescue Committee (IRC) και της Εταιρείας Ανάπτυξης και Τουριστικής Προβολής Αθηνών (EATA). Το πρόγραμμα συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης μέσω της Πρωτοβουλίας Αστικές Καινοτόμες Δράσεις (UIA).

Η πρωτοβουλία του CoAthens του δήμου Αθηναίων απευθύνεται σε ενεργούς πολίτες της Αθήνας, ώστε μαζί με τους πρόσφυγες που συμμετέχουν στο Ευρωπαϊκό πιλοτικό πρόγραμμα ένταξης του δήμου Αθηναίων, Curing the Limbo, να πραγματοποιήσουν δράσεις με θετικό αντίκτυπο στην πόλη. Σε αυτό το πλαίσιο δημιουργήθηκε η διαπολιτισμική πρωτοβουλία του Social Circus Athens. Χρησιμοποιώντας την τέχνη του τσίρκου στόχος του είναι η επικοινωνία και η σύνδεση μεταξύ ντόπιων και προσφύγων στις περιοχές του Κεραμεικού και του Μεταξουργείου,

58 http://lab.pe.uth.gr/psych/index.php?option=com_content&view=article&id=265&Itemid=308&lang=el

αλλά και ευρύτερα.

Τα καπέλα, οι μπάλες, και οι κορίνες , πέρα από την ψυχαγωγική τους αξία, εισάγουν τα παιδιά και τους ενήλικες σε μια διαδικασία συγκέντρωσης, συνεργασίας και ποιοτικού παιχνιδιού. Στον Καναδά, σε χώρες της βόρειας Ευρώπης, στην Αφρική και στην Λατινική Αμερική, το Κοινωνικό Τσίρκο έχει δείξει ότι νέοι σε ευάλωτη κατάσταση επαναφέρουν τη σωματική και ψυχική τους ισορροπία με τεχνικές τσίρκου και παράλληλα καλλιεργούν νέες δεξιότητες οι οποίες τους προσφέρουν μια διέξοδο και έναν επαγγελματικό προσανατολισμό στον χώρο του θεάματος.⁵⁹

59 Ιστότοπος Curing the Limbo. *Social Circus Athens*. Στο <https://curingthelimbo.gr/blog/2021/4/5/social-circus-athens>

6.1 Θέατρο και ενσωμάτωση

Η τέχνη από τη φύση της είναι πολυπολιτισμική και επιτρέπει στο άτομο να εξετάσει το πολιτισμό του αλλά και να αισθανθεί ως μέρος ενός μεγαλύτερου κοινωνικού συνόλου, να καλλιεργήσει και να διευρύνει την οπτική του.⁶⁰ Ακόμα αναπτύσσει την κοινωνικότητα του ατόμου, το μαθαίνει να λειτουργεί συνεργατικά προκειμένου να πετύχει ένα στόχο, να αντιλαμβάνεται τη διαφορετικότητα αλλά και να κατανοεί τις διαφορετικές συμπεριφορές και τάσεις.⁶¹ Ως εκπαιδευτικό εργαλείο μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την διδασκαλία και την κατανόηση διάφορων θεμάτων, όπως η οικολογία, η πολυπολιτισμικότητα, η διαφορετικότητα, κ.α., έννοιες οι οποίες συμβάλλουν στην ενταξιακή διαδικασία των προσφύγων.⁶²

Πιο συγκεκριμένα το θέατρο είναι μια μορφή τέχνης η οποία μπορεί να αποτελέσει πολύτιμο εργαλείο για τη κοινωνική ενσωμάτωση των προσφύγων/μεταναστών. Στη βάση του σαν διαδικασία εμπεριέχει και προωθεί την ενεργό συμμετοχή του δράοντος. Η χρήση του σώματος, η έκφραση αλλά και η αίσθηση του παιχνιδιού, που περιλαμβάνεται στον αυτοσχεδιασμό και στα παιχνίδια ρόλων βοηθούν την βιωματική μάθηση και ενισχύουν τις λεκτικές ικανότητες και δεξιότητες των μαθητευομένων σε μια γλώσσα, η οποία δεν είναι η μητρική τους.⁶³ Μάλιστα η χρήση του ρόλου βοηθάει το άτομο να κατανοήσει ουσιαστικότερα τη σημασία των όρων και σε ποιο γλωσσικό περιβάλλον συναντώνται καθώς και να εντοπίζει και να καταλαβαίνει την εκάστοτε νοηματική συνθήκη. Το θέατρο ως τρόπος γλωσσικής εκμάθησης είναι κατάλληλος ιδιαίτερα για τα παιδιά τα οποία εκ φύσεως αγαπούν να μπαίνουν σε ρόλους και να δημιουργούν θεατρικά παιχνίδια.

Η ενσωμάτωση των προσφύγων μέσω του πολιτισμού, της τέχνης, των αθλητικών δραστηριοτήτων οδηγούν στην ελάττωση του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού.

6.2 Το θέατρο για την ενσωμάτωση σε διάφορες χώρες της ΕΕ

60 Vitulli, P., Pitts Santoli, P. & Fresne, J. (2013), *Arts in education: Professional development integrating the arts and collaborating with schools and community*. International Journal of Pedagogies and Learning, 8:1, 45-52.

61 Robinson, K. (1989), *The arts in schools, Principal, Practice and Provision*. London: Calouste Gulbenkian Foundation, s.5.

62 Τιμπαλέξη, Α. (2014), *Αναλογικά και Ψηφιακά Παιχνίδια Ρόλων: Η Μαθησιακή και Θεατρική Διάσταση*. Αθήνα: Διδακτορική Διατριβή ΕΚΠΑ, σ. 234.

63 Δρακοπούλου, Κ. (2006), *Δραματοποίηση και Θεατρικό Παιχνίδι*. Στο Δρακοπούλου, Κ. (επιμ.) (2006) *Θέατρο και Διαπολιτισμική Εκπαίδευση*, Αθήνα: Δαίδαλος Ι. Ζαχαρόπουλος, σ.241.

Το πρόγραμμα Creative Europe είναι το χρηματοδοτικό πρόγραμμα της ΕΕ για τον πολιτισμό και τον οπτικοακουστικό τομέα. Το 2016 επιλέχθηκαν προγράμματα για την υποστήριξη της ένταξης των προσφύγων τα οποία χρησιμοποιούν τη τέχνη ως βασικό εργαλείο.⁶⁴ Το πρόγραμμα αυτό αναφέρεται τόσο σε ατομικές πρωτοβουλίες καλλιτεχνών που θα αφορούν την κρίση, την ενίσχυση πρωτοβουλιών εθελοντικών, τη δημιουργία θέσεων εργασίας σε αντικείμενα τέχνης για καλλιτέχνες από τις κοινωνίες υποδοχής που θα δουλέψουν σε κέντρα φιλοξενίας αλλά και για πρόσφυγες/μετανάστες σε επιχειρήσεις πολιτιστικές και όσο και σε οργανισμούς.⁶⁵

Ηνωμένο Βασίλειο: Education and Training Foundation

Το Ίδρυμα Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (ETF), που ιδρύθηκε τον Οκτώβριο του 2013, είναι ο ειδικός φορέας για την επαγγελματική ανάπτυξη και τα πρότυπα στην περαιτέρω εκπαίδευση (FE) και την κατάρτιση στην Αγγλία. Στην ιστοσελίδα του ETF βρίσκεται η διαδικτυακή πύλη του ESOL (English for Speakers of Other Languages), όπου υπάρχουν συγκεντρωμένοι οι πιο αποτελεσματικοί πόροι για την ESOL. Αναφορικά με τη στρατηγική Nexus ESOL ανάμεσα στις τεχνικές μάθησης που παρέχει υπάρχουν και οι τεχνικές δράματος. Μία από αυτές είναι το «forum theatre», μια μέθοδος που αναπτύχθηκε από τον A. Boal και χρησιμοποιείται για να δραματοποιήσει προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μαθητές και μετά συλλογικά να βρουν δυνατές λύσεις.⁶⁶ Μια άλλη θεατρική τεχνική που χρησιμοποιείται είναι η ακινησία (tableau) αλλά και η χρήση του κινηματογράφου. Στη διαδικτυακή πύλη του ESOL προτείνεται ένα μεγάλος εύρος δραστηριοτήτων συμπεριλαμβανομένου και του παιχνιδιού ρόλων για εκπαιδευτικούς.

Πορτογαλία: Partis (Calouste Gulbenkian Foundation)

Το πρόγραμμα PARTIS μέσω της μουσικής, του θεάτρου, της φωτογραφία, του κινηματογράφου και των τεχνών του τσίρκου, στο πλαίσιο του Ιδρύματος Gulbenkian, στοχεύει να μεταμορφώσει τη ζωή των κρατουμένων, των νέων που κινδυνεύουν, των μοναχικών ανθρώπων, των ατόμων με αναπηρία και των προσφύγων.

Μεταξύ 2019 και 2021, η πρωτοβουλία PARTIS υποστήριξε 15 νέα έργα που χρησιμοποιούν τις τέχνες για να πραγματοποιήσουν κοινωνική αλλαγή και μετασχηματισμό ώστε να δημιουργήσουν μια πιο δίκαιη και βιώσιμη κοινωνία.

64 Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture (2017). *How culture and the arts can promote intercultural dialogue in the context of the migratory and refugee crisis*. Report with case studies, by the working group of EU Member States' experts on intercultural dialogue in the context of the migratory and refugee crisis under the open method of coordination, Luxembourg: Publications Office of the European Union.

65 Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture (2017). *How culture and the arts can promote intercultural dialogue in the context of the migratory and refugee crisis*, ο.π.

66 Mallows, D.(2014), *Language Issues in Migration and Intergration: Perspectives from teachers and learners*, British Council ESOL NEXUS PROJECT.

Ελλάδα: Caritas Hellas

Το θεατρικό πρότζεκτ ξεκίνησε το Νοέμβριο του 2017, όταν 28 νέοι απ'το Ιράν, το Αφγανιστάν και το Πακιστάν συμμετείχαν στη πρώτη θεατρική ομάδα του Caritas Hellas. Το πρότζεκτ διερευνά τους τρόπους με τους οποίους η τέχνη και πιο συγκεκριμένα το θέατρο μπορεί να υποστηρίξει την ενσωμάτωση των προσφύγων και των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία.

Η ομάδα υποκριτικής είναι μέρος του προγράμματος ένταξης Metavasis, το οποίο περιλαμβάνει υπηρεσίες ψυχοκοινωνικής υποστήριξης και νομική συμβουλευτική, μαθήματα ελληνικής και αγγλικής γλώσσας, κοινωνικές και πολιτιστικές δραστηριότητες, μαθήματα επαγγελματικής κατάρτισης, επαγγελματική συμβουλευτική και υποστήριξη σε οικονομικά και φορολογικά θέματα.⁶⁷

Στόχος του έργου είναι να βοηθήσει τους συμμετέχοντες να αναπτύξουν τη δημιουργικότητα και τη φαντασία τους, κοινωνικά δίκτυα, γλωσσική επάρκεια και τις επικοινωνιακές τους δεξιότητες. Επιπλέον, στόχευε να τους υποστηρίξει στο να ξεπεράσουν τα συναισθήματα της απομόνωσης και να αναπτύξουν το αίσθημα του ανήκειν. Τέλος, επικεντρώθηκε στην εξοικείωση τους με την τοπική κουλτούρα και στη δημιουργία γραμμών επικοινωνίας μεταξύ του προσφυγικού πληθυσμού και της τοπικής κοινότητας.

Station Athens

Το εργαστήρι Station Athens είναι αποτέλεσμα της συνεργασίας τριών μη κυβερνητικών οργανώσεων που δραστηριοποιούνται στο τομέα αρωγής ευπαθών ομάδων, της Άρσις, Polyplanity και AMAKA. Μαζί σχεδίασαν ένα θεατρικό πρόγραμμα με στόχο την προσαρμογή των αιτούντων άσυλου και προσφύγων στην ελληνική κοινωνία σε κοινωνικό και πολιτιστικό επίπεδο. Συνδυάζοντας τις εικαστικές τέχνες, με τις νέες τεχνολογίες και το θεατρικό παιχνίδι, ενισχύεται η κοινωνική συμμετοχή και διευκολύνεται η διαδικασία ένταξης στο νέο περιβάλλον. Στο πρόγραμμα συμμετείχαν νέοι 15-30 ετών οι οποίοι είχαν πρόσφατα έρθει στην Ελλάδα και αντιμετώπιζαν δυσκολίες προσωπικής ανάπτυξης και πρόσβασης στο κοινωνικό σύνολο αλλά και νέοι με ελληνική καταγωγή. Η δράση της ομάδας γίνεται στο χώρο τέχνης Συνεργείο με την καθοδήγηση από ειδικευμένους στον χώρο εκπαιδευτές. Κάθε χρόνο στο τέλος της χρονιάς ανεβάζει μια διαδραστική θεατρική παράσταση.⁶⁸

Το εργαστήρι έχει καταφέρει να διατηρήσει ένα σταθερό πυρήνα συμμετεχόντων -

67 Global Compact on Refugees, digital platform στο <https://globalcompactrefugees.org/>

68 AMAKA, non profit organization στο <https://www.amaka.gr/projects/station-athens-2/>

επικεντρωμένων στο θέατρο- και έχει παρουσιάσει τις παραστάσεις – performances Station Athens (2011), Είμαστε Σπίτι (2011), Ε_ΦΥΓΑ (2014), Είμαστε οι Πέρσες! (work in progress 2013, 2015, 2017) ΜΕΣΑ-ΖΩΝΤΕΣ (2016), καθώς και τη site-specific ανανεωμένη εκδοχή του Ε_ΦΥΓΑ (2018) στα προσφυγικά της Ελευσίνας, όλες σε σκηνοθεσία της Γιολάντας Μαρκοπούλου.

Οι συναντήσεις του εργαστηρίου περιέχουν θεραπεία μέσω της τέχνης, θεατρική πρόβα, κινησιολογία, συγγραφή κειμένου και συζητήσεις για τη σύνθεση του υλικού σε ένα ενιαίο καλλιτεχνικό αποτέλεσμα, ενώ η πολύχρονη σχέση ενδυναμώνει την καλλιτεχνική διαδικασία. Μέσα από κάθε παράσταση προτείνεται μια νέα συνθήκη «γνωριμίας» των συμμετεχόντων με το κοινό, ενώ σημαντικό ρόλο παίζει κάθε φορά και η επιλογή του τόπου παρουσίασης. Η ομάδα δουλεύει σε ένα επαγγελματικό περιβάλλον προετοιμασίας και παρουσίασης παραστάσεων και μέσα από ένα όσο το δυνατόν πιο άρτιο καλλιτεχνικό και αισθητικό πλαίσιο υπερβαίνει την αποκλειστικά συγκινησιακή στόχευση ή την απλή καταγραφή και δίνει τελικά στους συμμετέχοντες- ηθοποιούς την ευκαιρία να αναδείξουν τις ιστορίες τους με καθαρά θεατρικούς όρους.⁶⁹

6.3 Το θέατρο στις εκπαιδευτικές πολιτικές ένταξης μεταναστών/προσφύγων στην Ελλάδα.

Λόγω της μεγάλης μεταναστευτικής εισροής στην Ελλάδα το Υπουργείο Παιδείας αναγκάστηκε να δημιουργήσει σε σύντομο χρονικό διάστημα ένα εκπαιδευτικό πλαίσιο για τα παιδιά των μεταναστών/προσφύγων. Με γνώμονα τις οδηγίες και το σχέδιο δράσης της ΕΕ, δημιουργήθηκε στο Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων η Επιτροπή Στήριξης των Παιδιών των Προσφύγων.⁷⁰ Ανάμεσα στις υποεπιτροπές που δημιουργήθηκαν ανήκει και η καλλιτεχνική επιτροπή που απαρτίζεται από καλλιτέχνες και μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας. Παράλληλα εκδόθηκαν αποφάσεις από το Υπουργείο Παιδείας για την εκπαίδευση των παιδιών των προσφύγων, όπως η υπ αριθμόν απόφαση 152360/ΓΔ4 (ΦΕΚ 3049/τ.Β/ 23-09-2016) ΚΥΑ «Ίδρυση, οργάνωση, λειτουργία, συντονισμός και πρόγραμμα εκπαίδευσης των Δομών Υποδοχής για την Εκπαίδευση των Προσφύγων (ΔΥΕΠ), κριτήρια και διαδικασία στελέχωσης των εν λόγω δομών», στην οποία καθορίζονται οι χώροι δημιουργίας εκπαιδευτικών δομών, οι υπεύθυνοι, οι συντονιστές εκπαίδευσης και οι εκπαιδευτικοί, οι ώρες λειτουργίας, το ωρολόγιο πρόγραμμα και η κατανομή των ωρών ανά διδακτικό αντικείμενο.⁷¹ Ανάμεσα σε αυτά καθορίζονται και οι ώρες που

69 Mind the fact, στο <https://www.mindthefact.gr/el/project/station-athens/>

70 <https://www.minedu.gov.gr/eidiseis/18887-21-03-16-i-epitropi-gia-ti-stiriksi-ton-paidion-ton-prosphygon>

71 Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, «Ίδρυση, οργάνωση, λειτουργία, συντονισμός και πρόγραμμα εκπαίδευσης των Δομών Υποδοχής για την Εκπαίδευση των Προσφύγων (ΔΥΕΠ), κριτήρια και διαδικασία στελέχωσης των εν λόγω δομών», 152360/ΓΔ4 (ΦΕΚ 3049/ τ. Β./ 23-09- 2016) ΚΥΑ, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, τεύχος 2ο , 23/11/2016.

προβλέπονται για το μάθημα της θεατρικής αγωγής, στα δημοτικά ένα δίωρο την εβδομάδα για αισθητική αγωγή (εικαστικά, μουσική και θεατρική αγωγή) ενώ στα γυμνάσια το μάθημα ορίζεται ως πολιτισμός και δραστηριότητες⁷²

Παράλληλα το έτος 2016-2017 εφαρμόστηκε το προτεινόμενο πρόγραμμα του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής για την αισθητική αγωγή, το οποίο αποτέλεσε οδηγό για τη διδασκαλία για τους καθηγητές και δασκάλους της αισθητικής αγωγής. Το πρόγραμμα βασίζεται και προτείνει την χρήση θεατρικών εργαλείων. Εφίσταται η προσοχή των διδασκόντων στη προσαρμογή των δραστηριοτήτων στις μαθησιακές ικανότητες των μαθητών, καθώς ο σκοπός τους είναι η κατανόηση και η γνωριμία με την καινούργια γλώσσα.⁷³

Το έτος 2017-2018 το ΥΠΠΕΘ σε έκθεσή του παρουσίασε μια σειρά καλών πρακτικών και προτάσεων. Χαρακτηριστικά αναφέρονται δράσεις που αξιοποιούν θεατρικές τεχνικές όπως εκπαιδευτικά προγράμματα βιωματικής μάθησης, παρακολούθηση παραστάσεων που δεν βασίζονται στη γλώσσα (μιμική, κουκλοθέατρο), διοργάνωση φεστιβάλ τέχνης κ.α.

72 Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, «*Ίδρυση, οργάνωση, λειτουργία, συντονισμός και πρόγραμμα εκπαίδευσης των Δομών Υποδοχής για την Εκπαίδευση των Προσφύγων (ΔΥΕΠ), κριτήρια και διαδικασία στελέχωσης των εν λόγω δομών*», Ο.π.

73 Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Πρόγραμμα Εκπαίδευσης των Δομών Υποδοχής Εκπαίδευσης Προσφύγων (Δ.Υ.Ε.Π.), Ηλικιακές ομάδες 6 - 12 ετών και 12 – 15 ετών (Δημοτικό – Γυμνάσιο). Στο <http://iep.edu.gr/el/crossingbordersedu-anakoinwseis/dyep-domes-ypodoxis-kai-ekpaidefsis-prosfygon>

Κεφάλαιο 7ο: Πολιτισμική διαχείριση του προσφυγικού/μεταναστευτικού ζητήματος μέσω των σπορ και των σωματικοποιημένων δραστηριοτήτων

7.1 Πολιτισμική Διαχείριση

Με τον όρο **πολιτισμική διαχείριση** εννοούμε τη διαχείριση της πολιτισμικής ταυτότητας, της πολιτισμικής κληρονομιάς και των σύγχρονων μορφών καλλιτεχνικής και πολιτισμικής δημιουργίας. Η πολιτισμική κληρονομιά μπορεί να είναι υλική και άυλη. Υλική πολιτισμική κληρονομιά αποτελούν τα μνημεία, οι αρχαιολογικοί χώροι και τα πολιτισμικά τεκμήρια. Άυλη πολιτισμική κληρονομιά είναι οι μύθοι, οι προφορικές παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα, οι αξίες. Τα σπορ, ο χορός, το θέατρο αποτελούν και αυτά πεδία πολιτισμικής δημιουργίας.

Η Πολιτισμική Διαχείριση έχει στόχο: να καταστήσει δυνατό τον πολιτισμό, δημιουργεί δηλαδή τα πλαίσια για τον πολιτισμό, δεν δημιουργεί τον πολιτισμό. Δεν δημιουργεί την τέχνη καθ' εαυτή. Δεν δραστηριοποιείται παιδαγωγικά σε σχέση με τον πολιτισμό. Η διαχείριση πολιτισμού υποστηρίζει τις διαδικασίες. Δεν αποτελεί αντίζηλο των τεχνών, της παιδαγωγικής και της κοινωνικής διάστασης του πολιτισμού.⁷⁴

Διαχείριση της πολιτισμικής κληρονομιάς είναι η ολοκληρωμένη προστασία και ανάδειξη, με τρόπο συστηματικό και διεπιστημονικό και μέσα από συμμετοχικές διαδικασίες, του υλικού και άυλου μέρους της πολιτισμικής κληρονομιάς καθώς και των αξιών τις οποίες η κληρονομιά αυτή εκφράζει ως απόρροια της σύνδεσής της με το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο.⁷⁵

Ο όρος «**πολιτιστική κληρονομιά**» περιλαμβάνει τα φυσικά τοπία και τα δημιουργήματα της αρχιτεκτονικής, των εικαστικών και διακοσμητικών τεχνών, κινητά και ακίνητα, όλων των εποχών και όλων των ρυθμών, που βρίσκονται στην επικράτεια. Όλα τα παραπάνω αποτελούν καλλιτε-

74 Μπιτσάνη Ε. (2004). *Πολιτισμική Διαχείριση και Περιφερειακή Ανάπτυξη, Σχεδιασμός Πολιτιστικής Πολιτικής και Πολιτιστικού Προϊόντος*. Αθήνα: Εκδ. Διόνκος

75 Poullos, I., Alivizatos, M., Arampatzis, G., Giannakidis, A., Karachalis, N., Mascha, E., Mouliou, M., Papadaki, M., Prosylys, C., Touloupa, S. 2015. Διαχείριση υλικής πολιτισμικής κληρονομιάς, τοπική κοινωνία και βιώσιμη ανάπτυξη. [Chapter]. In Poullos, I., Alivizatos, M., Arampatzis, G., Giannakidis, A., Karachalis, N., Mascha, E., Mouliou, M., Papadaki, M., Prosylys, C., Touloupa, S. 2015. *Cultural Management, Local Community and Sustainable Development*. [Chapter] Athens: Kallipos, Open Academic Editions. chapter 2. Available Online at: <http://hdl.handle.net/11419/2396>

χνική και πολιτιστική παρακαταθήκη του κάθε έθνους.⁷⁶ Ο όρος όπως αποδίδεται εδώ αναφέρεται βέβαια στην υλική μορφή της πολιτισμικής κληρονομιάς.

Σύμφωνα με τη Σύμβαση του 2003, η **άυλη κληρονομιά** ορίζεται ως «[...] οι πρακτικές, παραστάσεις, εκφράσεις, γνώσεις, ικανότητες, καθώς και οι σχετικοί χώροι και αντικείμενα, τα οποία κοινότητες, ομάδες και ιδιώτες αναγνωρίζουν ως συστατικά στοιχεία της πολιτιστικής τους κληρονομιάς. Αυτή η άυλη κληρονομιά μεταδιδόμενη από γενιά σε γενιά συνεχώς μεταβάλλεται σε σχέση με το περιβάλλον, τη φύση και την ιστορία, και ενισχύει την ταυτότητα και τη συνοχή των κοινοτήτων, προωθώντας τον σεβασμό για την πολιτισμική διαφορετικότητα και την ανθρώπινη δημιουργικότητα»⁷⁷

Ως **πολιτισμική ταυτότητα** νοείται ένα ιστορικά μεταδιδόμενο μοτίβο νοημάτων, τα οποία είναι ενσωματωμένα σε σύμβολα, ένα σύστημα κληροδοτούμενων εννοιών, οι οποίες εκφράζονται μέσα από συμβολικές μορφές, με τις οποίες οι άνθρωποι επικοινωνούν, διαιώνίζουν και αναπτύσσουν τις γνώσεις και τις συμπεριφορές τους για τη ζωή τους.⁷⁸ Είναι μια ολότητα η οποία συνδυάζει διαφορετικά στοιχεία και μπορεί να αναλυθεί σε ένα σχεδόν ατέλειωτο παιχνίδι διαφοροποιημένων δράσεων. Χαρακτηρίζεται από τη μεταβλητότητα όλων των πλευρών της, όλων των παραγόντων της, όλων των κατηγοριών της. Δεν είναι κάτι το δεδομένο, το στατικό, αλλά είναι μια διαδικασία συνεχούς διαπραγμάτευσης.

Συστατικά στοιχεία μιας συλλογικής ταυτότητας δεν βρίσκονται όλα σε κάθε ταυτότητα ούτε παρουσιάζονται στον ίδιο βαθμό.⁷⁹ Ο κάθε άνθρωπος είναι μια ολότητα που αποτελείται από πολλά εγώ εκ των οποίων το ένα γίνεται ηγεμονικό χωρίς όμως να χάνονται τα άλλα.

Η «ταυτότητα» συγκροτείται σε ένα πλαίσιο σχέσεων, δηλαδή εμπερικλείει πάντοτε τη διαφορετικότητα, τη σχέση μας με τους Άλλους και με τον κόσμο. Ο Άλλος λειτουργεί ως ένα συστατικό στοιχείο της ταυτότητας.⁸⁰

76 Μπιτσάνη Ε. (2004). *Πολιτισμική Διαχείριση και Περιφερειακή Ανάπτυξη, Σχεδιασμός Πολιτιστικής Πολιτικής και Πολιτιστικού Προϊόντος*. Αθήνα: Εκδ. Διόνκος

77 Poullos, I., Alivizatos, M., Arampatzis, G., Giannakidis, A., Karachalis, N., Mascha, E., Mouliou, M., Papadaki, M., Prosyli, C., Touloupa, S. (2015), *Διαχείριση υλικής πολιτισμικής κληρονομιάς, τοπική κοινωνία και βιώσιμη ανάπτυξη*. [Chapter 2]. In Poullos, I., Alivizatos, M., Arampatzis, G., Giannakidis, A., Karachalis, N., Mascha, E., Mouliou, M., Papadaki, M., Prosyli, C., Touloupa, S. (2015) *Cultural Management, Local Community and Sustainable Development*, Athens: Kallipos, Open Academic Editions. chapter 2. Available Online at: <http://hdl.handle.net/11419/2396>

78 Biehl, P. F., & Prescott, C. (2013). *Heritage in the context of globalization: Europe and the Americas*. Springer Briefs in Archaeology, 8

79 Βρύζας Κ. (2003). *Παγκόσμια Επικοινωνία και Πολιτιστικές Ταυτότητες*. Αθήνα: Εκδ. Gutenberg

80 Βρύζας Κ. (2003). ο.π 68

Η πολιτισμική ταυτότητα αντικατοπτρίζει τη κουλτούρα και το πολιτισμικό μοντέλο της κοινωνίας στην οποία ανήκει. Το πολιτιστικό μοντέλο είναι ένα σύστημα σκέψης και δράσης που μαθαίνεται μέσα σε μια συγκεκριμένη κοινωνία. Η κουλτούρα είναι που εξασφαλίζει τη συνοχή και τη διατήρηση της ομάδας. Προσφέρει ένα πλαίσιο αναφοράς απ' όπου αντλούνται τα μοντέλα συμπεριφοράς τα οποία ρυθμίζουν τόσο τις σχέσεις ανάμεσα στα μέλη της ομάδας, όσο και τις σχέσεις της ομάδας με τις άλλες ομάδες.⁸¹

7.2 Βασικοί όροι του επιστημονικού πεδίου της Πολιτισμικής Διαχείρισης

Ομάδες ενδιαφέροντος: Μια ομάδα ανθρώπων που έχει μια συγκεκριμένη σχέση με τη πολιτισμική κληρονομιά, η οποία τη διακρίνει από τις άλλες ομάδες ενδιαφέροντος. Τέτοιες ομάδες είναι οι αρχαιολόγοι, οι ιστορικοί, οι ερευνητές, οι πολιτικοί, τα μέλη της τοπικής κοινωνίας, οι μοναχοί, οι ιθαγενείς, οι επισκέπτες/τουρίστες, οι τουριστικοί πράκτορες, και οι μη κυβερνητικές οργανώσεις.

Αξίες: Κάθε ομάδα ενδιαφέροντος προσδίδει μια αξία στη πολιτισμική κληρονομιά, καμιά φορά από κοινού με μια άλλη ομάδα. Για παράδειγμα οι ερευνητές ενδιαφέρονται για την επιστημονική αξία της πολιτισμικής κληρονομιάς, οι ιστορικοί αλλά και οι αρχαιολόγοι για την ιστορική της αξία και τη σπανιότητα, οι πολιτικοί και τα μέλη της τοπικής κοινωνίας για τη τοπική και εθνική της αξία, οι μοναχοί ή οι ιθαγενείς και τα μέλη της τοπικής κοινωνίας για τη θρησκευτική της αξία, οι αρχαιολόγοι και οι επισκέπτες για την αισθητική της αξία, ενώ οι επισκέπτες/τουρίστες, οι τουριστικοί πράκτορες και τα μέλη της τοπικής κοινωνίας για την οικονομική/τουριστική της αξία. Γενικότερα οι δύο βασικές κατηγορίες αξιών είναι: οι αξίες που συνδέονται με τη διατήρηση του υλικού της πολιτισμικής κληρονομιάς (π.χ. επιστημονική, ιστορική, αισθητική αξία, σπανιότητα και παλαιότητα) και β) οι αξίες που συνδέονται με τη διαφύλαξη των άυλων / μη υλικών στοιχείων της πολιτισμικής κληρονομιάς (π.χ. θρησκευτική, πνευματική και χρηστική αξία).⁸²

Αυθεντικότητα: Η προσπάθεια διαφύλαξης της αυθεντικότητας μπορεί να θεωρηθεί ως η αναζήτηση της αλήθειας στον κλάδο του πολιτισμού.⁸³ Στο πλαίσιο της Σύμβασης της Παγκόσμιας Κληρονομιάς, η αυθεντικότητα μπορεί να εννοηθεί ως «προσπάθεια να βεβαιωθεί ότι οι αξίες εκφράζονται με τρόπο αξιόπιστο ή γνήσιο από τα χαρακτηριστικά που φέρουν τις αξίες αυτές».⁸⁴

81 Βρύζας Κ. (2003). σ.π 68

82 Poullos, I., Alivizatou, M., Arampatzis, G., (...). *Cultural Management, Local Community and Sustainable Development*, σ.π 66

83 Jokilehto, J., & King, J. (2000), Authenticity and conservation: reflecting on the current state of understanding. Στο G. Saouma-Forero (Επιμ.), *Authenticity and Integrity in an African context: Expert meeting, Great Zimbabwe National Monument, 26-29 May 2000* (σελ. 33-39). Paris: Unesco

84 Stovel, H. (2004), *The World Heritage Convention and the Convention for Intangible Cultural Heritage: Implications for protection of living heritage at local level*. Στο The Japan Foundation, *Utaki in Okinawa and Sacred Spaces in Asia: Community Development and Cultural Heritage, 23-28 March*

Η αυθεντικότητα αποτελεί προϊόν του δυτικού κόσμου και ταυτίζεται με τη διαρκή έλλειψη ικανοποίησης από το παρόν, η οποία οφείλεται στις ταχύρυθμες μεταβολές και τη διαρκούς κινητικότητα των τελευταίων αιώνων στο δυτικό κόσμο. Η ανάγκη του ανθρώπου να νιώσει οικεία και γνώριμα τοποθετεί το παρελθόν σε μια ασφαλή θέση βλέποντάς το με νοσταλγία- ή όπως αποδίδεται από τους Lowenthal και MacCannell: η αίσθηση του ανικανοποίητου από το παρόν προκαλεί μια έντονη επιθυμία ή και ανάγκη για την αναζήτηση ιχνών ενός «αυθεντικού», υποθετικά περισσότερο ικανοποιητικού παρελθόντος και την ανάκτηση πραγμάτων ή την αναβίωση καταστάσεων του παρελθόντος, που δεν έχουν «αγγιχτεί» και αλλοιωθεί από το παρόν.⁸⁵

Στόχος διαχείρισης (σε σχέση με την αυθεντικότητα): Στα πλαίσια της έννοιας της αυθεντικότητας η οποία έχει εμποτίσει τη δυτική σκέψη, βασικός στόχος της διαχείρισης είναι η διατήρηση της υλικής κληρονομιάς του παρελθόντος και η προστασία της από τη καταστροφή που συντελείται στο εκάστοτε παρόν. Αυτή η διαχείριση επιβάλλει ένα είδος ασυνέχειας ανάμεσα στα μνημεία, τα οποία θεωρούνται ότι ανήκουν στο παρελθόν, και τους ανθρώπους και τις κοινωνικές και πολιτιστικές διεργασίες του εκάστοτε παρόντος, τα οποία θεωρούνται ότι φθείρουν τα μνημεία.⁸⁶

7.3 Ιστορική αναδρομή

Οι πρώτες προσεγγίσεις διαχείρισης της πολιτισμικής κληρονομιάς περί τα τέλη του 19ου αιώνα εστιάζουν στην υλικότητα του πολιτισμού, δηλαδή το πώς θα προστατευτούν συντηρηθούν τα μνημεία και τα αντικείμενα του ιστορικού παρελθόντος. Ο Χάρτης της Βενετίας (Icomos, 1964) συμπεριέλαβε πολιτιστικές, αισθητικές και ιστορικές αξίες (παρ. 9) και αναγνώρισε την ανθρώπινη διάσταση της πολιτισμικής κληρονομιάς.α. Σημείο τομής της ιστορίας της διαχείρισης αποτελεί η υιοθέτηση, με πρωτοβουλία κρατών του δυτικού, κυρίως, κόσμου, της Σύμβασης για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς της Unesco (Unesco, 1972). Η Σύμβαση Παγκόσμιας Κληρονομιάς (Unesco, 1972) συμπεριέλαβε εθνολογικές-ανθρωπολογικές αξίες (παρ. 1) και έκανε άμεση αναφορά στη σύνδεση πολιτισμικής κληρονομιάς και κοινωνιών: «Κάθε κράτος μέλος της Σύμβασης θα προσπαθήσει [...] να υιοθετήσει μια γενική πολιτική που θα αποσκοπεί στο να προσδώσει στην πολιτισμική και φυσική κληρονομιά λειτουργικό ρόλο στη ζωή της κοινότητας» (παρ. 5).⁸⁷ Με την ενσωμάτωση των «πολιτιστικών τοπίων», συμπεριλήφθηκαν οι ζωντανές πολιτιστικές παραδόσεις: τα άυλα / μη υλικά στοιχεία της πολιτισμικής κληρονομιάς, τα πα-

85 Lowenthal, D. (1995), Changing criteria for authenticity. Στο K. E. Larsen (Επιμ.), Nara Conference on Authenticity in Relation to the World Heritage Convention, Nara, Japan, 1-6 November 1994 (σελ. 121- 136), Paris: Unesco World Heritage Centre.

86 Jones, S. (2006), *They made it a living thing didn't they...: The growth of things and the fossilization of heritage.* Στο R. Layton, S. Shennan & P. Stone (Επιμ.), *A Future for Archaeology: the Past in the Present* (σελ. 107-126), London: UCL Press

87 Poullos, I., Alivizatou, M., Arampatzis, G., (...). *Cultural Management, Local Community and Sustainable Development*, σ.π 66

ραδοσιακά και εθιμικά συστήματα και μηχανισμοί διαχείρισης καθώς και τα συστήματα έγγραφας ιδιοκτησίας των τοπικών κοινωνιών (Unesco, 1995, παρ. 35-42).

7.4 Μοντέλα διαχείρισης της πολιτισμικής κληρονομιάς

Τα μοντέλα διαχείρισης αποτελούν ολοκληρωμένα συστήματα θεωρητικής και πρακτικής προσέγγισης (μεστρατηγική, μεθοδολογία και εργαλεία) της έννοιας και της εφαρμογής της διαχείρισης. Τα σημαντικότερα μοντέλα διαχείρισης που ισχύουν σε παγκόσμιο επίπεδο είναι: το «υλικοκεντρικό», το «αξιοκεντρικό» και το μοντέλο «ζώσας πολιτισμικής κληρονομιάς»⁸⁸

Το υλικοκεντρικό μοντέλο εμφανίστηκε κατά τον 19ο αιώνα και μέχρι και πρόσφατα αποτελούσε το κυρίαρχο μοντέλο. Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό το υλικό τεκμηριώνει την «αυθεντικότητα» της πολιτισμικής κληρονομιάς οπότε έχει τη μεγαλύτερη σημασία ιστορικά, αισθητικά, αρχαιολογικά και επιστημονικά. Στόχος της διαχείρισης, με βάση τα παραπάνω, είναι η διατήρηση του υλικού του παρελθόντος και η προστασία του από τη φθορά και την καταστροφή του χρόνου και του ανθρώπινου παράγοντα. Πρακτικά η διαχείριση μεταφράζεται σε εντοπισμό των φθορών των πολιτισμικών τεκμηρίων και αντιμετώπισή τους, σύμφωνα με το εκάστοτε επιχειρησιακό σχέδιο, δηλαδή τη τεχνική μελέτη αποκατάστασης ενός μνημείου.

Στα πλαίσια του υλικοκεντρικού μοντέλου η ευθύνη για τη πολιτισμική διαχείριση ανατίθεται στους ειδικούς, οι οποίοι είναι συνήθως αρχαιολόγοι και όχι εξειδικευμένοι επιστήμονες τους κλάδου της πολιτισμικής διαχείρισης. Η τοπική κοινωνία και οι παραδοσιακές πρακτικές διαχείρισης όπως και η χρήση των πολιτισμικών μνημείων αποκλείονται χάριν της προστασίας. Η παρέμβαση στο αυθεντικό υλικό περιορίζεται στα πλαίσια της αναστήλωσης και του μινιμαλισμού.

Το αξιοκεντρικό μοντέλο, αποτέλεσμα της κριτικής στο υλικοκεντρικό μοντέλο, εμφανίστηκε τη δεκαετία του '80. Τη περίοδο εκείνη διάφορες ομάδες ανθρώπων πέραν των αρχαιολόγων άρχισαν να διεκδικούν το δικαίωμά τους στη λήψη αποφάσεων, στη λειτουργία, τη διαχείριση και την ιδιοκτησία της πολιτισμικής κληρονομιάς. Σε θεωρητικό επίπεδο αναπτύχθηκε η θεωρία της «ερμηνευτικής αρχαιολογίας» (post processual archaeology), η οποία άνοιξε το χώρο σε ερμηνευτικές και πρακτικές προσεγγίσεις προερχόμενες από διάφορες ομάδες ανθρώπων. Το αξιοκεντρικό μοντέλο δηλαδή δίνει έμφαση στις αξίες (values) τις οποίες προσδίδουν στην πολιτισμική κληρονομιά δια-

88 Poullos, I. (2014a). *Discussing strategy in heritage conservation: a living heritage approach as an example of strategic innovation*. Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development, Vol 4, Issue 1, 16-34. Στο <http://www.emeraldinsight.com/page/samples/jchmsd> και <http://www.emeraldinsight.com/doi/full/10.1108/JCHMSD-10-2012-0048>.

φορετικές ομάδες ανθρώπων / ομάδες ενδιαφέροντος (stakeholder groups ή interest groups). Στις ομάδες ενδιαφέροντος εκτός απ'τους ειδικούς συμπεριλαμβάνονται και εκείνες που σχετίζονται με τη φύλαξη του άυλου πολιτισμού όπως οι μοναχοί, οι ιθαγενείς, η τοπική κοινωνία –ουσιαστικά, ολόκληρο το κοινωνικό σύνολο.

Η «αυθεντικότητα» της πολιτισμικής κληρονομιάς συνδέεται με τις αξίες. Στόχος της διαχείρισης, σύμφωνα με το αξιοκεντρικό μοντέλο, είναι η διαφύλαξη των αξιών του παρελθόντος και του παρόντος για χάρη των μελλοντικών γενεών (future generations).⁸⁹ Η διαχείριση βασίζεται στο σχέδιο διαχείρισης, το οποίο καταγράφει όλες τις αξίες και περιγράφει πώς αυτές διαφυλάσσονται μέσα από τη διαδικασία διαχείρισης. Η καθημερινή χρήση της πολιτισμικής κληρονομιάς ενθαρρύνεται και υπάρχει μεγαλύτερη ανεκτικότητα σε παρεμβάσεις συγκριτικά με το υλικοκεντρικό μοντέλο. Σήμερα το αξιοκεντρικό μοντέλο έχει υιοθετηθεί και προωθείται τόσο σε κρατικό όσο και σε διεθνές επίπεδο.

Το μοντέλο «ζώσας πολιτισμικής κληρονομιάς», εμφανίστηκε στα τέλη της δεκαετίας του '90 και κυρίως τη δεκαετία του 2000 και αναπτύσσεται κυρίως στον μη δυτικό κόσμο. «Ζώσα πολιτισμική κληρονομιά» θεωρείται η πολιτισμική κληρονομιά που εξακολουθεί ακόμα και σήμερα να δημιουργείται και να εξελίσσεται περαιτέρω στη βάση της συνέχειας της αρχικής σύνδεσης της κοινωνίας με την κληρονομιά (continuity). Η συνέχεια της αρχικής αυτής σύνδεσης της κοινωνίας με την κληρονομιά μπορεί να προσδιοριστεί με βάση τα εξής κριτήρια: α) συνέχεια της αρχικής λειτουργίας της κληρονομιάς, β) συνέχεια της διαμόρφωσης των υλικών και άυλων στοιχείων της κληρονομιάς, σύμφωνα πάντοτε με την αρχική λειτουργία της κληρονομιάς, γ) συνέχεια των (παραδοσιακών) αρχών και πρακτικών διαχείρισης / φροντίδας της κληρονομιάς από την κοινωνία και δ) συνέχεια της φυσικής παρουσίας της κοινωνίας εντός ή εγγύς της κληρονομιάς. Κεντρικό ρόλο και ευθύνη έχει η κοινότητα που συνδέεται με την πολιτισμική κληρονομιά και συμπληρωματικό οι ειδικοί. Η διατήρηση του υλικού της κληρονομιάς επιτυγχάνεται μακροπρόθεσμα μέσω της διαφύλαξης της σύνδεσης της κοινωνίας με την κληρονομιά και της καθημερινής χρήσης της σύμφωνα με την αρχική της λειτουργία.

7.5 Αθλητισμός ως μορφή πολιτισμικής διαχείρισης

89 Poullos, I., Alivizatos, M., Arampatzis, G., (...). Cultural Management, Local Community and Sustainable Development, σ.π 66.

Στο παρελθόν οι αθλητικές δραστηριότητες και πρακτικές εξέλειπαν του ερευνητικού ενδιαφέροντος ως πεδία με ανθρωπογενή χαρακτηριστικά και ως αντικείμενα της ανθρώπινης πρόσληψης, που ενσωματώνουν κοινωνικές και πολιτισμικές αξίες και παράγουν αντίστοιχα αγαθά. Συζητήθηκαν ως ιστορίες συναισθηματικά φορτισμένες και ελάχιστα εξετάστηκαν ως έκφραση της συλλογικής και της πολιτισμικής μνήμης, ως μέρος της αφήγησης των κοινοτήτων, ως προς την ξεχωριστή θέση τους στη διαμόρφωση του τοπικού και του εθνικού φαντασιακού.⁹⁰ Δεν αξιοποιήθηκαν η υλικότητα τους με τις συμβολικές και άυλες προεκτάσεις της καθώς και η συμβολή τους στη συγκρότηση των ταυτοτήτων.

Οι όμιλοι των σπορ κατασκευάστηκαν ως υλικοί χώροι και σταδιακά αναδείχθηκαν σε πραγματικό ή φαντασιακό πεδίο ενός αθλητικού, ταξικού και πολιτισμικού «συνανήκειν». Στον κόσμο των επιστημόνων και των διανοουμένων οι σωματικές δραστηριότητες, είτε ως αθλητισμός και θέαμα είτε ως γυμναστική και υγιεινή άσκηση, δεν εκτιμούνται ακόμη σύμφωνα με την παιδαγωγική και πολιτισμική τους αξία.⁹¹

Τα τελευταία χρόνια, περισσότερο στο διεθνές περιβάλλον και λιγότερο στην Ελλάδα, στο πλαίσιο της διαλεκτικής που διεξάγεται μεταξύ των ιστορικών και των κοινωνικών επιστημών, αναπτύσσεται μια νέα αντίληψη των αρχών της χρονικότητας και της αιτιότητας και των μεταβολών που αυτές υφίστανται στο χρόνο, διευρύνεται ο προβληματισμός για τις πολιτισμικές πρακτικές και τις ταξικές αποχρώσεις του κοινωνικού χρόνου και αυξάνεται το ενδιαφέρον για το σώμα, τις σημασίες και τις λειτουργίες του, με χαρακτηριστικά διεπιστημονικότητας και σε συνθήκες εξωστρέφειας.⁹² Βαθμιαία γινόταν θέμα συστηματικής έρευνας ο αθλητισμός ως νέα μορφή οργανωμένης κοινωνικότητας που εξέφραζε κοινωνικές και πολιτικές αξίες και αντίστοιχες συμπεριφορές και διαδραμάτιζε καίριες οικονομικές λειτουργίες στις σύγχρονες κοινωνίες⁹³

Η αθλητική κουλτούρα διαμορφώνεται σε αντιστοιχία με τον κοινωνικοπολιτισμικό χώρο και χρόνο. Εμπερικλείει υλικά αντικείμενα, συστήματα γνώσεων, όπως και ηθικές και πνευματικές αξίες. Επηρεάζει άμεσα όλες τις άλλες εκδηλώσεις πολιτισμού και επηρεάζεται εξίσου από αυτές.

90 Άκης Παυλογιάννης, *Αρχαία Αθλητισμού και Γυμναστικής: Μια ξεχασμένη ιστορία, μια νέα πολιτισμική αναγκαιότητα- Το παράδειγμα της Κέρκυρας*. Στο Ζάχου Βίλχεμινά (Επιμ.). *Αρχαία και πολιτισμικές αναγνώσεις*. Οσελότος, 2020

91 Brohm, J-M, (1992), *Sociologie politique du sport*, Nanσύ: Εκδόσεις Presses Universitaires de Nancy.

92 Χ. Κουλούρη, *Αθλητισμός, κοινωνία και ταυτότητα: καταγράφοντας τον επιστημονικό διάλογο*. Τμήρος 5.1 [Ετήσια Έκδοση του ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού], 2005.

93 Dunning, E., [1972], *Sport: Readings from a Sociological Perspective*, Τorónton: University of Toronto Press.

Τα σπορ και οι σωματικοποιημένες δραστηριότητες αποτελούν σύγχρονες μορφές πολιτισμικής δημιουργίας και ψυχαγωγίας και χώροι διαχείρισης των πολιτισμικών ταυτοτήτων. Οι αθλητικές ομάδες και κοινότητες λειτουργούν ως πυρήνας γύρω από τον οποίο συσπειρώνονται μέλη που τα ενώνουν κοινές εμπειρίες και αναφορές και τα οποία βιώνουν τη ζωή και τις εγκαταστάσεις των σπορ ως έναν ενδιάμεσο χώρο μεταξύ της αστικής, της τοπικής και της εθνικής ταυτότητας. Οι λέσχες των αθλητικών συλλόγων γίνονται βιωμένοι χώροι, όπως αντίστοιχα είναι η πατρίδα για το έθνος, η πόλη για τους αστούς και η εστία για την οικογένεια⁹⁴ Οι εγκαταστάσεις στις οποίες εκτυλίσσονται αθλητικές, σωματικές και καλλιτεχνικές δραστηριότητες αποτελούν χώρους κοινωνικοποίησης και συλλογικής και πολιτιστική μνήμης.

Ο συνδυασμός των πνευματικών και σωματικών δραστηριοτήτων αποτελεί και μια απάντηση στις κοινωνικές και πολιτισμικές αλλαγές που συντελούνται σε έναν κόσμο που συνεχώς αναδιαμορφώνεται. Προσαρμόζεται στο αίτημα της προετοιμασίας νέων και ενήλικων πολιτών να αντιμετωπίσουν την πραγματικότητα των πολιτικών και πολιτισμικών αλλαγών.⁹⁵ Πιο συγκεκριμένα η χρήση των σπορ και των σωματικοποιημένων δραστηριοτήτων για την ενσωμάτωση των προσφύγων/μεταναστών είναι μια λύση για το προσφυγικό/μεταναστευτικό ζήτημα και την ανάγκη για κοινωνική συνοχή.

Η ενσωμάτωση με τη βοήθεια των σπορ, του χορού, του θεάτρου κλπ., σημαίνει συμμετοχή των προσφύγων στις πολιτισμικές δραστηριότητες και εργασίες, συνδιαλλαγή με τον γηγενή πληθυσμό και σταδιακά διάλυση των προκαταλήψεων απέναντι στο ξένο και το διαφορετικό. Όπως αναφέρθηκε και στα προηγούμενα κεφάλαια οι δράσεις για τη συμπερίληψη των εκτοπισμένων ανθρώπων μπορούν να συμβούν και είναι θεμιτό να συμβαίνουν στο σχολείο, σε αθλητικούς συλλόγους, στα κέντρα συγκέντρωσης και διαμονής, μέσω κρατικών προγραμμάτων αλλά και του έργου μη κυβερνητικών οργανώσεων γι' αυτό τον σκοπό.

Το παιχνίδι είναι ο τρόπος με τον οποίο ο άνθρωπος από την παιδική του ηλικία μαθαίνει να κοινωνικοποιείται, να έρχεται σε επαφή με τους άλλους και να διασκεδάζει. Σε όλη τη διάρκεια της ζωής του η διαδικασία του παιχνιδιού μπορεί να τον ωφελήσει καθώς έχει θεραπευτικές ιδιότητες στην ανθρώπινη φυσιολογία και ψυχολογία.

94 Ακης Παυλογιάννης. *Αρχαία Αθλητισμού και Γυμναστικής: Μια ξεχασμένη ιστορία, μια νέα πολιτισμική αναγκαιότητα- Το παράδειγμα της Κέρκυρας*. Στο Ζάχου Βιλχεμίνα (Επιμ.). *Αρχαία και πολιτισμικές αναγνώσεις*. Οσελότος, 2020

95 Ελίας, Ν. & Ντάνιγκ. Ε. (1993). *Αθλητισμός και Ελεύθερος Χρόνος στην Εξέλιξη του Πολιτισμού*. Μετάφραση Σ. Χειρδάρη, Γ. Κακαρούκα. Εκδόσεις Δρομέας. Αθήνα.

Κεφάλαιο 8ο: Συνεντεύξεις με θέμα την ενσωμάτωση των προσφύγων/μεταναστών μέσω του τσίρκου

Με τον όρο τσίρκο στο παρελθόν εννοούνταν μια παρέα από καλλιτέχνες που ταξίδευαν και έδιναν παραστάσεις. Οι καλλιτέχνες ήταν συνήθως ακροβάτες, ζογκλέρ, κλόουν, κασκαντέρ, αλλά και εκπαιδευμένα ζώα, μουσικοί και καλλιτέχνες trapeze. Σήμερα έχει καταργηθεί η εκμετάλλευση των ζώων για διασκέδαση και το τσίρκο έχει περισσότερο μορφή τέχνης παρά θεάματος.

Το τσίρκο διαχρονικά δεχόταν ανθρώπους πολύ διαφορετικούς μεταξύ τους και τους αναγνώριζε για τις ιδιαίτερες τους ικανότητες. Σήμερα μπορεί να αποτελέσει εργαλείο μη τυπικής μάθησης και μπορεί να έχει εφαρμογή στην ένταξη των προσφύγων και των μεταναστών. Το άτομο συμμετέχοντας στις δραστηριότητες του τσίρκου ανακαλύπτει κρυμμένα ταλέντα και αναπτύσσει σωματικές και πνευματικές δεξιότητες. Στις σωματικές μπορούν να προσμετρηθούν οι ισορροπία, η δύναμη, η ευλυγισία και ο σωματικός συντονισμός. Στις πνευματικές κατατάσσονται η επιμονή, η συνεργασία, η συγκέντρωση, η δημιουργικότητα και η εκτίμηση για το σώμα και τις ικανότητές του.

Η τέχνη του τσίρκου βοηθάει το άτομο να εκφραστεί καλλιτεχνικά, να έρθει σε επαφή με άλλα άτομα και να μάθει από αυτά, να νιώσει μέλος μιας κοινότητας και εν τέλη να ανακαλύψει τον εαυτό του και να σχηματίσει την ταυτότητά του.

Τα άτομα των οποίων οι συνεντεύξεις ακολουθούν παρακάτω κινούνται στο χώρο του τσίρκου και έχουν εμπειρία σε δράσεις που αφορούν την ένταξη των προσφύγων και των μεταναστών μέσω του τσίρκου. Επιλέχθηκαν με βάση τη φιλοσοφία τους γύρω από την τέχνη του τσίρκου και την πρόσφατη εμπειρία τους με τον εθελοντισμό στο πεδίο αυτό. Μέσα από τις συνεντεύξεις τους μπορούν να αντληθούν στοιχεία που αποδεικνύουν τη δύναμη του παιχνιδιού και των σωματικών δραστηριοτήτων αναφορικά με την ενσωμάτωση.

8.1 Συνέντευξη με τη Jil Maglio

Η Jil Maglio, είναι η ιδρυτική διευθύντρια του «Circus Aid» και συνεργάζεται με διάφορες οργανώσεις και εθελοντές με σκοπό την ευρύτερη πρόσβαση στο τσίρκο και τη χρήση του ως μορφή θεραπείας του τραύματος και ως δια βίου μάθησης εκπαίδευση. Επίκεντρο των προσπαθειών είναι οι εκτοπισμένοι άνθρωποι που ζουν σε προσφυγικούς καταυλισμούς. Με το Circus Aid έχει διοργανώσει πρότζεκτ στη Λέσβο, στο Calais Jungle της Γαλλίας, στην Δομή

Ελαιώνα στην Αθήνα, στη Θήβα, στο κέντρο φιλοξενίας προσφύγων στο Σκαρामαγκά, στη Κόνιτσα και στα Γιάννενα.

Πως και γιατί ασχολήθηκες με τη διοργάνωση δραστηριοτήτων για εκτοπισμένους ανθρώπους;

Στα 20 μου ήμουν καλλιτέχνης της φωτιάς, εξασκούμουν με φλεγόμενα ροί και στο χορό με φωτιά. Σε εκείνη τη περίοδο της ζωής μου συνειδητοποίησα τη δύναμη της σύνδεσης της αναπνοής με την κίνηση και τη δημιουργική έκφραση και ήταν μάλλον η πρώτη φορά στη ζωή μου που ένιωθα γαλήνια. Για μένα ο χορός με φωτιά ήταν η εργοθεραπεία μου πολύ πριν μάθω τι σημαίνει εργοθεραπεία. Στη συνέχεια σπούδασα και πήρα το μεταπτυχιακό μου δίπλωμα στην εργοθεραπεία και έμαθα όλες αυτές τις πληροφορίες για τη θεραπεία του τραύματος, τον κινητικό έλεγχο, τις λειτουργίες του σώματος και του εγκεφάλου και σκέφτηκα ότι το τσίρκο θα ήταν μια θαυμάσια ευκαιρία για άλλους ανθρώπους να νιώσουν την ίδια γαλήνη με εμένα και να δουλέψουν πάνω σε διάφορες ικανότητες, όπως τον κινητικό έλεγχο και τις επιτελικές λειτουργίες. Οπότε μετά από τη δική μου προσωπική εμπειρία και την επαγγελματική μου κατάρτιση στο αντικείμενο ήθελα πολύ να μεταδώσω αυτή την αίσθηση και σε άλλους ανθρώπους.

Στις προσφυγικές κατασκηνώσεις διδάσκω ως εθελόντρια μαζί με άλλους εθελοντές διάφορες δραστηριότητες του τσίρκου όπως τα ζογκλερικά, το χουλα χουπ και τα πανιά σε παιδιά και σε ενήλικες.

Ποια είναι η ανταπόκριση στα προγράμματα τσίρκου;

Σημαντική προτεραιότητα είναι πάντα να διεξάγουμε τις δραστηριότητες με τρόπο ευχάριστο σε όποιον συμμετέχει. Πιστεύω ότι αυτό που αρέσει στους ανθρώπους σε αυτό που κάνουμε είναι η ενέργεια και η αλληλεπίδραση και το γεγονός ότι είμαστε εκεί γι' αυτούς και τις ανάγκες τους. Είμαστε εκεί για να παίξουμε και να συμμετέχουμε και δεν μας ενδιαφέρει καθόλου αν τα ζογκλερικά είναι στα ενδιαφέροντα τους ή ακόμα αν συμμετείχαν στις δραστηριότητες. Αυτό που έχει σημασία είναι να καταλάβουν ότι τους αξίζει και έχουν το δικαίωμα να έχουν πρόσβαση σε δραστηριότητες που προωθούν την ευχαρίστηση και την ενσυνειδητότητα και τους βοηθούν να εκφραστούν, ότι είναι μέρος της ομάδας και είναι τόσο σημαντικοί ώστε άλλοι άνθρωποι θέλουν να τους προσφέρουν υπηρεσίες και ευκαιρίες με ενσυναίσθηση στα βιώματα και τις εμπειρίες τους.

Ποιες δυσκολίες αντιμετώπισες στη συνεργασία σου με ανθρώπους που έχουν προσφυγικό υπόβαθρο;

Στη πραγματικότητα η μεγαλύτερη πρόκληση είναι η γραφειοκρατία. Αυτό που εννοώ είναι ότι το να συνεργάζεσαι με τους πρόσφυγες είναι εύκολο, οι σχετικές πολιτικές πρόσβασης όμως και οι οργανισμοί που την απαγορεύουν δημιουργούν προβλήματα. Στην Ελλάδα αλλά και στο Calais της

Γαλλίας αντιμετωπίσαμε γραφειοκρατικά θέματα. Πιστεύω ότι οπουδήποτε υπάρχει μια περισσότερο συντηρητική ή φασιστική κυβέρνηση συμβαίνει το ίδιο.

Τι απολαμβάνεις περισσότερο στα πρότζεκτ;

Απολαμβάνω να βλέπω τους ανθρώπους να εκπλήσσουν τον εαυτό τους, με το να κάνουν πράγματα που δεν ήξεραν ότι μπορούσαν να κάνουν. Επίσης μου αρέσει πολύ να συνεργάζομαι με άλλους ανθρώπους. Πιστεύω ότι το τσίρκο είναι ένα ιδανικό μοντέλο για την υγεία της κοινότητας. Ιστορικά το τσίρκο είναι το μέρος όπου οι περιθωριοποιημένοι άνθρωποι γίνονταν αποδεκτοί και έβρισκαν καταφύγιο. Επίσης το γεγονός ότι αποτελείται από ανθρώπους με διαφορετικές δυνατότητες, περιορισμούς και ενδιαφέροντα που δουλεύουν όμως για ένα κοινό στόχο, καθιστά το τσίρκο ένα υπέροχο μοντέλο για το πώς να συνυπάρχεις με τον υπόλοιπο κόσμο σε μια κοινότητα και ευρύτερα σε μια κοινωνία.

Ως εθελόντρια-εκπαιδεύτρια τι είδους υποστήριξη θα διευκόλυνε στο έργο σου;

Η οικονομική υποστήριξη είναι αναγκαία. Πάντα χρειαζόμαστε χρήματα για τα έξοδα των πρότζεκτ και επίσης για να στηρίζουμε τους ντόπιους επαγγελματίες όπως τους καλλιτέχνες του τσίρκου και τους εργοθεραπευτές δίνοντας τους χρηματική αποζημίωση για τη δουλειά τους. Είναι μέρος του μοντέλου πρακτικών μας να στηρίζουμε τις τοπικές οικονομίες με τις οποίες αλληλεπιδρούμε. Έχουμε εθελοντές αλλά προσπαθούμε να συγκεντρώσουμε πόρους για το τοπικό εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό.

Κατά τη γνώμη σου ποιες αλλαγές χρειάζονται για τη καλύτερη κοινωνική ενσωμάτωση των προσφύγων στις τοπικές κοινωνίες;

Αυτή είναι μια περίπλοκη ερώτηση να απαντήσει κανείς διότι και η κατάσταση είναι δύσκολη και περίπλοκη. Πιστεύω ότι οι άνθρωποι χρειάζονται να αισθάνονται ασφαλείς και ότι τους σέβονται όταν εισέρχονται σε ήδη σχηματισμένες κοινωνικές ομάδες. Το να ακούς τους ανθρώπους αυτούς που έχουν απομακρυνθεί από την πατρίδα τους είναι απαραίτητο όπως και η πρόσκληση να συνδημιουργήσετε δημόσιους χώρους στους οποίους αντικατροπίζονται όλες οι διαφορετικές κουλτούρες και πολιτισμοί.

8.2 Συνέντευξη με την Ανχέλικα Μαμωνά

Η Ανχέλικα ασχολείται τα τελευταία 5 χρόνια με τον εθελοντισμό και τον ακτιβισμό σε διάφορους τομείς και με διάφορους τρόπους. Ξεκίνησε προσφέροντας μαθήματα χορού Swing στα πλαίσια της

δραστηριότητας της αυτοοργανωμένης ομάδας του Εναλλακτικού εργαστηρίου στην Κέρκυρα και σε διάφορους άλλους κοινωνικούς χώρους. Το 2019 συνεργάστηκε για ένα χρόνο ως εθελόντρια με το κοινωνικό τσίρκο Zarakali στη Γερμανία και εκεί για πρώτη φορά συμμετείχε σε προγράμματα που απευθύνονται σε άτομα με μεταναστευτικό/προσφυγικό παρελθόν.

Γιατί ξεκίνησες να ασχολείσαι με τον ακτιβισμό/εθελοντισμό;

Πιστεύω σε ένα κόσμο χωρίς σύνορα, στην ελευθερία του ατόμου, την αυτοδιάθεση του και το δικαίωμα να νιώθει ασφάλεια στο μέρος διαμονής του. Για μένα δεν υπάρχουν παράνομοι άνθρωποι.

Τι σου αρέσει στο τσίρκο και πως μπορεί να ωφελήσει κάποιον σαν δραστηριότητα;

Συγκεκριμένα το τσίρκο σαν δραστηριότητα συνδυάζει πολλές τέχνες. Μπορείς να συνδυάσεις χορό και μουσική ακόμα και ζωγραφική. Γιαυτό το λόγο είναι πολύ εύκολο να βρεις έναν τρόπο να εκφραστείς μέσα από αυτό, συνδυάζοντας για παράδειγμα κάτι στο οποίο είσαι ήδη καλός/η με κάτι νέο. Αυτό το χαρακτηριστικό είναι που κάνει το τσίρκο τόσο κατάλληλη δραστηριότητα για την κοινωνική ενσωμάτωση. Ο στόχος στις προπονήσεις είναι αυτό που κάνεις ούτε να είναι πολύ εύκολο με αποτέλεσμα να βαριέσαι ούτε πολύ δύσκολο που να σε αποθαρρύνει. Σε κάθε βήμα μπορείς να προσθέτεις κάτι ενδιαφέρον. Έτσι υπάρχει πάντα μια πρόκληση, η οποία σε κάθε στάδιο σε ωθεί να κάνεις εξάσκηση. Ακόμα προωθεί την γνωριμία και την αποδοχή του σώματος μας και των άλλων, εξασκούμε τις ικανότητές μας, μαθαίνουμε τα όριά μας, τη συνεργασία και την αλληλοϋποστήριξη.

Οι ικανότητες που μπορεί να εξελίξει κάποιος μέσω του τσίρκου είναι διανοητικές, όπως η συγκέντρωση, η λήψη αποφάσεων, η υπευθυνότητα και σωματικές όπως η ευλυγισία, η ισορροπία, η ενδυνάμωση και η αντοχή. Οι ίδιες ικανότητες που εξασκούνται στο τσίρκο μπορούν να φανούν χρήσιμες στη καθημερινότητα του ατόμου.

Με βάση όλα τα παραπάνω και του θεραπευτικού του χαρακτήρα θεωρώ ότι το τσίρκο μπορεί να βοηθήσει στην επανένταξη των ανθρώπων.

Πες μας λίγα λόγια για την εμπειρία σου στο κοινωνικό τσίρκο.

Το τσίρκο Zarakali λειτουργεί ως μια εξωσχολική δραστηριότητα, με επίκεντρο τα παιδιά και τους εφήβους. Ως κοινωνικό τσίρκο έχει συγκεκριμένη παιδαγωγική προσέγγιση, υπάρχει μια συμπεριληπτική νοοτροπία με σεβασμό στην αυτοδιάθεση. Στο επίκεντρο της δράσης τους βρίσκεται το κοινωνικό όφελος, η εξέλιξη του ατόμου και όχι τόσο οι παραστάσεις και η διαφήμιση. Σε αυτό το πλαίσιο εκτός απ'τα εβδομαδιαία μαθήματα τσίρκου υπήρχαν και μαθήματα

με ελεύθερη συνεισφορά με σκοπό τη συμπερίληψη οικονομικά αδύναμων οικογενειών. Ακόμα οργανώνονταν προπονήσεις σε γειτονιές που μένουν πολλοί πρόσφυγες δωρεάν.

Εκεί ήρθα για πρώτη φορά σε επαφή με παιδιά που είχαν εγκατασταθεί με τις οικογένειές τους στη Γερμανία. Οι γονείς τους ήταν πρόσφυγες αλλά τα ίδια ήταν ήδη αρκετά προσαρμοσμένα στο καινούργιο περιβάλλον, μιλάγανε και γερμανικά και αγγλικά. Δεν επρόκειτο για παιδιά που μένουν σε καταυλισμούς. Έβλεπες ότι υπήρχε μια σταθερότητα στη καθημερινότητά τους μένοντας πλέον στο τελικό τους προορισμό.

Το habibi works είναι ένας οργανισμός στο Γιάννενα στην τοποθεσία Κατσικά πολύ κοντά στο προσφυγικό καταυλισμό. Παρέχει σε σταθερή βάση εργαστήρια μαγειρικής, ξυλείας, ραπτικής, μεταλλουργίας κ.α με σκοπό την εκπαίδευση και την ενδυνάμωση των προσφύγων. Ο οργανισμός με τον οποίο πήγα και δούλεψα εθελοντικά εκεί λέγεται Circus Aid και συνδυάζει την εργοθεραπεία με τις τέχνες του τσίρκου. Εγκατασταθήκαμε στο χώρο του habibi works και προσφέραμε μαθήματα τσίρκου και προπονήσεις για παιδιά και ενήλικες. Η επικοινωνία και η διάδοση των δραστηριοτήτων έγινε μέσω ομαδικών chat και φυλλαδίων.

Ποιες ήταν οι προκλήσεις;

Όταν δουλεύεις με άτομα που έχουν πληγεί με τον ένα ή άλλο τρόπο στο παρελθόν τους είναι πιθανό εσωτερικά να βρίσκονται σε μια κατάσταση συναισθηματικής σύγχυσης. Πολλές φορές αυτό εξωτερικεύεται μέσω του θυμού, της επιθετικότητας, της έλλειψης αυτοεκτίμησης και της δυσκολίας στην επικοινωνία των συναισθημάτων και των αναγκών τους. Αυτό που κάναμε ήταν να συναντάμε τους ανθρώπους εκεί ακριβώς που βρίσκονται μέσα τους, να δούμε ποιες είναι οι ανάγκες τους και έτσι αναλόγως να σχεδιάσουμε το πως θα γίνει η προπόνηση. Η πρόκληση είναι η δημιουργία ενός ασφαλούς χώρου στον οποίο το άτομο δεν έχει χρόνο να σκεφτεί άλλα πράγματα και βιώνει τη στιγμή κάτι που λειτουργεί θεραπευτικά.

Κάποια παιδιά επίσης είχαν αντικοινωνικές συμπεριφορές και εκεί το πως θα συμπεριλάβεις αυτά τα παιδιά με τρόπο που να μην τα πιέσεις και ταυτόχρονα να σεβαστείς και την υπόλοιπη ομάδα που προσπαθεί είναι μια πρόκληση.

Μια άλλη δυσκολία ήταν στο πως να προσεγγίσουμε ενήλικες. Αρχικά όταν σκέφτονται το τσίρκο πιστεύουν ότι θα κάνουν κάτι αστείο, κάτι που είναι για παιδιά, δεν νιώθουν πολύ άνετα με την έκθεση. Είναι σημαντικό να μην υπάρχει πίεση αλλά παράλληλα να δείξεις ότι είσαι εκεί γι'αυτούς όποτε θέλουν.

Ο μεγαλύτερος στόχος και πρόκληση ταυτόχρονα κατά τη διάρκεια των προπονήσεων είναι να έχεις την ικανότητα να αντιμετωπίζεις το κάθε άτομο ως ξεχωριστή προσωπικότητα και να ανταποκριθείς στις ανάγκες του ακόμα και σένα μεγάλο γκρουπ που λειτουργεί ομαδικά.

Χρειάζεται μεγάλη ευελιξία στο πως προγραμματίζεις τις προπονήσεις και να μην εμμένεις στις τεχνικές και στο πρόγραμμα που έχεις στο μυαλό σου.

Τι απολαμβάνεις περισσότερο στον εθελοντισμό;

Νιώθω ότι η συμμετοχή μου σε τέτοιες δράσεις είναι χρήσιμη και ότι συμβάλει στη βελτίωση των κοινωνικών συνθηκών για όλους. Το να βλέπεις τους ανθρώπους αυτούς μέσα απ' τις δυσκολίες τους να ανασυγκροτούνται και να εξελίσσονται είναι κάτι που σου δίνει πολύ δύναμη.

Σε τι ανταποκρίνονται τα παιδιά;

Στα παιχνίδια γνωριμίας και στο πανί που εκτός του ότι είναι εντυπωσιακό το συναίσθημα του να κουνιέσαι στον αέρα είναι κάτι πρωτόγνωρο.

Τι χρειάζεται για την βελτίωση των πρότζεκτ;

Περισσότερος χρόνος. Κάποιες φορές όταν υπήρχε μεγάλη προσέλευση παραπάνω άτομα.

Μέσα από τις συνεντεύξεις διαφαίνεται ότι το τσίρκο είναι ένας χώρος όπου διευκολύνεται η προσωπική και καλλιτεχνική έκφραση, αφού δέχεται άτομα με διαφορετικές δυνατότητες και ικανότητες. Ο στόχος των προγραμμάτων τσίρκου για πρόσφυγες και μετανάστες όπως περιγράφεται και στις δύο συνεντεύξεις δεν είναι τα άτομα να γίνουν «ειδικού» αλλά να νιώσουν μέλη της ομάδας, ότι οι ανάγκες τους υπολογίζονται και ότι είναι αρκετά καλοί για να συμμετέχουν. Συνεπώς τα προγράμματα για την ένταξη των προσφύγων χρειάζεται να είναι ευέλικτα και να προσαρμόζονται στις δυνατότητες και τις ανάγκες των ανθρώπων που συμμετέχουν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Barker, S., Bailey, R., Stugovshchikova, A., Jaeger, T., Koennen, K. & Lindell, L. (2018), *ASPIRE Training Module*, Sweden: ASPIRE Project Consortium.
- Bertram, C., Diep, M., Fox, M., Pelka, V., Ruitinga, C. & Sennett, J.– Ecorys UK (2016), *Mapping of good practices relating to social inclusion of migrants through sport: Final report to the DG Education and Culture of the European Commission*, European Commission.
- Biehl, P. F. & Prescott, C. (2013), *Heritage in the context of globalization: Europe and the Americas*, Springer Briefs in Archaeology, 8.
- Bortoletto, N. & Porrovecchio, A. (2018), *Social inclusion through sports: A short comparison of Italy and France*, Society Register, 2(1), 39-58.
- Bredemeier, BL. & Shields, DL. (2006), *Sports and Character Development*, Journal of physical activity & health, 2006 Apr;3(2):255-256.
- Breton, G. & Jenson, J. (1992), *Globalization and citizenship: Some contemporary issues*. In C. Andrew, L. & Cardinal, et al. (Eds.), *Ethnicity in the age of globalization* (pp. 537-546), Ottawa, ON: ACFAS-Outaouais.
- Brohm, J-M. (1992), *Sociologie politique du sport*, Νανσύ: Εκδόσεις Presses Universtaires de Nancy.
- Department of Rural and Community Development (2000), *The White Paper Supporting Voluntary Activity*, Ireland
- Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture (2017), *How culture and the arts can promote intercultural dialogue in the context of the migratory and refugee crisis*. Report with case studies, by the working group of EU Member States' experts on intercultural dialogue in the context of the migratory and refugee crisis under the open method of coordination, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Dunning, E. (1972), *Sport: Readings from a Sociological Perspective*, Toronto: University of Toronto Press.
- European Sport Inclusion Network (2016), *Handbook on Volunteering of Migrants in Sport Clubs and Organizations*, Vienna Institute for International Dialogue and Cooperation (VIDC) and Football Association of Ireland (FAI).
- Hartmann, H. (2008), *Integration Through Sport*, ISCA.
- International Sport and Culture Association (2018), *Implementation guide for integration of refugees through sport*, Copenhagen.
- Jokilehto, J., & King, J. (2000), *Authenticity and conservation: reflecting on the current state of*

- understanding. Στο G. Saouma-Forero (Επιμ.), *Authenticity and Integrity in an African context: Expert meeting, Great Zimbabwe National Monument, 26-29 May 2000* (σελ. 33-39), Paris: Unesco.
- Jones, S. (2006), *They made it a living thing didn't they...: The growth of things and the fossilization of heritage*. Στο Layton, R., Shennan, S. & Stone, P., (Επιμ.), *A Future for Archaeology: the Past in the Present* (σελ. 107-126), London: UCL Press.
- Kiuppis, F. (2018), *Inclusion in sport: disability and participation*, Sport in Society, 21:1, 4-21.
- Lockwood, D. (1964), *Social integration and System Integration in G. K. Zollschan and H. W. Hirsch (ed), Explorations in Social Change*, Boston: Houghton Mifflin. A.
- Lowenthal, D. (1995), *Changing criteria for authenticity*. Στο Larsen, K.E., (Επιμ.), *Nara Conference on Authenticity in Relation to the World Heritage Convention*, Nara, Japan, 1-6 November 1994 (σελ. 121- 136), Paris: Unesco World Heritage Centre.
- Mallows, D. (2014), *Language Issues in Migration and Integration: Perspectives from teachers and learners*, British Council ESOL NEXUS PROJECT.
- Mandigo, J., Francis, N., Lodewyk, K. & Lopez, R. (2009), *Physical Literacy for Educators*, Physical & Health Education Journal, Autumn 2009; 75, 3.
- Moussourou, L.M. (2002), *Integration of Immigrant Children in School: The Case of Greece*, paper presented at the Seminar Immigration and Family, Helsinki, European Observatory on the Social Situation, Demography and Family, Austrian Institute for Family Studies.
- Nowak, I., Świtaj, P., Charzyńska, K. & Anczewska, M. (2014), *Social inclusion through interventions targeting psychosocial difficulties in schizophrenia*, XII Annual International Conference of the Bulgarian Comparative Education Society (BCES) Sofia & Nessebar, Bulgaria 15-20 June 2014, pp. 318 – 325.
- OECD (1996), *Technology, Productivity and Job Creation: Best policy practices*.
- Patsantaras, N., Kamperidou, I., & Panagiotopoulos, P. (2007), *Social Inclusion or Racism and Xenophobia? Conference: Presentation at the 13th IASL Congress Sports Justice, Present and Future, Mexico City, November 13 - 16, 2007*.
- Pavlou, M., Parsanoglou, D., *Preventing racism, xenophobia and related intolerance in sport across the European Union, country report 2009 Greece*, RAXEN NFP Greece HLHR-KEMO/i-RED.
- Proios, M., Athanailidis, I., Giannitsopoulou, E. (2010) *The impact of physical activities on the development of the females' character*, Journal of human sport and exercise, vol.5, no.3.
- Robinson, K. (1989), *The arts in schools, Principal, Practice and Provision*, London: Calouste Gulbenkian Foundation, s.5.
- Schnapper, D. (1992), *Europe of migrants: essays in the politics of immigration*, Paris: Francois Bourin.

SPIN, Bak, A. & Lőrincz, M. (2016), *Report European Networking Conference: Equal Access and Volunteering of Migrants, Minorities and Refugees in Sport*, Vienna Institute for International Dialogue and Cooperation.

SPIN, Teisl, I. (2012), *Report Multipliers' Seminar: Involving Young Migrants in Winter Sports*, Vienna Institute for International Dialogue and Cooperation.

Stovel, H. (2004), *The World Heritage Convention and the Convention for Intangible Cultural Heritage: Implications for protection of living heritage at local level*. Στο The Japan Foundation, *Utaki in Okinawa and Sacred Spaces in Asia: Community Development and Cultural Heritage*, 23-28 March.

Schwenzer, V. (2017), *Sports for refugees: Challenges for instructors and their support needs*, Berlin: Camino.

Schwenzer, V., SPIN (2018), *Sport Welcomes Refugees: A guide to good practice in Europe*, Berlin: Camino.

Vitulli, P., Pitts, S. & Fresne, J. (2013), *Arts in education: Professional development integrating the arts and collaborating with schools and community*, International Journal of Pedagogies and Learning, 8:1, 45-52.

Woodward, A. & Kohli, M. (2001), *Inclusions and Exclusions in European Societies*, London and New York: Routledge.

Yang, X., Telama, R., Leino, M. & Viikari, J. (1999), *Factors explaining the physical activity of young adults: The importance of early socialization*, Scandinavian journal of medicine & science in sports. 9. 120-7.

Ελληνική Βιβλιογραφία

Αμίτσης, Γ. (2012), *Μελέτη Καλών Πρακτικών κοινωνικής ένταξης μεταναστών σε τοπικό επίπεδο: Δράση «Προγράμματα ένταξης YTX από τοπικές αρχές»*, Λευκωσία.

Βέικου, Μ., Λαλαγιάννη, Β. (2015), *Μετανάστευση, κοινωνικές και πολιτισμικές εκφάνσεις*, [ηλεκτρ. Βιβλ.], Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/5227>.

Βρύζας, Κ. (2003), *Παγκόσμια Επικοινωνία και Πολιτιστικές Ταυτότητες*, Αθήνα: Gutenberg.

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, *Πρακτικά 26ου Διεθνούς Συνεδρίου Φυσικής Αγωγής & Αθλητισμού*, Κομοτηνή, 18 - 20 Μαΐου 2018.

Δρακοπούλου, Κ. (2006), *Δραματοποίηση και Θεατρικό Παιχνίδι*. Στο Δρακοπούλου, Κ. (επιμ.) (2006) *Θέατρο και Διαπολιτισμική Εκπαίδευση*, Αθήνα: Δαίδαλος Ι. Ζαχαρόπουλος, σ.241.

Ελίας, Ν. & Ντάνιγκ, Ε. (1993), *Αθλητισμός και Ελεύθερος Χρόνος στην Εξέλιξη του Πολιτισμού*, Μετάφραση Χειρδάρη, Σ., Κακαρούκα, Γ., Αθήνα: Εκδόσεις Δρομέας.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή: Γενική Διεύθυνση για την εκπαίδευση, τη νεολαία, τον αθλητισμό και το πολιτισμό, *Πρόσκληση υποβολής προτάσεων — EAC/S16/2017: Ο αθλητισμός ως μέσο για την*

ενσωμάτωση και την κοινωνική ένταξη των προσφύγων.

Κασιμάτη, Κ. (2003), *Πολιτικές μετανάστευσης και στρατηγικές ένταξης: Η περίπτωση των Αλβανών και Πολωνών μεταναστών*, Αθήνα: Gutenberg.

Κουλούρη, Χ. (2005), *Αθλητισμός, κοινωνία και ταυτότητα: καταγράφοντας τον επιστημονικό διάλογο. Τμ. 5.1* [Ετήσια Έκδοση του ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού].

Kotoulas, I. (2011), *Ορολογία του μεταναστευτικού ζητήματος [Terminology of Migration Studies]*.

Λάβδας, Κ. (2002), *Δημιουργία και Εξέλιξη των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, τ. Β΄, ΕΑΠ*, Πάτρα

Λαμπριανίδης, Λ. & Λυμπεράκη Α. (2001), *Αλβανοί μετανάστες στη Θεσσαλονίκη: Διαδρομές ευημερίας και παραδρομές δημόσιας εικόνας*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

Μαρβάκης, Α. (2001), *Μετανάστες στην Ελλάδα*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Μπάγκαβος, ΧΡ. & Παπαδοπούλου, Δ. (2002), *Μεταναστευτικές τάσεις και ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική*, Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ.

Μπιτσάνη, Ε. (2004), *Πολιτισμική Διαχείριση και Περιφερειακή Ανάπτυξη, Σχεδιασμός Πολιτιστικής Πολιτικής και Πολιτιστικού Προϊόντος*, Αθήνα: Εκδ. Διόνικος.

Νικολάου, Γ. (2008), *Εκπαιδευτικές πολιτικές διαχείρισης της πολιτισμικής ετερότητας στην Ελλάδα και την Ευρώπη*. Στο Μαυροσκούφης, Δ. (επιμ.), *Οδηγός Επιμόρφωσης: Διαπολιτισμική εκπαίδευση και αγωγή*, Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ, ΕΠΠΑΣ.

Poulios, I., Alivizatos, M., Arampatzis, G., Giannakidis, A., Karachalis, N., Mascha, E., Mouliou, M., Papadaki, M., Prosyli, C. & Touloupa, S. (2015), *Διαχείριση υλικής πολιτισμικής κληρονομιάς, τοπική κοινωνία και βιώσιμη ανάπτυξη*. [Chapter]. In Poulios, I., Alivizatos, M., Arampatzis, G., Giannakidis, A., Karachalis, N., Mascha, E., Mouliou, M., Papadaki, M., Prosyli, C., Touloupa, S. (2015) *Cultural Management, Local Community and Sustainable Development*. [Chapter] Athens: Kallipos, Open Academic Editions. chapter 2. Available Online at: <http://hdl.handle.net/11419/2396>.

Poulios, I. (2014α), *Discussing strategy in heritage conservation: a living heritage approach as an example of strategic innovation*, *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, Vol 4, Issue 1, 16-34. Στο <http://www.emeraldinsight.com/page/samples/jchmsd> και <http://www.emeraldinsight.com/doi/full/10.1108/JCHMSD-10-2012-0048>.

Παπαρηγόπουλος, Ξ. (2015), *Η πολυπολιτισμικότητα ως σύγχρονο πρόβλημα. Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 2.1.10.12681/sas.607

Παυλογιάννης, Α. (2020), *Αρχαία Αθλητισμού και Γυμναστικής: Μια ξεχασμένη ιστορία, μια νέα πολιτισμική αναγκαιότητα- Το παράδειγμα της Κέρκυρας*. Στο Ζάχου Βιλχεμίνα (Επιμ.). *Αρχαία και πολιτισμικές αναγνώσεις*, Οσελότος.

Πουλοπούλου, Η.Ε (2007), *Η Μεταναστευτική πρόκληση*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Schnapper, D. (2011), *Η κοινωνική ενσωμάτωση: Μια σύγχρονη προσέγγιση*, Αθήνα: Κριτική

Schnapper, D. (2006), *Κρίνοντας το ρατσισμό*, Αθήνα: Πατάκη

Συλλογικό (2008), *Από τα σπορ στη καθημερινή ζωή: Όλοι διαφορετικοί, όλοι ίσοι*, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. Στο http://lab.pe.uth.gr/psych/images/vivlio-ekpaideutikou-kallipatira/vivlio-ekpaideutikou/TEACHERS_BOOK_BODY_crop.pdf

Τιμπαλέξη, Α. (2014), *Αναλογικά και Ψηφιακά Παιχνίδια Ρόλων: Η Μαθησιακή και Θεατρική Διάσταση*, Αθήνα: Διδακτορική Διατριβή ΕΚΠΑ, σ. 234.

Ιστοσελίδες

AMAKA, non profit organization στο <https://www.amaka.gr/projects/station-athens-2/>

Διεθνής Αμνηστία. <https://www.amnesty.org/en/what-we-do/refugees-asylum-seekers-and-migrants/>

Ελληνικό φόρουμ προσφύγων στο <https://refugees.gr/skopos/>

Επίσημος ιστότοπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Europa.eu. *Η ιστορία της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Ανακτήθηκε από: https://europa.eu/european-union/about-eu/history_el

Global Compact on Refugees, digital platform στο <https://globalcompactrefugees.org/>

<https://www.minedu.gov.gr/eidiseis/18887-21-03-16-i-epitropi-gia-ti-stiriksi-ton-paidion-ton-prosfygon>

Integration of refugees through Sport Platform στο <https://irts.isca.org/project/>

Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Πρόγραμμα Εκπαίδευσης των Δομών Υποδοχής Εκπαίδευσης Προσφύγων (Δ.Υ.Ε.Π.), Ηλικιακές ομάδες 6 - 12 ετών και 12 – 15 ετών (Δημοτικό – Γυμνάσιο). Στο <http://iep.edu.gr/el/crossingbordersedu-anakoinwseis/dyep-domes-ypodoxis-kai-ekpaidefsis-prosfygon>

Mind the fact, στο <https://www.mindthefact.gr/el/project/station-athens/>

Sport Inclusion Network: a brief history στο <https://sportinclusion.net/spin-network-a-brief-history/?fsize=1%252F%2F>

Together in Sport στο <https://metadrasi.org/campaigns/together-in-sport-gr/>

Νομοθεσίες

COM 2005, 389 τελικό, Βρυξέλλες 1.9.2005, Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή Περιφερειών, σ.3

COM 2005, 389 τελικό, Βρυξέλλες 1.9.2005, Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή Περιφερειών, σ.3-11

Ελληνική Δημοκρατία, Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. *Ευρωπαϊκή πολιτική για την ένταξη*. Ανακτήθηκε από: <https://migration.gov.gr/migration-policy/integration/politiki-entaxis-se-eyropaiko-kai-diethnes-epipedo/>

Ευρωπαϊκή Νομοθεσία στη διεύθυνση: <https://www.europa.eu.int/eur-lex/el/index.html>

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Επίσημη εφημερίδα της ΕΕ. 26.10.2012, Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, C 326/49,

Λευκή Βίβλος - Λευκή Βίβλος για τον αθλητισμό {SEC(2007) 932} {SEC(2007) 934} {SEC(2007) 935} {SEC(2007) 936}/* COM/2007/0391 τελικό */

N.3386/2005. *Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην ελληνική επικράτεια*, στο <https://www.e-nomothesia.gr/kat-allodapoi/n-3386-2005.html>

N.3386/2005. *Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην ελληνική επικράτεια*, στο <https://www.e-nomothesia.gr/kat-allodapoi/n-3386-2005.html>

Οδηγία 2011/95/ΕΕ του Ευρωπαϊκού κοινοβουλίου και του συμβουλίου της 13ης Δεκεμβρίου 2011, L 337/9, Επίσημη εφημερίδα της ΕΕ, 20.12.2011.

Πρόγραμμα της Στοκχόλμης στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM%3Ajl0034>

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, *Ιδρυση, οργάνωση, λειτουργία, συντονισμός και πρόγραμμα εκπαίδευσης των Δομών Υποδοχής για την Εκπαίδευση των Προσφύγων (ΔΥΕΠ), κριτήρια και διαδικασία στελέχωσης των εν λόγω δομών*, 152360/ΓΔ4 (ΦΕΚ 3049/ τ. Β./ 23-09- 2016) ΚΥΑ, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, τεύχος 2ο , 23/11/2016.

UNHCR. Η Σύμβαση του 1951 σχετικά με το Καθεστώς των Προσφύγων. Ανακτήθηκε από: <https://www.unhcr.org/gr/wp-content/uploads/sites/10/2018/01/04-symvasiprotokollo.pdf>
http://www.unhcr.org.cy/fileadmin/user_upload/INTEGRATION_OF_REFUGEES.pdf.